

СВЯТОСЛАВ КАРАВАНСЬКИЙ

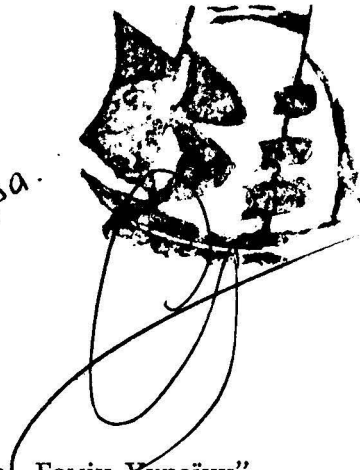

ЯРИНА

СВЯТОСЛАВ КАРАВАНСЬКИЙ

ЯРИНА З ГОРОДУ ХОМИ ЧЕРЕШНІ

Бібліотеці України
при Народньому Домі
у Запоріжжі
від автора.

Накладом і друком Вид-ва „Гомін України”
Торонто, Онтаріо, Канада
1981

Липень 1996р.

diasporiana.org.ua

БІБЛІОТЕКА ВИДАВНИЦТВА
„ГОМІН УКРАЇНИ”
Ч. 54

SVYATOSLAV KARAVANSKY

**K H O M A C H E R E S H N Y A ' S
V E G E T A B L E P A T C H**

Copyright

1 9 8 1

Published and printed by
Ukrainian Echo Publishing Company Limited
140 Bathurst Street
Toronto, Ontario, Canada
M5V 2R3

LIBRARY OF "HOMIN UKRAINY" PUBLISHING CO. LTD.

№ 54

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Коли ви пишете давно і багато, то у вас завжди є архів із творів різних жанрів. Трохи того, трохи сього, трохи ще якогось. От і не знаєш, що з тими крихтами робити.

Видавати кожен жанр окремо?

Окремо гумор? Окремо біографії слів? Окремо казку? Окремо молитву?

Думав я, думав і поклав видати усе разом.

Так і виникла назва цієї книжки: „Ярина”.

Коли хто любить гумор, то не зашкодить йому прочитати і про мову, а коли хто цікавиться мовою, то прочитає і гумор.

І перший і другий нехай не забуває про дітей і прочитає їм казочку.

А вже без молитви ніхто не обійдеться.

Коли ж така ярина кому не сподобається, то і на це є рада.

Ви, приміром, любите гумор. Шукаєте партнера, який цікавиться мовою. І разом приходите до книгарні. Питаєте, яка ціна, а тоді ділите книжку на дві або й на три частини. І кожен платить за свою частину.

Як бачите, була б голова, а вихід завжди знайдеться.

Отож об'єднайтесь у групи відповідно до інтересів і гайда до книгарні.

„Ярина” чекає на вас.

Колумбія

12. 8. 80

Автор

МОЛИТВА

М О Л И Т В А

Защо, Боже, наслав на нас
Кривавого змія?
Осиротив дітей своїх,
По світу розвіяв?
Той в Сибіру, той в могилі,
Той на чужій волі,
Дома тільки і остались
Убогі та голі,
А ще лютих тюремщиків
Ненаситна згряя:
І старого і малого
В тюрму забирають...

— Всіх постройть по бараках! —
Гукає начальник —
— Що? І досі у кожухах? —
Та й насваривсь пальцем:
— Зараз мені всіх убрати
У єдину форму —
Щоб не було РАЗЛІЧІЯ,
Ні сірих, ні чорних!
Хто ж буде СОПРОТИВЛЯТИСЬ,
Того у кайдани...

І в пивницю...

Отут сатрапи й заходились
Усіх в один вдягати стрій,
— І то, мерщій! — гукають люто —
Бо ж ось у нас нагай і кий!

І почалось!

Арештанти

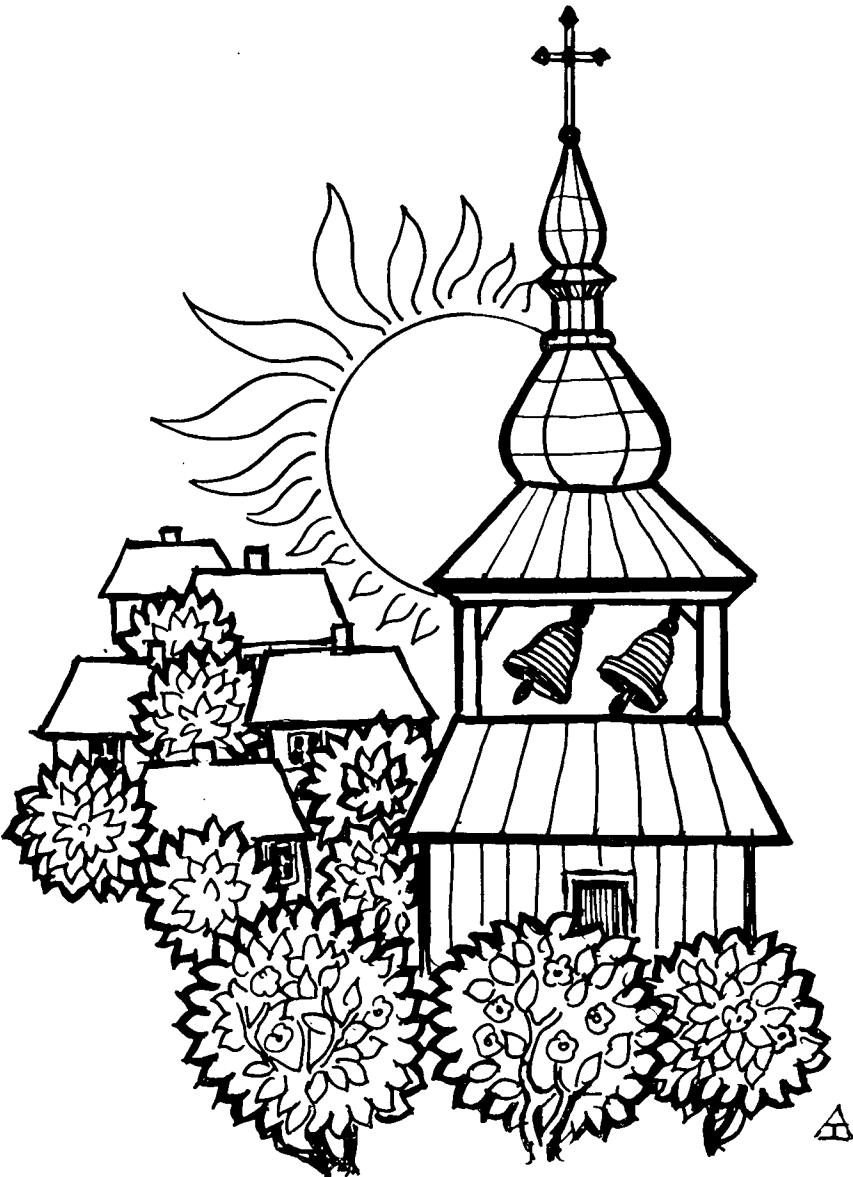
Одежу здирають,
З кров'ю-потом рвуть із себе,
Форму убирають.
І не чують, що жандарми
Кив, морг та й сміються:
Дивись, мовляв, як ті хахли
За ганчір'я б'ються!

Хіба їх хто примушує
Самі, бач, у сміття
Несуть шати дідівськії,
А беруть лахміття.

Отаку кати пустили
Славу по всім світі,
А ми її підібрали
Та й нум чепурити!

Чий це голос солоденький
На вухо шепоче:
— Іх ніхто не роздягає —
Вони самі хочуть
Стару одіж покидати
І в тюремне вбратись,
У казенних одностроях
Ім, бачите, краще:
Інших вони не шукають,
Тільки, знай, пиячать.
Ім же лучче, як хтось за них
Шити одяг буде,
І латати, і міняти...

Брешеш, кривоблуде!
Брешеш, гицлю хитромудрий!
Столукавий сину!

Ніхто матері своєї
Доброхить не кине!
Не накладе охотою
На себе кайдани,
~~На чужій землі справляти~~
Не убере яничарське
Лахміття погане!
І не піде на край-світа
З чужого похмілля
На чужій землі справляти
Криваве весілля!

Якби ж то ти до тих прийшов,
Бодай на хвилину,
Хто в кайданах на Сибіру,
Хто у тюрмах гине,
Та й запитав... ^{де}
Отушира

Воля України —
Придушена, зацькована,
Дротами обвита,
Мордована, катована,
Але не убита...

У них спитай, а ще у тих
Котрі у могилі,
Що за правду і за волю
Голови зложили.

А то витяг перед світом
Тюремщицьку байку,
Та й продає, як то колись,
За найвищу пайку:
— Треба, бачте, Вашу матір
Роздерти на троє:
Степи — гостям, ліси — гостям,
А вже тії гори,
Це вже хай вам...

Для крокету...

За те, що ставали
Проти змія неситого,
Кривавого ката,
Того самого, що ми, бач,
У лиху годину
Від погибелі близької
Були боронили...

Отака-го, Україно,
Приятелів мова!
А де ж твое, Боже правий,
Праведнее слово?
Пошли його, многомудрий,
Пошли нам кебету
У облудні, лжеречиві
Не впасти танета!

Подай розуму нам, Боже!
Світлого, ясного,
І мудрости, і твердості,
І терпіння свого —
Непоумити заблудших,
Зберегти родину,
Навернути дітей твоїх
У лоно України!

Колюмбія
8. 7. 80

ЯК Я ЛЮБЛЮ АМЕРИКУ?

ЯК ТУТ БУТИ?

Ще у Відні дали мені пораду: „Добре розглядіться у мозаїці емігрантського життя!”

Намотав я це на вус і думаю: „Почну розглядатися з преси. Преса це дзеркало життя”.

Обіклався газетами і розглядаюсь. Кожна газета інакше виглядає, інакше промовляє, навіть інакшим діалектом говорить. Та що мені з того? Я собі читаю та й читаю. Аж ось в одній газеті вичитую: „Наш тижневик на своїх сторінках несе моральну підтримку українським дисидентам, які опинилися у вільному світі”. Оце — думаю — моя газета. Треба її передплатити. А сам гортаю далі: стаття про советських шпигунів, стаття про Шевченка, про сороколіття „визволення”. А далі на цілу сторінку заголовок: ДИСИДЕНТИ. Я аж у долоні заплескав від радощів: от вона де ота моральна підтримка! І узявся очима у друк.

І от що я там вичитав:

„Я маю слабкість до дисидентів, — пише автор. — Не знаю, відколи я заслаб на неї, але навіть моя жінка це запримітила. Бо коли з'явиться в нашому місті новий дисидент, вдома мене не втримає ніяка сила. Жінка каже, що це почуття вини політичного емігранта й дивується цьому явищу, бо вважає, що я вже давно перестав бути „політичним”, не тільки до політики, а навіть і до неї...”

Чого це, думаю, автор моральну підтримку починає із слабости? І на яку „слабкість” він нарікає? Чи до дисидентів, чи в чому іншому? Бо ж сказано: „Що кому болить, той про те і гомонить”. Читаю далі:

„Та ось приїхали нові дисиденти. Караванські. Ніна і

Святослав... Перед тим я чув і бачив Леоніда Плюща і його дружину, генерала Григоренка, Валентина Мороза і Раїсу Мороз, Надію Світличну, Вінсів і тепер Караванських. І якось завжди мені дивно. Кожний з них інакший. Інакше виглядає, інакше промовляє, інакше дивиться, навіть інакшим акцентом говорить. А всі ніби дисиденти і за одне боролися. Сказав я це своїй жінці, а вона мала готову відповідь: „А то тому, що вони дисиденти. Це так, як жінка — не може добре чути, коли вустріне жінку в такій самій сукенці... Ну, й Караванські інші. Вони обоє всюди виступають. Ніна дуже добрий промовець. На все має відповідь... А Святослав виглядає втомлений...”

Ага — думаю — згадав про втому, значить зараз почнеться підтримка. Бо саме втомленим вона потрібна. Читаю далі:

Караванський видно не любить багато говорити. І так якось мимохіть промайнула мені грішна думка: „Був би добрий священник”. Він, щоправда, скаже щось до речі, а більш складні питання передає своїй дружині. В них таке сімейне порозуміння, як у мене з жінкою...”

Якраз півстатті прочитав. Ну, думаю, це певно у автора такий стиль: половину статті про „слабкість” та про жінку, а вже далі почнеться підтримка.

Якби ж то!

Прочитав усю статтю, а підтримки так і не знайшов. А при кінці вичитав ще й таке:

„При нашому столі одна пані сказала, що Ніна гарно виглядала, відповідно до бенкету, а інша жінка хотіла йти шепнути на вухо Караванському, щоб другий раз на бенкет вдягнув краватку.

Хоч пізно, бо вже дома, це піддало мені ідею й я так собі гадаю: „Втратив добру нагоду. Треба було мені прилюдно скинути свою краватку — я її так не люблю, — а з мене взяли б приклад більше людей. І таким чином задемонстрували б солідарність з дисидентами, з воюючою батьківщиною”...

Прочитав оце та й перегорнув дві сторінки газети назад — чи не помилився я, чи та сама це газета, що перше писала про моральну підтримку? Ні не помилився.

Показую дружині. А вона каже: „А хіба добра порада не підтримка? Тобі ж радять іти у священики... Тільки знову таки несправедливо. Тобі у священики. А мені куди?... Коли підтримка, то обом підтримка — і тобі, й мені”.

Правду каже жінка. І чоловік, і жінка мали б мати однакову підтримку. Коли вже міняти своє ремесло, то разом. Щоб потім не було нарікань.

От я й не знаю, як мені бути?

Чи йти у священики, чи ждати, коли газета подасть підтримку ще й моїй дружині?

Нью-Йорк
Березень — 80

ІЗ СМІХУ ЛЮДИ БУВАЮТЬ

Пропав у мене сон. Третю ніч не сплю.

А все через японку. Так, так, через японку. Тільки не через ту, про яку ви думаете, а зовсім іншу японку... з клапанами.

Та нехай розповім усе по порядку.

Був я оце недавно на святі. Посадили мене, як гостя, у президію. Знайомлять. Той доктор, той магістр, той професор. Професорів найбільше. От де, думаю, університет відкрити. Не знаю, як із студентами, а професура вже є.

Коли це чую хтось згадав професора Караванського. Ага, значить, не один я у вільному світі, маю ще й однофамільця — професора. Хотів був з ним заізнатися, аж бачу, що то мені такий титул присвоїли. Професори й мене зробили професором, кооптували, як той каже, до свого кола. Я й мовчу. Десь, певно, в Америці мають вони таке право.

Так я увесь той вечір і пробув професором.

А прийшов додому і ніяк не засну. Усе думаю: нащо людям титули? І пригадав собі таку історію.

У таборі нас усіх одягали однаково. Штани, бушлати, шапки — усе на один копил. Шапки давали вушанки, сірого кольору, і називали їх сталінками. І що цікаво, табірна придурня — бригадири та інші начальники з нашого ж таки брата — нізащо в світі тих сталінок не носили. Пошиє собі якийсь ковпак з ковдри, аби тільки не носити такої шапки, як у всіх, аби не бути сірим, звичайним, рядовим.

Був у мене бригадир — Ільїн. Так він, як підійшла зима, виміняв собі у японського полоненого японську військову шапку. Була вона жовта, аж золота, на штучному хутрі і мала

багато всяких клапанів. На кожному вусі був ще й клапан, щоб, значить, коли спустиш вуха у шапці, то можеш відкрити маленький клапанчик і слухати, що діється. Уся придурня приходила до Ільїна дивитися на його шапку. І, річ ясна, заздрила. Бо, як вийдуть усі бригади вранці до брами, звідки виводять нас на роботу, то всі у сірих шапках, а Ільїн серед усіх, як той генерал серед солдат, у золотій японці. І ходить він у тій шапці якимось так, ніби й землі під ним нема. Ні один професор, мабуть, ніколи так не чувся, як Ільїн у своїй японці.

Аж ось привозять нам усім зимове убрання. І що б ви думали? Усім видають японські шапки, точнісінько такі, як у Ільїна. Большевики, бачте, пограбували японські армійські склади — це так вони мирну угоду виконували! — і все вбрання передали у табори для в'язнів.

Отож кожен убрав таку саму шапку, як і бригадир. І того дня, як це сталося, Ільїн скинув свою японку і убрав звичайну сталінку. Щоб не бути таким, як усі!

Так он воно нащо людям титули! Титул, він все одно, як та японка у Ільїна. Для того, щоб не бути сірим, звичайним, пересічним.

І тут я пригадав ще одну історію.

Був зі мною в таборі один в'язень, котрий конче хотів зватись майором. Як тільки не підсилався він до нас! Комусь розкаже, як то важко бути майором, десь згадає, що його слідчий кликав майором, а найчастіше любив повторяти: „Коли мені присвоїли майора...” Словом, пускався на всі способи, аби його кликано майором. Тільки нічого з того не вийшло. Не став він у нас майором. Бо насправді він був ні більше, ні менше, як ефрейтор.

Тоді він змінив тактику.

Ми всі знали одне одного по іменах: Петре! Миколо! Іване! Так от наш майор став заохочувати, щоб його кликали по батькові: Іване Корнійовичу! Що він тільки не робив, аби доскочити свого! Одному зробить якусь послугу і нагадає, що він Іван Корнійович, другому подарує щось, третьому pomoже виконати норму. Ну, а коли ти людині зобов'язаний, то й кли-

чеш її так, як їй приємно. І, знаєте, домігся таки той ефрейтор свого. За якийсь час усі кликали його Іваном Корнійовичем. А там, де всі Петри, Грицьки та Миколи, то Іван Корнійович це вже фігура. Приходить, приміром, з волі свіжий чоловік і з усіма знайомиться: той — Петро, той — Дмитро, той — Кирило, а цей, бачте, Іван Корнійович. Значить — найповажніший.

Ну, а люди є люди. Стали думати: як це Іван Корнійович так спритно їх окрутив? Пошив усіх у дурні. І, знаєте, ніхто ні з ким не змовлявся, аж одного дня в'язні взяли та й побили нашого Івана Корнійовича. За що вони до нього присікалися — не знаю. Тільки взяли й побили.

Пригадав я оце й кажу:
— Не треба мені титулів!

Отак вголос і кажу, забувши, що воно ніч і що я у ліжку.

Дружина й прокинулася:
— З ким це ти балакаєш?

— Та — кажу — згадав про японку.
— Про яку японку?

Я їй усе й розповів. А вона:

— Так то ж у таборі було. Тут не табір. Тут кожен називає себе, як хоче. На то воля.

— Так хіба я проти волі? Тільки, бачиш, щоб часом сміху не наробити.

— Не бійся — не наробиш. Із сміху люди бувають. — Повернулася на другий бік та й спить.

А я ніяк не можу. Третю ніч думаю: ким себе проголосити — професором, доктором, апостолом-учителем, генералом чи президентом?

Колюмбія
25. 7. 80

ЯК Я ЛЮБЛЮ АМЕРИКУ?

Питають мене якось на прес-конференції: „Як Ви любите Америку?“ Я в англійській мові не великий мастак, але зрозумів без перекладача.

— Ще — кажу — як слід, до Америки не придивився.

Бо я й справді не знаю, як вона мені подобається.

Американців, скажу чесно, я досі не розкусив. Чого вони хочуть? Чи хочуть щоб Москва їх „визволила“ від гамбургерів, від піци та від кока-колі, чи не хочуть?

А вже українців і поготів не розумію.

Читаю я оце одну дуже українську газету. А у цій дуже українській газеті один дуже великий друг українців оприлюднив дуже потрібну для українців статтю під назвою „Російська мова“. А у цій дуже важливій для нас статті пише таке: „...Зараз у Чехословаччині не рекомендується звертатися до місцевих жителів по-російськи — у найкращому випадку скажуть, що не розуміють... Адже в 45 році — я (себто автор статті) був тоді в Празі — кожен чех вважав за велику честь сказати хоч два-три слова по-російськи. Чи міг хтось тоді подумати, що ми, **визволителі**, через 20 з чимсь років перетворимось на окупантів?“

Стривай, стривай, — думаю собі — про яких „визволителів“ пише автор, а редакція друкє? Чи не про тих, що від них і редактор тієї газети і вся редакція у 44 році тікали, аж пір'я летіло? Незчулися, як 10 кордонів перетяли і 10 держав перехали.

І нащо було так хапатися? Було розглянутись добре і не рухатися з місця. Бо хто ж тікає від визволителів? А то, бачте, через 36 років розгледілись від кого тікали. Не від червоних московських фашистів — ні, а від визволителів.

Кажуть, що молодь не читає такої української преси. А я

скажу — і добре робить. Як має отаке читати, то хай краще дивиться телевізор.

У телевізорі все ясно і зрозуміло, а в українській громаді без півлітри, як той казав, кінців не виведеш. Стільки всяких спілок, центрів, груп, що голова кругом іде. Є навіть нова українська віра. І кожна група це своя окрема нація. Кожна група не визнає іншу. З „визволителями” дружить, а із земляками — ні.

— Ви Петра знаєте? — питають у мене.

— Знаю.

— Дивіться, бо він он хто такий, — і називають одну партію.

— А з Павлом знайомі?

— Знайомий.

— Дивіться, у нього жінка он хто така — і називають другу партію.

І плюс до всього кожна група розбита ще на кілька групок. А чого й пощо, хоч убий, не збагну.

Аж мій земляк — п. Жменя — спасибі йому, дещо мені вяснив.

Прийшов я до нього у поважній справі — шукав роботи. Бо ж і в Америці манна з неба не сиплеться — треба заробляти. А земляк і каже:

— То й нащо Вам робота?

— Як то — питаю — нащо?

Похитав земляк головою та й каже:

— А ще з Одеси. Якби так на мене, то я б досі мав і роботу, і прибутки, ще й податків не платив.

— Як саме?

— Заснував би якусь спілку, або центр, або раду, або представництво, або академію, або й нову віру проголосив.

— А що — кажу — це ідея.

— І одразу б оголосив збірку на потреби нової спілки. Українці — нарід жертвний — допоможуть. А тоді почав би видавати газету або журнал.

— А про що писати у газеті? Їх уже й так десятки.

— Про це не журіться. Пишіть все, що хочете. У нас тут так ведеться: що менше газету читають, що менше має вона впливу на громаду, то більше всякого бруду та лайки та обмов друкують, і нишком „визволителів” обстоює.

— А як же видавати, як читачів нема?

— А збірки нащо? Побачили, що газета банкрутує, одразу до земляків: „Поможіть!” Мовляв, гине ваша дорога, правдива, хороша, золота газета. І земляки допоможуть. Люди вони роботаці і в банках та кредитівках гроші мають.

Непогану дав мені п. Жменя пораду. Тільки як назвати свою спілку? „Рада”, „Центр”, „Представництво”, „Об’єднання”, „Товариство” це все уже є. Думав я, думав і нарешті придумав.

Біжу до земляка.

— Маю — кажу — вже назву.

— Ану яку?

— ГУРДПССЖРПЦРР.

— Дуже добра назва. Що довша, то краща. А що воно значить оте гуердепесесжеерпцеерер?

— Головна Українська Рада для Приборкання Самих Себе Жерущих Рад, Представництв, Центрів та Релігійних Розколів.

— А як же Ви думаєте їх приборкувати?

— Отожто, що я й сам не знаю. А якось треба.

Замислився мій земляк, а тоді каже:

— А що — один спосіб є.

— Який?

— А от який: читав я оце в газеті, що в ССРСР є така пані — махне рукою і квіти оживають. Сам Брежнев, кажуть, вчащає до тієї пані на сеанси. Як почує про страйки в Польщі, так одразу до тієї пані, щоб вона його трохи оживила. А вже тоді виходить на трибуну і Америку лякає.

— От — каже земляк — і нашим ровесникам Брежнева треба отак підлікуватися. Щоб махнув хто рукою, а вони у один голос: „Та чого це ми сваримось?”, „Що ми не поділили?”

„Нумо єднатися і брататися!”, „Нумо дітей виховувати!”, „Нумо мучеників боронити, що за Україну на Сибіру гинуть!”

Якби ж то — думаю — і серед нас така пані знайшлася!

Тоді б нам усі моря по коліна були!

Тоді усі гроші, що йдуть з кишень українців на різні переварені групки, та й зібрати у одну велику збірку!

І поділити цю збірку на дві частини:

Одну частину передати у фонд „Рідної школи”, аби у кожному місці, де живуть українці, відкрити двомовну українсько-англійську школу. І всі предмети у тій школі викладати цими двома мовами. Нам така школа потрібна, як хліб.

А другу частину тих грошей передати у фонд допомоги українським політичним в'язням, які за любов до рідної школи караються по катівнях советських „визволителів”.

І коли це станеться, будьте певні, що я скажу:

— О! Америка мені подобається!

Колюмбія

29. 8. 80

ТРИНАДЦЯТЕ ЧИСЛО

Учора на фестивалі зустрів я свого земляка. 30 років не бачились. І, знаєте, мало не посварились. І через що, думаєте?

Через отой гонор, оту високу вченість.

Кличе він мене до себе в гості.

— Приїздить — каже — наступної неділі.

— Наступної? — питаю — О, ні, наступної не можу. Це якраз 13-те число.

— Ну, то й що — це він — що тринадцяте? Це все бабські забобони. Я в них не вірю. Мені на 13-те число якраз щастить і, навпаки, як хто перейде дорогу з повними відрами — то нещастить. Останній раз мені перейшли дорогу з повними відрами у 43-му році. Так я відтоді, бачте, уже п'ятий пашпорт перемінив — усе блукаю.

— А що ж тут поганого? — питаю.

— Не знаю — каже — чи то добре, чи погано. Тільки у бабські забобони не вірю.

Говорили ми, говорили та так і розійшлися. Ніби я дитина і не знаю, що таке 13-те число.

От послушайте, як я обпікся на цім 13-ім числі ще за молодих літ.

Поїхали ми із сусідським хлопцем продавати вино на ярмарок. У нього барильце вина і в мене барильце.

Дорога була далека, а день літній — горячий. Не проїхали ми й півдороги, як стало гриміти — гроза. Якраз ми міст переїжджали.

— Переждім грозу під мостом — кажу Миколі, — так звали сусідського хлопця.

Тільки заїхали під міст, а тут полило, як з відра. І гримить і блискає. А ми вибрали сухе місце — нас не мочить.

Мали ми з дому якісь харчі. Сіли, перекусили. Полапав я в кишені, аж там щось брязкотить. Витягаю, а то мідяки — два п'ятаки і три копійки. Усіх 13 копійок.

— По чім ти думаєш вино продавати? — питаю Миколи.

— По 25 за квартиру.

— Ну, то влий мені півкварти твого вина. Тобі однаково, кому продати. Хай спробую твого, — і даю йому 13 копійок.

Випив я, а тоді Микола й собі питає:

— А ти по чім своє будеш продавати?

— Так, як і ти, — кажу — по 25.

— То налий мені півкварти — і дає мені тих 13 копійок назад.

— За твое здоров'я! — каже і випив.

Прикро мені стало. Я, бачте, випив і його не згадав.

— Слухай, — кажу — Миколо, налий мені ще півкварти. Як маєш комусь продавати, то краще мені, — і знову даю йому оті 13 копійок.

— За всю Вашу родину! — кажу і п'ю.

Тут уже Миколі стало прикро, що він моєї родини не згадав. І він взяв у мене ще півкварти.

Так ми продавали вино один одному аж поки не попадали і не позасипали. Вже і гроза минула і ніч настала, а ми все спимо.

Прокинулися вранці. Коні хтось випріг і слід за ними пропав. Барила пусті. У голові джмелі гудуть. А на траві — як на глум — мідяки: два п'ятаки і три копійки. Згріб я з тої досади оті паскудні 13 копійок і жбурнув у воду. Недурно сказано, що то чортова дюжина.

І хай мені тепер хоч хто говорить, що то бабські забобони, мене не переконає!

Я на власній шкурі знаю, що воно значить оте 13-те число!

Колумбія

21. 7. 80

ЗАЛІЗНИЙ ЧАЙ

Свого однокласника — Івана Нечепуренка — я не бачив десь із рік. Ми вчилися у різних інститутах і жили у різних гуртожитках. Але, зустрівшись з ним якось на вулиці, я пізнав його не одразу.

На ньому були вузькі-вүзесенькі штанці. Сорочка неможливого яскравого малюнка вражала своєю строкатістю. А найбільше впадала в очі зачіска. Вірніше не зачіска, а „незачіска”. Не могло бути сумніву, що Іван не стригся і не зачісувався місяців зо три. До того ж він відпустив баки і носив чорні окуляри.

„Іван чи не Іван?” — вагався я. Та він пізнав мене перший. Ми привіталися.

— Тебе, Іване, не можна пізнати. Що це з тобою?

— По-перше, пробач мені, Сергію, я не Іван. Мене звуть Жаном.

— Чого це так? — поцікавився я.

— Бачиш, Іван якесь дуже архаїчне ім'я і зовсім неоригінальне. У наш ХХ вік це ім'я не звучить. Інша річ — Жан. Жан Жак Руссо! Жан Поль Марат! Жан — це...дуже...якось...потужно...залізною, одним словом.

— А Іван Підкова, хіба не звучить, чи Іван Богун, або Іван Нечуй-Левицький?

— Фі! Яка провінційна екзотика! — скривився „Жан”. — Я знаю, що ти непоганий агітатор, тільки мене не переконаєш. Я — Жан, і це залізною.

— Про мене будь Жаном. Моя бабуся казала: називай хоч горщиком, тільки в піч не саджай. А чому ти в чорних окулярах? Сьогодні ж сонця нема.

— Як банально ти міркуєш! Без окулярів ходять усі, а я не хочу бути таким, як усі. Треба бути оригінальним. Це — залізно.

— І зачісуватись банально?

— Треба бути оригінальним в усьому.

— А забувати друзів оригінально? Ти ж не зайшов і разу до мене, відколи ми тут.

— Хай тебе це не образить, тільки я не відвікую неоригінальних хлопців. Мені з ними нудно.

— Навпаки, у нас в інституті дуже весело. Ми і танцюємо, і співаємо, і колядуємо, і взагалі зовсім не нудьгуємо.

— А що ви танцюєте?

— Як що? Усі танці. І вальс, і польку, і танго, а хто і гопака віддирає.

— Який примітив! Який примітив! Так ніби ти мене із столиці та й бұхнув на периферію. Це все старе, як світ, і не оригінальне. Якби у вас танцювали твіст і рок, я б, може, і прийшов.

— І що ж його треба робити, щоб стати оригінальним? — поцікавився я.

— Для початку — наслідуй мій стиль: переший штани, зміни цю банальну вишиванку, припини зачісуватись...

— І цього досить, щоб бути оригінальним?

— Ні, це тільки перший крок, а решту я тобі розповім потім.

„Жан” пообіцяв прийти до мене в суботу. Я жив у гуртожитку разом з однокурсником Петром, якого я і повідомив про наступний візит.

— О, це буде ферро-магнітно! — зрадив він. — Частуватиму „Жана” я. Хай не думає, що ми неоригінальні.

Перед приходом „Жана” ми не вмивалися, не голилися і не зачісувалися днів зо два. Брюки позвужували шпильками, сорочки позичили у драмгуртківців.

Ще на порозі „Жан” нас похвалив:

— Вам дуже личить такий стиль. Тепер ви маєте залізний

вигляд. Але це тільки початок, ще багато треба, щоб не виглядати периферійно.

— Перше, ніж почати інструктаж, — сказав Петро — зробім закусаж, а зараз і вихиляж. Щоб усе було ферро-магнітно.

„Жан” не заперечував.

— Це ви залізно придумали. А що у вас сьогодні на вечерю?

— Вечеря ферро-магнітна: сира картопля в жупанах, оселедець у цукрі, солоний чай, пиріжки з гірчицею і замість банального пива — оцет.

— Як ти сказав?... Сира картопля?... Як же це так?

— А дуже просто! Хіба ж оригінально варити бараболю? Це всі роблять. До того ж це і примітивно. Треба бути оригінальним. Сира картопля — це залізно і навіть ферро-магнітно!

— Я не маю апетиту на це все — признався Жан.

— Чому саме? — поцікавився Петро. — Хіба вечеря неоригінальна?

— При чому тут оригінальність? Хто ж це п'є чай із сіллю?

— А чому ні? Адже чай із цукром п'ють усі. Це периферійно і примітивно. Що б ми були за оригінали, якби пили солодкий чай? Солоний чай — оце залізний чай!

„Жан” не знав, що заперечити. Йому лишався один шлях — відступити. Він так і зробив — хутенько вийшов, не прощаючись.

Одеса
1965

**ІЗ СМІХОМ СЛОВО
ОБНЯЛОСЬ**

**ВІЙНА СЛОВЕС
АБО
КОЖЕН ІВАСЬ МАЄ СВІЙ ЛАС**

(1)

На магорич із ательє
Кость запросив УСІХ, ЯК Є,
Дарма, що дуже тепер модно
Запрошувати ВСІХ ДО ОДНОГО.

Телиця скочила на дах,
Це сталось НА МОЇХ ОЧАХ,
А для редакторів майбутніх
Це сталось У МОЇЙ ПРИСУТНОСТІ.

Коли зруйновано мости,
Тоді НЕМАЄ ЯК пройти...
Стривайте, не заходьтесь гнівом:
НЕМА НІЯКОЇ МОЖЛИВОСТІ.

На річ мою, чи йти до гаю,
Дідусь відрік: РОБИ, ЯК ЗНАЄШ.
Десь, він сказати був нездібний:
ДІЙ, ЯК ВВАЖАЄШ ЗА ПОТРІБНЕ.

Коли явився брат з бенкету,
БУЛА ВЖЕ ДРУГА — ЙШЛО НА ТРЕТЮ.
Для наших предків-словолюбів
Це значило: БУЛО ПО ДРУГІЙ.

Всі повчаяки люблять вислів:
ЯКБИ Я БУВ НА ТВОМУ МІСЦІ,
В народі ж не зійшли зі сцени
Живі слова: ЯКБИ НА МЕНЕ.

Колись бійці були — орли!
ДАРМА ЩО НІЧ — у наступ йшли!
Або словами модних причт:
Йшли в наступ, НЕЗВАЖАЮЧИ НА НІЧ.

Охрім у мене їсть і п'є,
Бо він мій родич, ЯК НЕ Є,
А хай цю річ словесник стулить,
Він мовить: ЯК БИ ТАМ НЕ БУЛО.

Якби ж то вік звалити з пліч!
Батьки зітхають: В ТІМ-ТО Й РІЧ!
Буркоче дід: „Як мед, то й ложку!”
А прадіди йому: ОТОЖТО!

Ішовши десь, моя матуся
Казали: Я НЕ ЗАБАРЮСЯ,
А мій знайомий літератор:
Я НЕ ПРИМУШУ ДОВГО СЕБЕ ЖДАТИ.

Устати з ліжка до світання
Ніхто НЕ ВИЯВИВ БАЖАННЯ.
Чи ж так пошириться мисливство,
Коли ніхто НЕ ЗГОЛОСИВСЯ?

Олесь не сіє і не косить,
Бо вже надбав майна ЗАДОСИТЬ...
Пробачте, хліба і манаття
Лесь має БІЛЬШЕ, НІЖ ДОСТАТНЬО.

Така біда, хоч лізь в петлю,
ВІДКОЛИ Я ЗАСЛАБ, не сплю...
Або, як каже мовний раб:
Не сплю з ТИХ ПІР, ЯК Я ЗАСЛАБ.

— Що це з тобою, любий друже?
— Не руш його — ГРИЦЬКО НЕЗДУЖА...
А втім я вжив не ті слова:
ГРИЦЬКО СЕБЕ ПОГАНО ПОЧУВА.

Коли нас просять у свати,
Нам треба ЩОБ ТУТ ЩО іти,
Коли ж Ви позичайло сталий
Вам треба йти ЩОБ ТУТ НЕ СТАЛО.

Сосновка
Грудень — 78

ВІЙНА СЛОВЕС
АБО
КОЖЕН ІВАСЬ МАЄ СВІЙ ЛАС

(2)

ОЛЕСЬ ПОКЛАВ СОБІ ЗА ЗВИЧАЙ
Носити одяг робітничий,
Сам дідько й той збагнуть не годен,
Де виробничу ВЗЯВ ЛЕСЬ МОДУ?

Згоріло десять сіл за раз,
А ПОЗАТИМ УСЕ ГАРАЗД,
Або, як каже дехто з нас,
А В ІНШОМУ УСЬОМУ ВСЕ ГАРАЗД.

Нам НЕВІДОМО ЯК І ДЕ
Лоша поділося гніде,..
А де ж поділося, раз так,
НЕЗНАТИ ДЕ Й НЕЗНАТИ ЯК?

В гостях зустрів я кума вчора —
У нас знайомих спільних — МОРЕ!
О, мовний снобе!

Не бентежся!
У нас не МОРЕ їх, а БЕЗЛІЧ!

Хлоп'я побігло за санками,
А дід йому: СПИТАЙСЯ МАМИ!..
Не скаже він, хоч ти вмирай:
У МАМИ ДОЗВОЛУ СПИТАЙ!

Коли Ви кинули курить,
Тоді вже, ХАЙ ТАМ ЩО, — терпіль!
У стилі ж модних балачок:
Терпіль, НЕ ДИВЛЯЧИСЯ НІ НА ЩО!

Не гавкне й разу песик мій,
ПОДУМАТЬ МОЖНА — він німий...
А, може, творче норм мудрящих,
СКЛАДАЄТЬСЯ ВРАЖЕННЯ буде краще?

Об цій морозяній добі
Мій тесть приперся І СОБІ...
Світ взяв цей вираз під арешт
І каже так: приперся ТЕЖ.

Ідуть на поле копачі
І, ЗНАЙ, співають ідучи,...
Коли ж це ЗНАЙ псує вам нерви,
Змініть його на БЕЗПЕРЕРВНО.

Комфорт і чистота на пляжі
Для нас усіх БАГАТО ВАЖИТЬ
А для адептів норм безликих
Ще й МАЄ ЗНАЧЕННЯ ВЕЛИКЕ.

Гулявши ми зайшли на цвинтар,
— Нум, краще підемо ДЕ-ІНДЕ!
Чи, може, Вам до шмиги вислів:
— Ходім КУДИСЬ У ІНШЕ МІСЦЕ!

— Нема ні хліба ні води, —
Безногий БІДКАВСЯ Ладим,
Або, як радить стиль книжковий:
НА НЕСПРИЯТЛИВІ СКАРЖИВСЯ УМОВИ.

Втекла невістка до небоги,
А теща: СКАТЕРТЮ ДОРОГА!
За нею слідом ще й тесть крекче:
— Що ж!

БАБА З ВОЗА — КОНЯМ ЛЕГШЕ!

Антін, дарма, що алкоголік,
Без слова ВВОЛИВ НАШУ ВОЛЮ,
Або у модному звучанні
Він НАШЕ ВДОВОЛЬНИВ БАЖАННЯ.

Про цю подію мій знайомий
За тиждень всіх НАС ПОВІДОМИВ...
Некепський з нього інформатор,
Коли так вчасно ДАВ НАМ ЗНАТИ.

Сосновка
Грудень — 78

**ВІЙНА СЛОВЕС
АБО
КОЖЕН ІВАСЬ МАЄ СВІЙ ЛАС**

(3)

— Юрко! Неси пиріг до хати!
Юрась, річ ясна, РАД СТАРАТИСЬ...
Нема тут дивного нітрішки,
Що він ДО ТОГО ТОРГУ Й ПІШКИ.

Прийшли до Гриця на оселю,
А він НА БОЖІЙ вже ПОСТЕЛІ...
Ще вчора хліб молов сестрі,
І враз — НА СМЕРТНОМУ ОДРІ.

— Навіщо, брате, впивсь АЖ ТАК? —
Питає свояка свояк.
Видать, не нашої був віри,
Упившись ДО ТАКОЇ МІРИ.

Хай гості вийдуть із села! —
Маруся ДУМКУ ПОДАЛА...
А тим, хто мовні смаки сталить,
Маруся ЗАПРОПОНУВАЛА.

Новий наш шеф — майор Кислиця —
В УСІ ВТРУЧАЄТЬСЯ ДРІВНИЦІ...
(Сказати якось не з руки:
Шеф ЛІЗЕ геть В УСІ ДІРКИ!)

Міркують стрижені чуби:
НАМ МАЛО ДІЛА ДО сівби!...
А стригалі й собі:
— Ганьба!
Нас НЕ СТОСУЄТЬСЯ сівба!

Хвалився Петро, що зорі з неба
Він настяга, ЯК БУДЕ ТРЕБА,
За борт збурнувши страховидця:
ЯКЩО ПОСТАНЕ НЕОБХІДНІСТЬ.

Старого з війська генерала
УСЕ НАСЕЛЕННЯ вітало...
Цабе він, мабуть, чимале,
Коли біжить СТАРЕ Й МАЛЕ.

Вже гості хтіли йти ні з чим,
КОЛИ ЦЕ входить дід Трохим...
А де ж ти був, стилісте сквапний,
Із заштапованим АЖ РАПТОМ?

Міцьненькі вина та меди
Демко вживав ВРЯДИ-ГОДИ,
Якщо ж цю річ фільольог зліпить,
Тоді ОД ВИПАДКУ ДО ВИПАДКУ.

Розбився кұхоль і баняк,
А з чого ж воду пить, РАЗ ТАК?
Лінгвісти!

Майте на увазі!

Тут вжити слід В ТАКОМУ РАЗІ!

Коли зайшли у коноплі,
Полковник ВИРІС З-ПІД ЗЕМЛІ,
Або в манері мововбивців:
Він НЕСПОДІВАНО З'ЯВИВСЯ.

Тут кожен з нас одержав кошик,
І ТО, щоб знали Ви, без грошей,
Якщо ж стиль снобів Вам знайомий,
Лигніть І ТО й кажіть ПРИ ЧОМУ.

Кобила вбік, як шарпоне,
А Клим І ОКОМ НЕ МОРГНЕ...
Твердий, знать, з нього індивідуум,
Раз НЕ ПОКАЗУЄ І ВИДУ.

З комори тягнуть всі безбожно —
НІЧОГО ВДІЯТИ НЕ МОЖНА...
А чий це голос на печі:
— Ну, просто, ХОЧ ТИ ГВАЛТ КРИЧИ!

Ура!
Гуляй душа і тіло!
Як міг, СВОЄ ЗРОБИВ Я ДІЛО!
Даруй, словеснику, на слові!
Це ж СВІЙ Я ВИКОНАВ ОБОВ'ЯЗОК.

Сосновка
Грудень — 76

**ВІЙНА СЛОВЕС
АБО
КОЖЕН ІВАСЬ МАЄ СВІЙ ЛАС**

(4)

Усяку покруч шельмівську
Дід бачив НА СВОЇМ ВІКУ —
Видати, випадки ще й ті
Траплялись У ЙОГО ЖИТТІ.

Кричать на підпаска слабі:
— Чи не ЗАЦПИЛО тобі?
Та хай тут мовник візьме слово,
Він скаже ВІДІБРАЛО МОВУ.

Вдова надій не покида,
Дарма що ВЖЕ НЕМОЛОДА,
А, може, тут сказати слід,
Що та вдова СЕРЕДНІХ ЛІТ?

Всі, хто не хотів копати ями,
Пручавсь РУКАМИ І НОГАМИ,
Або, як вчить сучасна клясика,
ЧИНИЛИ ОПІР ВСІМА ЗАСОБАМИ.

Гість трапивсь ГОСТРИЙ НА ЯЗИК,
І внук тримався оддалік,
Збагнувши враз з гостевих реплік,
Що той був СТРАХ ЯКИЙ ДОТЕПНИЙ.

Поплів таке цей вчений ступінь,
Що вже НЕ ДЕРЖИТЬСЯ І КУПИ,
Тут і сліпому, мабуть, видно,
Що це УКРАЙ НЕВІРОГІДНО.

Весна на ріках греблі рве
І ВОСКРЕШАЄ ВСЕ ЖИВЕ.
А як це висловить наш правнук?
ВІДРОДЖУЄ І ФЛОРУ Й ФАУНУ.

Усякий раз, як йде Борис,
Маруся ВІДВЕРТАЄ НІС.
Не має, певно, зовсім встиду,
Раз НЕ ПРИХОВУЄ ОГИДУ.

Перш, ніж паплюжити громаду,
СОБІ САМОМУ ДАВ БИ РАДУ,
Це те, що в мові майбуття:
ВЛАШТУЙ ВПЕРЕД СВОЄ ЖИТТЯ.

Щоб якимось вилізти на борт,
Поставмо цю драбину СТОРЧ!
А за рецептом норм бездарних
Не СТОРЧ, а ПЕРПЕНДИКУЛЯРНО!

Нарешті хлопцям ВИПАВ ШАНС
Узяти в гострій грі реванш —
Нечасто в нашім колективі
Така ТРАПЛЯЄТЬСЯ МОЖЛИВІСТЬ.

Ілька послали на курорт,
А він: НУ Й КИСЛО МЕНІ В БОРЩ!
Тоді, як згідно з духом моди
ЦЕЙ ФАКТ НІЧИМ МЕНІ НЕ ШКОДИТЬ.

Хто ПОПУСКАЄ ПОВОДИ,
Добра і успіху не жди!
Відколи світ, чекає поглум
На тих, хто ЗНИЖУЄ ВИМОГЛИВІСТЬ.

Щоб бути першим у фіналі,
Омелько ТИС НА ВСІ ПЕДАЛІ,
Або, як вчить високий стиль,
ВЕЛИКИХ ДОКЛАДАВ ЗУСИЛЬ.

Згубивши дах над головою,
Максим МАХНУВ НА ВСЕ РУКОЮ,
Коли ж чітких Ви ворог слів, —
Він ВСЕ ПУСТИВ НА САМОПЛИВ.

Сосновка
Червень — 79

**ВІЙНА СЛОВЕС
АБО
КОЖЕН ІВАСЬ МАЄ СВІЙ ЛАС**

(5)

Віддай ці чоботи Петрові,
Бо він, **ЯК ЗРОБИТЬ, ТО НА СОВІСТЬ!**
І що це я таке балакаю?
ЯК ЗРОБИТЬ, ТО ІЗ ЗНАКОМ ЯКОСТИ.

Умерти десь на чужині
Посли **НЕ ХТІЛИ АНІ-НІ,**
Бо всяк зустріти день останній
НЕ МАВ НАЙМЕНШОГО БАЖАННЯ.

Брехати на сліпих калік
НЕ ПОВЕРТАЄТЬСЯ ЯЗИК;
Хто ж має цей зворот за ляпсус,
Хай каже: **НЕ СТАЄ НАХАБСТВА.**

Тимка бояться, як вогню,
Ануж **ЗВЕДЕ НА ВАС ПЕНЮ!**
Тож не сварись із ним, читачу, —
Умить **ОФОРМИТЬ ЗВИНУВАЧЕННЯ.**

Коли станцюєш перший вальс,
Не довго думай — **БИЙ НА ГВАЛТ!**
Якщо ж ти кальки раб убогий,
То краще **ПІДНІМАЙ ТРИВОГУ!**

За наше сало і зерно
Вони **ПРОКРУТЯТЬ НАМ КІНО,**
А чий це голос і звідкіль —
ПРОДЕМОНСТРУЮТЬ КІНОФІЛЬМ?

Не дуже рвись у бій, Дем'яне,
А що, як ПОРОХУ НЕ СТАНЕ?
НЕ ВИСТАЧИТЬ — скажу відверто —
Тобі ЕНЕРГІЇ ТА ВПЕРТОСТИ!

Я віри братові не йму:
Віддав свій пай, І ТО КОМУ?
(Хоч, може, тим, хто любить вишук,
І, ГОЛОВНЕ, КОМУ? — миліше?).

Подумайте, яке зухвальство!
Микита ШИЄТЬСЯ В НАЧАЛЬСТВО!
Така, скажу я вам, жеброта
І ЙДУ НА КЕРІВНУ РОБОТУ!

Оцей здоровий, як бугай,
Приїде перший, — ТАК І ЗНАЙ,
А другим ждіте мого тата —
В ЦІМ МОЖЕШ І НЕ СУМНІВАТИСЬ.

Як не питали палія:
І Я НЕ Я Й ПІЧ НЕ МОЯ.
Усіх переконав бешкетник,
Що НІ ДО ЧОГО НЕ ПРИЧЕТНИЙ.

Коли повіяв суховій,
Антін зробився САМ НЕ СВІЙ,
Гляди ж, адепте, штампів збитих,
Й собі не стань НЕСАМОВИТИМ!

Дядьки бояться йти до небожа,
Ануж і їм ВІДІБ'ЮТЬ БЕБЕХИ!
Стривай! Жаргону не відроджуй!
ТІЛЕСНИХ ЗАВДАДУТЬ УШКОДЖЕНЬ.

Пастух сховався до кошари
Й приходу зміни ЖДАВ, ЯК КАРИ,
Або, як пишуть у романі,
ПЕРЕБУВАВ У ТОСКНОМУ ЧЕКАННІ.

І джинси, і берет Павлові
Пристає, ЯК СІДЛО КОРОВІ,
ВСТУПИЛИ — скажуть розумаки —
В КОФЛІКТ ІЗ ЕСТЕТИЧНИМ СМАКОМ.

Сосновка
Червень — 79

**ВІЙНА СЛОВЕС
АБО
КОЖЕН ІВАСЬ МАЄ СВІЙ ЛАС**

(6)

Зробивши опис „Життя”,
Мартин ЗДОБУВ СОБІ ІМ'Я,
Або, як скаже наш потомок,
ЗРОБИВСЯ ШИРОКО ВІДОМИМ.

Затим що брат ходив на шлях,
Самійло був з ним НА НОЖАХ,
А втім зворот тут інший проситься:
ПЕРЕБУВАВ В НАПРУЖЕНИХ ВІДНОСИНАХ.

Не знав ні конюх, ні жокей,
Що хлопець СКОЧИВ НА СЛИЗЬКЕ,
Це те, що в наукових працях —
ПОТРАПИВ У ДВОЗНАЧНУ СИТУАЦІЮ.

Уся історія тяжка
ЛЕЖИТЬ НА СОВІСТІ Харка,
НЕСЕ — сказав би сноб — МОРАЛЬНУ
Харко за все ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.

— Пробачте! — перебив дід оповідь —
Так це ж уже НЕ З ТОЇ ОПЕРИ!
Для лінгвістичної ж богеми
Це, бач, ВІДХИЛЕННЯ ВІД ТЕМИ.

Назар угледів, що Юхима
Його ж сестра ПАСЕ ОЧИМА,
Хоч, правда, вірні мовній догмі
Сказали б тут: СЛІДКУЄ ПОГЛЯДОМ.

Невістка тещі побажала:
БОДАЙ ВАС НАГЛА КРОВ ЗАЛЛЯЛА!
І та — бувають же курйози! —
ДІСТАЛА КРОВОВИЛИВ В МОЗОК!

Нехай Ваш Ромко схаменеться!
Це ж НЕ ДО НЬОГО ЧАРКА П'ЄТЬСЯ!
Та й справді!

Нащо він хвилюється?
ЙОГО ЦЕЙ НАТЯК НЕ СТОСУЄТЬСЯ.

Дарма, що ледве совав ноги,
Амброз таки ДОСКОЧИВ СВОГО.
О, цензоре!

Не буркоти!
СВОЄЇ „Броз ДОСЯГ МЕТИ!

Узувши чоботи нові,
Хлопчак ХОДИВ НА ГОЛОВІ,
Хоч дехто вжив би з тим же успіхом:
НЕ ЗНАВ ХЛОПЧИНА МІРИ В ПУСТОЩАХ.

Що тут могла зробити Тося,
Коли вже ТАК ДАВНО ВЕЛОСЯ?
А щоб не гнівавсь вчений демос,
Кажімо: ЦЕ ЗАЙШЛО В СИСТЕМУ.

Павло, щоб догодити мамі,
ХАПАВСЯ, ЯК ПОПІВНА, ЗАМІЖ,
Якби ж у стилях мав він досвід,
То б ВИЯВЛЯВ НАДМІРНИЙ ПОСПІХ.

Дарма, що все округ горить,
Хомі Й ЗА ВУХОМ НЕ СВЕРБИТЬ —
До всього звик за стільки років,
Раз ОЛІМПІЙСЬКИЙ ЗБЕРІГАЄ СПОКІЙ.

Як і гадали верхівці,
Ярема ЗБИВСЬ НА МАНІВЦІ.
Ну й наробив же він сміху —
ВІД ПРАВИЛЬНОГО УХИЛИВСЬ ШЛЯХУ!

Ніхто не думав із спілчан,
Що Влас ТАКИЙ ПРОПУСТИТЬ ШАНС,
Або, як кажуть діловоди,
НЕ СКОРИСТАЄТЬСЯ З ПОДІБНОЇ НАГОДИ.

Сосновка
Липень — 79

**ВІЙНА СЛОВЕС
АБО
КОЖЕН ІВАСЬ МАЄ СВІЙ ЛАС**

(7)

Серед густої лободи
Будинок РІС, НЕМОВ З ВОДИ.
А як це я забув перлину:
РІС НЕ ПО ДНЯХ, А ПО ГОДИНАХ?

Щоб зовсім не охляти з голоду,
Тут ТРЕБА ПІДСТАВЛЯТИ ГОЛОВУ.
Чи, може, Вас влаштує штамп —
РИЗИКУВАТИ СЛІД ЖИТТЯМ?

Юрка відразу ЗАКОРТІЛО
Почути правду про це діло,
А, може, краще, щоб останній
ЖАГУЧИМ ЗАПАЛАВ БАЖАННЯМ?

Чи не за те сидить Адам,
Що ВОЛЮ ДАВ СВОЇМ РУКАМ?
(Якщо ж кому незрозуміло, —
ЗАСТОСУВАВ ФІЗИЧНУ СИЛУ).

Який упертий костоправ!
СКАЗАВ, НЕНАЧЕ ВІДРУБАВ.
А тим, хто мислить граматично,
Він ЗАЯВИВ КАТЕГОРИЧНО.

Демко до гостя каже:
— Ще чого!
Ви, Ваша гідність, УЖЕ СПЕЧЕНІ!
Не знав він кальки неможливої:
УЖЕ ВАША ПІСЕНЬКА ПРОСПІВАНА!

На Клима визвіривсь Методій:
ЯК НЕ СПІЙМАВ, ТО НЕ КАЖИ, ЩО ЗЛОДІЙ!
Та й справді, що це за проява:
БЕЗ ДОКАЗІВ ПОРУШУВАТИ СПРАВУ?!

З хатини вибіг груповод:
— ЦЕ КАМІНЕЦЬ У МІЙ ГОРОД!
А як об тім писала преса?
— ЦЕ НАТЯК НА МОЮ АДРЕСУ!

Учитель засміявся до батька:
ДЕ БУЗИНА, А ДЕ ТОЙ ДЯДЬКО!
Чи, мо'', Вам більше до смаку:
НЕМАЄ ТУТ ЛОГІЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ?

За те, що шарф пропив і кашці,
Гервасію ДАЛИ ПО ШАПЦІ.
А був би він ще й членом ради,
Тоді б його ЗНЯЛИ З ПОСАДИ.

У горах цинк знайшли і кобальт,
Однак ПОГОДИ ЦЕ НЕ РОБИТЬ.
Що ж, заувага не без рації —
ЦЕ НЕ МІНЯЄ СИТУАЦІЇ.

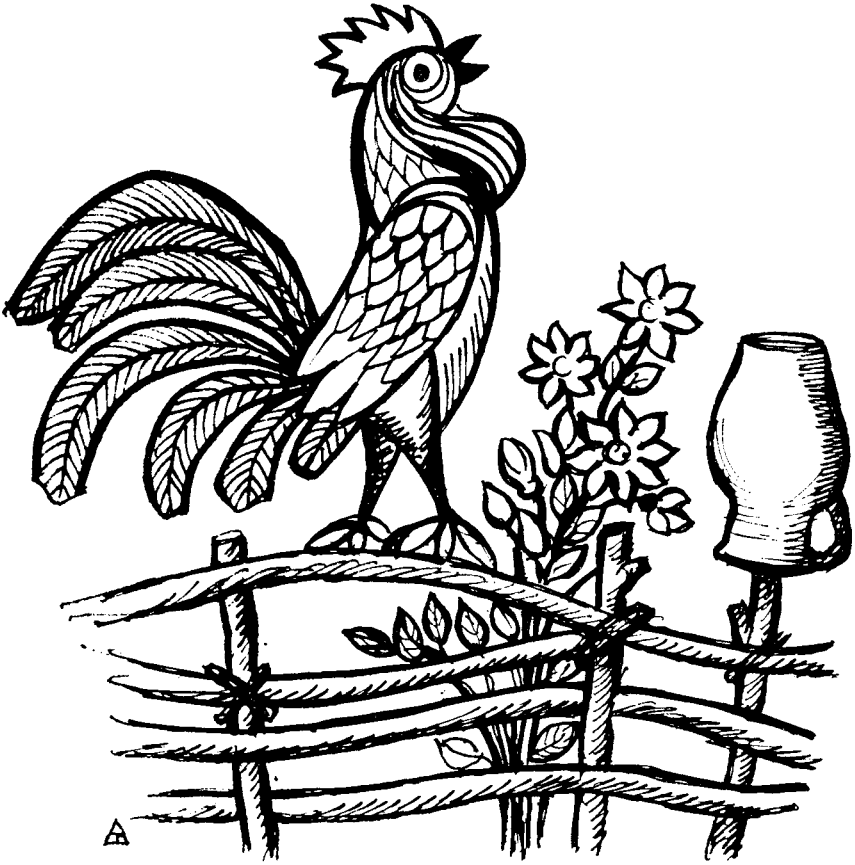
Не раз їм сказано й не два:
— Дмитро КЛИН КЛИНОМ ВИБИВА.
Така вже вдача в того бахура —
ДО КРАЙНІХ УДАЄТЬСЯ ЗАХОДІВ.

Хіба ж це дім для риболова?
Він ДОБРОГО НЕ ВАРТИЙ СЛОВА,
Або, звернувшись до стандарту,
ЩЕРБАТОЇ КОПІЙКИ ВІН НЕ ВАРТИЙ.

Не вірить Гнат, що каже будочник,
Тому і ЗАКИДАЄ ВУДОЧКУ.
Для мовних снобів це вже бунт:
— Хай краще Гнат ЗОНДУЄ ГРУНТ.

Арсен, навчаючись письма,
НЕ ЗЧУВСЯ, як прийшла зима;
Чому ж, цікаво, ерудити
З „не зчувсь” зробили НЕ ПОМІТИВ?

Сосновка
Липень — 79

СТИЛІСТ МИКИТА КАНАХВЕТА

I

Мій кум — Микита Канахвета —
На трьох учився факультетах,
Він фізик, медик та юрист
І плюс до всього ще й лінгвіст.

У всіх науках ерудит,
На всі питання дасть одвіт...
Візьми у кума й попроси,
Щоб в мій роман додав краси.

Питає хлопця голова:
— Чи ти не з Фастова БУВА?...
Кум аж підскачив:
— Що за слово?
Змініть БУВА на ВИПАДКОВО!

За хлопцем річ держав Матвій:
— Я, ЩОБ ВИ ЗНАЛИ, не святий!...
Микита й тут змішав всі коми:
— Я не святий, ХАЙ БУДЕ ВАМ ВІДОМО!

КОМУ ОХОТА серед нас
Сидіти в хаті довший час?...
Кум робить правку без вагання:
ХТО МАЄ серед нас БАЖАННЯ?

Щоб праця знову закипіла,
Я мокрий торф ПУСТИВ У ДІЛО,...
Та мій коректор бачить глибше:
— Тут слово ВИКОРИСТАВ ліпше.

З вогнем не довго й до біди —
ЦЕ ВЖЕ Й ДО БАБКИ НЕ ХОДИ!...
А Канахвета:
— Га-га-га!
ЦЕ ЖОДНИМ СУМНІВАМ НЕ ПІДЛЯГА!

Свиня сказалася поросна,
Дівча у зойк:
— Ой! МЕНІ МЛОСНО!
Мій кум і сам душею тліє
І пише:
— Я НЕПРИТОМНІЮ!

Гриць став усіх цуратись нині —
СВОЄІ Б ТО БОЇТЬСЯ ТІНІ...
Микита кривиться:
— Тьху! Тьху!
ТОБТО ЖИВЕ він У СТРАХУ.

Ходімо, доню, на базар!
— А, мож", і я? — ПІДПРІГСЬ Назар...
Наш ерудит скривився знову:
Назар УТРУТИВСЯ В РОЗМОВУ.

Відтак і досі ГНЕ КЛИМ СПИНУ,
Як віл, ПРАЦЮЄ БЕЗ РОЗГИНУ...
Мій кум аж насварився пальцем:
КЛИМ НЕПОСИЛЬНУ РОБИТЬ ПРАЦЮ.

Назустріч своєму краху Рим
КОТИВСЯ, НАЧЕБТО З ГОРИ...
На це коректор мій:
— О, ші!
КОТИВСЯ ПО ПОХИЛІЙ ПЛОЩИНІ.

Зійшлися хлопці звідусіль,
То ж тільки й чуєш: ХЛІБ ТА СІЛЬ!...
Аж ні!

Як радить кум Микита, —
ПРИЄМНОГО Вам АПЕТИТУ!

Коли взяв слово рахівник,
Гість ЗРАЗУ слухав, потім в крик...
Для кума й тут не все в порядку:
— Не ЗРАЗУ — каже, — а СПОЧАТКУ.

Чого це Марко так посинів?
Так, бач, ШУКАЄ ГОЛКУ В СІНІ...
У кума ж норма, як на таці:
ВИКОНУЄ БЕЗКОРИСНУЮ ПРАЦЮ.

Малому хлопцеві аж страшно —
Всі діти босі ПЕРЕВАЖНО...
Лінгвіст наш знову крутить носом:
— Всі діти В БІЛЬШОСТІ ВИПАДКІВ БОСІ.

На дворі хлопець захолов,
Біда!
А ТУТ ЩЕ Й сніг пішов...
Кум махом правкою поміг:
А НА ДОВЕРШЕННЯ УСЬОГО — пішов сніг.

Збирати хтів Юрко опеньки,
Та вже ставало ХОЛОДНЕНЬКО...
А Канахвета:

— Це не модно!
У сто раз краще ПРОХОЛОДНО.

Пилип обміряв весь курник —
ЯК НЕ КРУТИ, А ВИЙДЕ ПШИК...
На цей раз кум впав в тон диктату:
НЕ ДАСТЬ У ЖОДНІМ РАЗІ РЕЗУЛЬТАТУ.

Петро писався агроном,
НА ДІЛІ Ж був рахівником...
Тут ерудит наш аж присвиснув:
— Так ким же був Петро У ДІЙСНОСТІ?

Старий, безрукий генерал
Зайшов і ПРОСТО З МОСТУ — в гвалт...
Микита ж цідить, терши скроні:
— Вдавсь в гвалт БЕЗ ЗАЙВИХ ЦЕРЕМОНІЙ.

Здавалось всім, що бегемот
У воду звалиться ОТ-ОТ...
А кум мій жде на цю картину
Лише З ХВИЛИНИ НА ХВИЛИНУ.

Рукопис свій я здав до друку,
І що б Ви думали за штука?
За мову чисту, як кришталь,
Я був ще й грамоту дістав.

II

Я Знову йду до кума в гості,
Бо, як не є, кум має досвід —
Нехай наш мовний ювелір
Мій другий перегляне твір.

Чимало бачив дід Артем —
БУВ НА КОНІ І ПІД КОНЕМ...
А кум на те:
— Ваш дід бувалий
ПЕРЕПЕТІЙ ЗАЗНАВ ЧИМАЛО.

Свое проциндривши добро,
ВЗЯЛАСЬ гордячка ЗА ПЕРО...
Мій шеф:
— Гадаю, що гордячці
ЛІТЕРАТУРНІЙ СЛІД ВІДДАТИСЬ ПРАЦІ.

Як тільки не сварив брат жінку —
Усе, НЕМОВ ГОРОХОМ „Б СТІНКУ...
Стиска плечима мій хазяїн:
НІЩО НА НЕЇ НЕ ВПЛИВАЄ.

Підсудний розтягав слова:
— Я СПАВ — ЦЕ РАЗ, І ВТІК — ЦЕ ДВА...
Та в Канахвети свій словник:
— ПО-ПЕРШЕ СПАВ Я, А ПО-ДРУГЕ — ВТІК.

Старий, спіткавшись з дочкою,
ЗЕМЛІ НЕ ЧУЄ ПІД СОБОЮ...
Стиліст і цей зворот засуджує:
ПЕРЕБУВАЄ В СТАНІ РАДІСНОГО ЗБУДЖЕННЯ.

За те, що спати ліг в буфеті,
Остапа ПРОТЯГЛИ В ГАЗЕТІ...
Наш спец буркоче:
— Мало чести!
ПІДДАЛИ КРИТИЦІ У ПРЕСІ.

Ну, й наробив Самійло руху!
А він же ж ПОРОХУ Й НЕ НЮХАВ...
Микиті закрутило в носі:
ЖИТТЄВОГО НЕ МАВ ЩЕ ДОСВІДУ.

Всі знали, що у латиша
До Гриця НЕ ЛЕЖИТЬ ДУША...
Мій шеф, неначе з'їв кислцю:
НЕ ВІДЧУВА СИМПАТІЇ до Гриця.

Князь декого з-між них пригорне,
А там НАСТУПИТЬ ЇМ НА ГОРЛО...
Стягає брови наш професор:
ЗАЧЕПИТЬ ЇХ ЖИТТЄВІ ІНТЕРЕСИ.

Про це зухвальство і безчестя
НА ВСІХ ДЗВОНИЛИ ПЕРЕХРЕСТЯХ...
Хитає чубом мовний маг:
В УСІХ ПУБЛІЧНИХ ПЛЕСКАЛИ МІСЦЯХ.

Відколи служить у княгині,
Граф ВИЇЖДЖА НА ЧУЖІЙ СПИНІ...
А кум таким це виклав робом:
ГРАФ КОШТОМ ІНШИХ ТВОРИТЬ СВІЙ ДОБРОБУТ.

Невже вас, синку, вчать у школі
ЦУРАТИСЬ МОГО ХЛІБА-СОЛИ?...
Микита рве бур'ян з корінням:
МОЄЮ ГРЕБАТИ ГОСТИННІСТЮ?

— Глядіть же — майстер попередив —
НЕ ПЕРЕДАЙТЕ КУТІ МЕДУ...
Таких мій шеф не терпить форм:
ЗА МЕЖІ ПРИЙНЯТИХ НЕ ПЕРЕХОДЬТЕ НОРМ.

Все так і сталося з мисливцем,
НЕМОВ У ВОДУ ВІН ДИВИВСЯ...
Коректор мій зареготав:
— Все сталось так, ЯК ВІН ПЕРЕДБАЧАВ.

— Ти що?
Надумав красти вівці?
ЗА ЦЕ НЕ ГЛАДЯТЬ ПО ГОЛІВЦІ...
Кум зводить горі очі ясні:
ЦЕ НЕ ЗАЛИШИТЬСЯ БЕЗ НАСЛІДКІВ.

Не здумай грати з головою —
Він ГЕТЬ УСІХ ЗАТКНЕ ЗА ПОЯС...
Стиліст ударився у сміх:
— Він ПЕРЕВЕРШИТЬ АБСОЛЮТНО ВСІХ.

— Нехлюю! — заволав Гаврило —
ТВОЄ ЯКЕ СОБАЧЕ ДІЛО?..

Учитель кривиться:

— Нехлюю!

НЕХАЙ ТЕБЕ ЦЕ НЕ ХВИЛЮЄ!

Дарма, що дід недочува,

А й він розцівів:

— ОЦЕ ЛАХВА!...

Та кум мій стиль ні в гріш не ставить:

— ЯКИЙ ЦЕ ЗБІГ СПРИЯТЛИВИХ ОБСТАВИН!

Микола ТЯМИВ у мистецтві

Не більше, ЯК СВИНЯ В АПТЕЦІ...

Микита тільки носом крутить:

НЕ РОЗУМІВСЯ АБСОЛЮТНО.

В гурті пройдисвітів та шльондр

Злодії ЗАДАВАЛИ ТОН...

Стиліст скривився, мов від трунку:

ГРОМАДСЬКУ ФОРМУВАЛИ ДУМКУ;

І доточив за півхвилинки:

— Ще й ДИКТУВАЛИ НОРМИ ПОВЕДІНКИ.

Про шлюб хай думає вона,

А ВАШЕ ДІЛО — СТОРОНА...

Наш ерудит і тут страхується:

А ВАС ЦЕ ЗОВСІМ НЕ СТОСУЄТЬСЯ.

І до театру й до музею

Клим з ДОРОГОЮ ЙШОВ ДУШЕЮ...

Кум срібло заміня на золото:

ІШОВ З ВЕЛИКИМ ЗАДОВОЛЕННЯМ.

Цей клопіт — допомогти Марії —

Грицько УЗЯВ НА СВОЮ ШИЮ...

Та в кума все летить шкереберть:

— Гриць ЦЕЙ ОBOB'ЯЗОК ПОКЛАВ НА СЕБЕ.

Обпившись свіжим молоком,
Зиновій МУЧИВСЬ ЖИВОТОМ...
Та ба!

Як вчить знавець теорії
СТРАЖДАВ ШЛУНКОВИМИ ЗАХВОРЕННЯМИ.

Воякам кінного поста
Начальник НАКРУТИВ ХВОСТА...
Мій шеф і тут наводить глянець:
— Він просто ВИСЛОВИВ ДОГАНУ.

Петру потрібень ваш бульдозер,
ЯК П'ЯТЕ КОЛЕСО ДО ВОЗА...
Микита ж напрям інший вибрав:
— Петру він АБСОЛЮТНО НЕПОТРІБНИЙ.

Дівчата, поки я тешу,
ВСЕ ШУ-ШУ-ШУ ТА ШУ-ШУ-ШУ!...
Кум йде на цей зворот війною:
ШЕПОЧУТЬСЯ ПОСТІЙНО МІЖ СОБОЮ.

Такий ПОКІРНИЙ, ЯК ТЕЛЯ,
Це син кривого коваля...
Микита ж виправля докірливо:
— Цей хлопець ВТІЛЕННЯ ПОКІРНОСТИ.

Аж тут, гукнувши:
— От досада!

На вчену я спізнився раду!
Мій кум зірвавсь на рівні ноги
І зник, як привид, за порогом.

III

Яка біда!

Мій кум хворіє...
Лишився я без чудодія!
А що, як витовкти жаргон
Мені допоможе телефон?

До свідків слово мовив Стах:
ЩОБ ВАШ І ДУХ ТУТ БІЛЬШ НЕ ПАХ!...
А з трубки голос кума чути:
ЗВІЛЬНІТЬ МЕНЕ ВІД ВАШОЇ ПРИСУТНОСТИ!

Прибіг Хома до мене щойно, —
Де взяти плуг БІЛЬШ-МЕНШ пристойний?...
Та шеф мій має кращий слух:
— Де взять ПОРІВНЯНО пристойний плуг?

Який затятий іноземець!
СТОЇТЬ уперто НА СВОЄМУ...
Микита ж тоном прокурора:
БОРОНИТЬ ВЛАСНУ ТОЧКУ ЗОРУ.

— Покличте кухаря до себе —
ВОНО Ж і вам поїсти треба...
— Поїсти — спець рече несхибний —
У РІВНІЙ МІРІ й вам потрібно.

Чи добереться полк до Тиси,
ЦЕ ПО ВОДІ ЦЕ ВИЛАМ” ПИСАНО...
А дріт шле інші коливання:
ЦЕ ПІД ВЕЛИКИМ ЦЕ ПИТАННЯМ.

Я так і знав, що розтелєпа
УСКОЧИТЬ МАХОМ У ХАЛЕПУ...
Нервує шеф мій ерудований:
ПОТРАПИТЬ МИТТЮ У СКРУТНЕ СТАНОВИЩЕ.

Щоб не поставили до стінки,
Віщун ХАПАВСЬ ЗА СОЛОМИНКУ...
Палітра ж кума більш багата:
РОБИВ "ЧАЙДУШНІ СПРОБИ ВРЯТУВАТИСЬ.

Шукали зрання до смереку —
А де ж кришталь?
НЕМА Й ЗНАКУ!...

Ба ні!
За приписом граматики
НАЙМЕНШОГО НЕМАЄ НАТЯКУ.

Ну, й вередливий цей юнак!
Геть чисто ВСЕ ЙОМУ НЕ ТАК...
Кум, довго не ламавши голову:
ВИСЛОВЛЮЄ ПОСТІЙНЕ НЕВДОВОЛЕННЯ.

А звідки родом цей звитяжець?
Чи, мо'', впав з неба, ЯК ТОЙ КАЖЕ?...
Стиліст і цей зворот скасовує:
— Гість з того світу, ТАК БИ МОВИТИ.

Найстарший серед картярів
Помер, НЕ ВИЛІЗШИ З БОРГІВ...
Редактор мій диктує повагом:
НЕ ЛІКВІДУВАВШИ ЗАБОРГОВАНІСТЬ.

Сестра сестру питає з гумором:
— Дурепо!
ЩО ТИ СОБІ ДУМАЄШ?...
Микита й це належно править:
ЧИ ТИ ЗДАЄШ СОБІ З ОБСТАВИН СПРАВУ?

Мусій, дарма що був з майстрів,
НЕ МІГ І ДВОХ СТУЛИТИ СЛІВ...
Та кума інший стиль влаштовує:
НЕ ВОЛОДІВ В ДОСТАТНІЙ МІРІ МОВОЮ.

Як можна спати у хліві
НАМ НЕ ВКЛАДАЛОСЬ В ГОЛОВІ...
Учитель барви розмаїтить:
МИ НЕ МОГЛИ СОБІ І УЯВИТИ.

Героїв цих брудних історій
Розплата жде і НА ДНІ МОРЯ...
На думку ж нашого стиліста —
В НАЙНЕДОСТУПНІШОМУ МІСЦІ.

Читати й слухати казки
Прийшли САМІ ТОБІ жінки...
Та й це касує мовний лоцман:
Явилось ВИКЛЮЧНО жіноцтво.

Підготувати твір до друку
Мій брат узявсь НА ВЛАСНУ РУКУ...
А шеф:
— Зворот якийсь фальшивий!
А чом не З ВЛАСНОЇ ІНІЦІЯТИВИ?

Близнята Леся і Петрусь
Робили в діда ЗА БОЮСЬ...
Кум:
— Змусьте Петруся та Лесю
ПІД СТРАХОМ працювать РЕПРЕСІЙ.

Чи не тому шептун приперсь,
Щоб НАГАДАТИ КОЗІ СМЕРТЬ?...
Микита мало не запикався:
— Щоб ДАТИ ПРИВІД ДЛЯ БАЗІКАННЯ?

Зачарувавши всю Європу,
Мистецтво ткаць ПІШЛО НА ПРОПАСТЬ...
Сміється в трубку мій диктатор:
— Це ж ПОЧАЛО ЗАНЕПАДАТИ.

Хлопча, забігши аж на глинище,
СИДІЛО, ЯК ТА МИШ" ПІД ВІНИКОМ...
Стиліст з досади аж зацмокав:
ВІД СТРАХУ ВПАЛО У СТАН ШОКУ.

Завзяті хтіли лізти в грязь,
Аж хтось спитав:
— А ЩО ЦЕ ДАСТЬ?...

Та в кума свій словесний ценз:
ЯКИЙ У ЦЬОМУ — каже — СЕНС?

У хаті вже хтозна-коли
БУЛО ЗАСТЕЛЕНО СТОЛИ...
— Приміщення — стулив шеф слово —
ДО ЗУСТРІЧІ ГОСТЕЙ ГОТОВЕ.

Що взяти з того кушніра? —
Там НІ КОЛА, АНІ ДВОРА...
А кум уточнює для ясности:
НЕМА РУХОМОЇ ТА НЕРУХОМОЇ там ВЛАСНОСТИ.

Вдягаться Любі не хотілось,
Тому й СВІТИЛА ГОЛИМ ТІЛОМ...
Зате в редакції кінцевій
ХОДИЛА У КОСТЮМІ ЕВИ.

За перше місце — факт є факт —
Боротись треба ТАК ЧИ ТАК...
Коли ж Микита й тут прискіпався:
Змагатись слід У БУДЬ-ЯКОМУ ВИПАДКУ.

Батьки новітньої орди
СУХИМИ ВИЙШЛИ ІЗ ВОДИ...
А шеф:
— Біда мені з татарами, —
УНИКЛИ ПІДНОГО ПОКАРАННЯ.

Робити треба щось із сином —
Йому ж бо Й МОРЕ ПО КОЛІНА...
Кум плаче:

— Чортибатька-що!
СИН НЕ ЗВАЖАЄ НІ НА ЩО.

Коли це в трубці щось, як лусне!
І наш контакт урвався усний,
А з ним і мій останній шанс
Розтав, як місячний аванс.

IV

Нарешті, друзі, кум оклигав
І вже в буфет за пивом біга.
Отож я знову кумів гість
І жду порад, як і колись.

Дем'яна зупинила Текля:
НЕ ЛІЗЬ ПОПЕРЕД БАТЬКА В ПЕКЛО!...
А кум:

— Невже вона не вміє
Сказати так: НЕ КВАП ПОДІЇ?

Як не старався бідолаха,
ПІШЛИ його старання ПРАХОМ...
Микита мало що не плаче:
ЗАЗНАЛИ ПОВНОЇ НЕВДАЧІ.

Коли згадав хтось про присілок,
Всі загули:
— ГОВОРИТЬ ДІЛО...

Та шеф міняє композицію:
ВИСЛОВЛЮЄ ДОЦІЛЬНУ ПРОПОЗИЦІЮ.

Трохиму хтось сказав сердито:
НА ТО Є МАЙСТЕР, ЩОБ ДИВИТИСЬ!...
Цвіте кум в усмішці, мов айстра:
ДИВИТИСЬ ЦЕ ОBOB'ЯЗЬ МАЙСТРА.

Дочка купається в діжі,
І ЙІ НІЧОГО НЕ СКАЖИ...
А Канахвета:
— "Накше кажучи
ЗРОБИТИ ЙІ НЕ МОЖНА ЗАУВАЖЕННЯ.

Об тій порі прийшов моряк
І каже всім:

— ОТАК І ТАК!...

— А краще — мовить кумцьо милий —
ТАКЕ-ТО І ТАКЕ-ТО ДІЛО.

Питає свого сина мати:

ТО Й ЩО ТИ ХОЧЕШ ЦИМ СКАЗАТИ?...

Микита в сміх і в цьому разі:

НУ Й ЩО ТИ МАЄШ НА УВАЗІ?

Брат глянув — хата не горить —

Та й каже:

— ХАЙ СОБІ КРИЧИТЬ!...

Ця фраза вчителя коробить:

НЕХАЙ КРИЧИТЬ, КОЛИ ЙОМУ ЦЕ ДО ВПОДОБИ.

Хто-хто, а вже ота вертуха

СЛОНА ЗРОБИТИ ГОДНА З МУХИ...

Кум крекче: — Вміє молодиця

ЗРОБИТЬ ПОДІЮ ІЗ ДРІБНИЦІ.

Матвій хильнув таки порядком,

Петро ж про те НЕ МАВ І ГАДКИ...

Учитель пирскає в рукав:

— Петро ж І НЕ ПІДОЗРІВАВ.

Степан, зломивши другу ногу,

Запив ще дужче З ТОГО ВСЬОГО...

— А мож” — питає мій редактор —

У РЕЗУЛЬТАТІ ВИКЛАДЕНИХ ФАКТІВ?

Кінець кінцем, зітхнувши глибоко,

Борець сказав:

— НЕМАЄ ВИБОРУ!...

Микита довго не мудрує:

АЛЬТЕРНАТИВИ НЕ ІСНУЄ.

Коли Кузьма обдерсь до нитки,
Він став ЛАТАТИСЯ до тітки...
Проте для друку, бач, більш правильно
ПРИХИЛЬНОГО ЗАПОБІГАТИ став у тітки СТАВЛЕННЯ.

Балачка ця набридла всім,
От хтось і каже:

— МЕНШЕ З ТИМ!...

Від цих глаголів кума нудить:
ДАВАЙТЕ — цідить він — НЕ БУДЕМ!

Цей край від мене невід'ємний —
Десь тут ще дід мій ПОРАВ ЗЕМЛЮ...
Шеф каже:

— Що за стиль холопський?
Пишіть ЗАЙМАВСЯ ЗЕМЛЕРОБСТВОМ.

Луць, повторивши свій рекорд,
ПІРНУВ ІЗ ГОЛОВОЮ в спорт...
Стиліст пером завзято шморга:
ЦІЛКОМ І ПОВНІСТЮ ВІДДАВСЯ СПОРТУ.

Я думав, що Гринько артист,
А він ПРИШИЙ-КОБИЛІ — ХВІСТ...
Заміна в кума й тут на похваті:
— Гринь СПЕЦЬ З НЕВИЗНАЧЕНИМ ПРОФІЛЕМ.

Хто нам цей жевжик взагалі?
ДЕСЯТАЯ ВОДА НА КИСЕЛІ...
Аж ні!

Для друку більш підходить
ВІДДАЛЕНИЙ, ЩЕ Й ДУЖЕ, РОДИЧ.

Зять після виступу в суді
Щез, наче бұлька на воді,...
На цей зворот шеф ставить хрест
І пише так: БЕЗСЛІДНО ЩЕЗ.

Осівши у степах просторих,
Діди ЖИЛИ, НЕ ЗНАВШИ ГОРЯ...
А кум:

— Щоб все звучало гладко,
ЖИЛИ У ПОВНОМУ ДОСТТКУ.

Коли збереться досить молоді,
Босота враз ПІДНІМЕ ГОЛОВУ...
Шеф радить інше написання:
— Враз ПРО СВОЄ ЗАЯВИТЬ ІСНУВАННЯ.

Мій хлопець двері і відгепав,
А він же Й МУХИ НЕ ЗАЧЕПИТЬ...
Зазнав і цей зворот невдачі:
НЕ АГРЕСИВНОЇ БУВ АБСОЛЮТНО ВДАЧІ.

Дідусь і каже за столом:
ЗНАЙСЬ КІНЬ З КОНЕМ, А ВІЛ З ВОЛОМ...
Стиліст і тут знайшов крамолу:
ТРИМАЙСЯ КОЖЕН СВОГО КОЛА.

Чи може грати з шантрапою
Той, хто у грі НІ В ЗУБ НОГОЮ?...
Кум інше наклада забарвлення:
— Той, хто про гру НЕ МАЄ ЩОНАЙМЕНШОГО
УЯВЛЕННЯ.

Перед своїм дурним зятьком
Тесть І ЗАДКОМ, І ПЕРЕДКОМ...
Сміється шеф мій:

— Га-га-га!
Як НИЗЬКО тесть ЗАПОБІГА.

Прийшла бомага з установи:
ПРО ЦЕ НЕ МОЖЕ БУТИ Й МОВИ...
Микита довго не вагається:
ЦЕ АБСОЛЮТНО ВИКЛЮЧАЄТЬСЯ.

Яка халепа неприємна!
Гість ПРОВАЛИВСЯ, МОВ КРІЗЬ ЗЕМЛЮ...
Кум перекреслює саморуч
І пише: ЗНИК ІЗ ПОЛЯ ЗОРУ.

Старий не знав, де дівся кінь,
А на Олеся КИНУВ ТІНЬ...
Микита впав у тон нервозний:
— До Леся ВИКЛИКАВ ПІДОЗРУ.

Затим що втома друг хвороби,
Мій шеф на цім перерву робить,
І, рікши в думці: — Дідько з ним!,
Я з кумом розпрощавсь своїм.

V

І от в гостях я знов у кума,
Не бійтесь!

Він не інодумець!

У нас старе з ним заняття:
Мій стиль довести до пуття.

Відколи в нас живе ця відьма,
Увесь наш кут ОБСІЛИ ЗЛИДНІ...
— Ваш кут — промовив кум повчально —
ЗАЗНАВ НЕСТАТКІВ МАТЕРІЯЛЬНИХ.

Такий в усьому неумійко,
Грицько на старість ЗБИВ КОПІЙКУ...
Мій кум но чубом похитав:
— Гриць НАГРОМАДИВ КАПІТАЛ.

З нагоди смерти двох музик
Тесть НЕ ПРОЛИВ мій І СЛЪОЗИ...
Микита:
— Ближче до життя!
НЕ ВИЯВИВ НІТРОХИ СПІВЧУТТЯ.

— Негайно зупиніть мотор!
Іване, Петре, ЧИ ТАМ ХТО!...
Стиліст звучання вніс своє:
ЧИ БУДЬ-ХТО ІНШИЙ, ХТО ТАМ Є!

Касир у нашу встряв розмову:
— Віддайте борг, і то БЕЗ СЛОВА...
Воно ж і кум, щоб борг віддати
БЕЗ ЗАПЕРЕЧЕНЬ І ДЕБАТІВ.

Такий вже має хист Гаврило —
МІНАЄ ШИЛО він НА МИЛО...
Кум перцю дав і цій цитаті:
МАРНУЄ ЧАС В БЕЗКОРИСНИХ ЗАНЯТТЯХ.

Остапів небіж був урвитель —
Міг БІЛЕ З ЧОРНОГО РОБИТИ...
Засовавсь в кріслі мій редактор:
— Вмів ПЕРЕКРУЧУВАТИ ФАКТИ.

Наш модний флірт скінчивсь невдало,
ВІДТАК ми більше не здибались...
Микита:

— А на мій копил:
Ми не стрічались більш З ТИХ ПІР.

Що візьме Стах за пуд черешень?
Кажіть до діла і БЕЗ БРЕШЕШ!...
Кум тільки черк! і пише зверху:
— Кажіть БЕЗ ПЕРЕБІЛЬШЕНЬ ТА ГІПЕРБОЛ.

Десятник з добрими очима
МАВ службу в війську ЗА ПЛЕЧИМА...
Знов мій коректор губи кривить:
— Військову службу МАВ В СВОЇМ АКТИВІ.

Приїжджий з центру детектив,
НЕНАЧЕБТО КИСЛИЦЮ З'ЇВ...
А шеф мій пише так на зміну:
ЗРОБИВ СТРАШЕННО КИСЛУ МІНУ.

Не міг коваль збагнути Йосип,
ЧОГО ЦЕ КАТРЯ КРУТИТЬ НОСОМ...
Та в кума, бач, свої глаголи:
З ЯКОЇ РЕЧІ КАТРЯ НЕВДОВОЛЕНА.

Біда спіткала Никодима —
Його весь скарб ПІШОВ ІЗ ДИМОМ...
Лінгвіст же барви вніс живії:
СТАВ ЖЕРТВОЮ ВОГНЕННОЇ СТИХІЇ.

Юрко до ранку наловив
ДЕСЬ ТАК ІЗ СОТНЮ карасів...
А кум:

— Слова якісь жебротні,
Це ж...той...ПРИБЛИЗНО КОЛО СОТНІ.

Якби мав силу цей рудий,
У ЛОЖЦІ Б НАС ВТОПИВ ВОДИ...
Так, бачте, й тут знайшовся викрут:
ЛАДЕН БУВ БУДЬ-ЯКУ ВЧИНИТЬ НАМ ПРИКРІСТЬ.

На всіх столах — торти й торти,
Ну, просто, ХОЧ ТИ ГАТЬ ГАТИ!...
Мій кум:
— Не знавши точно скільки,
Вживайте НЕЗЛІЧЕННА КІЛЬКІСТЬ.

Ще перед другою війною
ЧИТАЛА дівчина ЗАПОЄМ...
Навів на розум кум Микита:
— Вона ЗАХОПЛЮВАЛАСЬ ЧИТАННЯМ.

Коли заслаб малий Євген,
Старі не спали НІЧ І ДЕНЬ...
Аж кум і тут наклав табу:
— Не спали КРУГЛУЮ ДОБУ.

Прийняти від купців дари
Ніхто не хоче, ХОЧ ТИ ВМРИ!...
Коли ж і це не до смаку:
— Не хтять прийняти НІ В ЯКУ.

— Дитя захворіло на рак!
— Що ж, Ваша гідність, МОЖЕ Й ТАК...
А як це висловив Микита?
ЦІЛКОМ МОЖЛИВО ПРИПУСТИТИ.

Студент, рятуючи оцінку,
ТУЛИВ ГОРБАТОГО ДО СТІНКИ...
— Ой-йой! — це кум — Не та стаття!
МІШАЄ НЕСУМІСНІ ПОНЯТТЯ.

Такий малий, а п'є винце,
І ЩО ВИ СКАЖЕТЕ НА ЦЕ?...
На мить замислився редактор:
ЯКУ ДАСТЕ ОЦІНКУ ЦЬОМУ ФАКТУ?

Скрипаль на все махнув рукою:
ПІШЛИ таланти ЗА ВОДОЮ...
Так ні ж!
Не згоден Канахвета:
— Таланти КАНУЛИ У ЛЕТУ.

Втікач, зустрівши перешкоду,
НЕ ДОВГО ДУМАВШИ і в воду...
А кум:
— В сучасному романі
У воду скачуть БЕЗ ВАГАННЯ.

Дівчата, поховавши маму,
КІНЦІ НЕ ЗВОДИЛИ З КІНЦЯМИ...
Язик експерта махом виверг:
НИЗЬКИЙ ЖИТТЄВИЙ МАЛИ РІВЕНЬ.

Як скласти кумові подяку?
Мій твір дістав медаль за якість!
Послати торт йому, букет,
Чи запросити на бенкет?

VI

Тепер ніхто нас не розлучить:
Я до могили кумів учень;
Кум це пролог та епілог...
Мій твір новий читаем вдвох.

Співачка й модниця Марія
НА БАТЬКОВІЙ СИДІЛА ШИЇ...
Микита тільки стис плечима:
ЖИЛА У БАТЬКА НА УТРИМАННІ.

У Клима гладко все в артілі —
Й ВОВКИ, БАЧ, СИТІ Й КОЗИ ЦІЛІ...
учитель мій візьми й скривися:
— Вмів ДОСЯГАТИ КОМПРОМІСІВ.

ЩОБ НЕ НАБРАТИСЯ БІДИ,
На танці, доню, не ходи!...
Та в кума інше підпертя:
ЩОБ НЕ ЗАЗНАТИ ЗЛИГОДНІВ ЖИТТЯ.

Мисливець підійшов до Гната:
— Хто кликав Вас, Я ХТІВ БИ ЗНАТИ?...
Зайшовся сміхом наш всезнавець:
— Так це ж ДОЗВОЛЬТЕ ПОЦІКАВИТИСЬ.

На цьому пункті чарку рому
Давали КОЖНОМУ ОДНОМУ...
Мій текст кум враз удосконалив:
БУДЬ-КОМУ Й КОЖНОМУ давали.

Який нікчема цей шабашник!
І НАШИМ, як той каже, Й ВАШИМ...
Лінгвіст і оком мій не кліпнув:
— Він був ЛЮДИНА БЕЗПРИНЦИПНА.

Щодня у Марти море діл:
Сердешна РОБИТЬ, НАЧЕ ВІЛ...
Кум вніс поправку конструктивну:
ПРАЦЮЄ ДУЖЕ ПРОДУКТИВНО.

Борець звернувся до героя:
— ТИ НЕ ДИВИСЬ, що я без зброї...
— Відсутність зброї — мовив мій керманич —
ХАЙ НЕ ВВЕДЕ ТЕБЕ В ОМАНУ.

Хто хоче пити свіжий квас,
Приходьте ЗАРАЗ ЖЕ до нас...
А втім і тут слід внести зміни:
Ідїть, НЕ ГАЮЧИ Й ХВИЛИНИ.

Почувши голос чарівливий
Не міг Омелько ВИЙТИ З ДИВА...
А вже по кумовім втручанні
Не міг ОТЯМИТИСЬ ВІД ЗДИВУВАННЯ.

До згоди прагли всі гуляки,
КОЛИ Ж НЕ ЗБІГЛИСЬ їхні смаки...
Кум весь поринув у шпаргали:
НА ЖАЛЬ їх смаки НЕ СПІВПАЛИ.

Дорогу покажіть вампіру —
МО', ЗНАЙДЕ ТАМ СОБІ МОГИЛУ...
А Канахвета із сарказмом:
МОЖЛИВО, ЩО ЗАЗНАЄ ТАМ ПОРАЗКУ.

Оцей жебрак із глушини
ПРИПЕР НЕПРАВДУ ДО СТІНИ...

А кум:

— Пардон!

НЕПРАВДУ й наклеп
РОЗБИВ ОБ НЕСПРОСТОВНІ ФАКТИ.

Зять був некепський агроном,
А ще й ветлікар ЗАРАЗОМ...
Микита править велегласно:
Не ЗАРАЗОМ, а ОДНОЧАСНО.

Коли відклали дату шлюбу,
Моя сестра СКРИВИЛА ГУБУ...
Кум рік незаперечним голосом:
ЯВИЛА НА ОБЛИЧЧІ НЕВДОВОЛЕННЯ.

— У вас — волав гладун крикливий —
НЕ ЗНАЄ ПРАВ”, ЩО РОБИТЬ ЛІВА...
А кум без зміни інтонації:
ВІДСУТНЯ ВСЯКА КООРДИНАЦІЯ.

Міняти жорна у млині
Хома збирався ОБ ВЕСНІ...
Микита ж махом уточнив:
Мав намір З НАСТАННЯМ ВЕСНИ.

Лесь хтів, щоб ми пішли з уроків,
Та всі сказали:

— ДАЙ НАМ ПОКІЙ!...

Кум Канахвета туп ногою:
— Пишіть ЛИШИ НАС У СПОКОЇ!

Хто з нас Остап, а хто Матвій,
Слуга НЕ ТЯМИВ, ХОЧ УБИЙ...
Натомість радить мій учитель:
БУВ АБСОЛЮТНО НЕСПРОМОЖЕН ЗРОЗУМІТИ.

Коли прийшов нарешті автор,
Художник визнав:

— ВАША ПРАВДА!...

Кум ці слова мої заквацює
І пише так: ВИ МАЛИ РАЦІЮ!

Свої гарячі молитви
Надійка БРАЛА З ГОЛОВИ...
Мій шеф віддав це в іншій фразі:
ТВОРИЛА З ДОПОМОГОЮ ФАНТАЗІЇ.

Коли ми вийшли на двобій,
Нас юнь ОБСТАЛА, НАЧЕ РІЙ...
Та в кума стиль не тої школи:
— Нас молодь ОТОЧИЛА ТІСНИМ КОЛОМ.

І Оля й Галя ЧУЛИ СЕРЦЕМ,
Що їм не вдасться взяти першість...
Філолог витяг вгору палець:
ІНТУЇТИВНО ВІДЧУВАЛИ.

Почувши зойки та плачі,
Наш представник УТІК В КУЩІ...
А кум:
— Доволі цих висловлювань!
ВІН УХИЛИВСЬ ВІД СПОВНЕННЯ ОBOB'ЯЗКУ.

Кузьма в суді зарів з порога:
— Я там не був!

ПОБІЙТЕСЬ БОГА!...

Лінгвіст же все перевернув:
— ПОМИЛУЙТЕ!

Я там не був!

Коли гостей не запросили,
Юнак збагнув:
 — НЕ БУДЕ ДІЛА!...
А кум під ніс буркоче:
 — Дзуськи!
ЦЕЙ ПЛАН НЕ БУДЕ МАТИ УСПІХУ!

І от моє настало свято:
Мене до членів спілки взято!
А що було б, якби не кум?
Я ж у письменстві ні бум-бум!

Сосновка
Грудень — 78, січень — 79

ЧИ ВИ БАЧИЛИ ТАКЕ?

(Скарби народнього гумору)

ЧИ ВІК ТЯЖЧИЙ?

Сміявся з жінки чоловік,
Що їй судився легший вік,
— Гаразд — та й каже — їду я орати,
А ти лишайся, Петре, в хаті.
Пусти корів до череди,
Курчат із квочкою гляди,
В отару вижени овець,
Пшона у ступі натовчи,
Обід звари та хліб спечи,
Ще й масла сколоти корець.

День хутко в полі проліта,
Одарка з праці й поверта,
Голодна, десь, бо з двору кличе:
— Давай обідать, чоловіче!
Петро мовчить, ні пари з уст,
Тоді у ноги жінці — плюсь!
— Прости, Одарко, ради Бога,
Дістав я нині пам'ятного:
Крутився, як блоха в окропі,
От слухай, що я мав за клопіт:

Погнав корів до череди,
А тут курчата — хто куди,
Шнурком я кожне обіп'яв
І всіх до квочки прив'язав.
Взявсь до пшона: товчу й товчу...
Ану ще й масло сколочу!
Прип'яв при боці глек сметани —
Глек з кожним рухом бовть та бовть!
Сметана маслом так і стане!

Товчу й товчу, аж квочка — кир-р-р!
Я кинув ступу і на двір —
Аж то шуліка — хап курча,
А що шнурок усіх злучав,
То за шулікою увись
Курчата й квочка подались.

Я по рушницю в хату шасть!
А глек об двері тільки хрясь!
І сіни, й двері, й сам в сметані,
Побігли пасмуги по штанях...
Я стріль в шуліку — не влучив,
Та він злякався — курча пустив,
Знайшов я потім всіх в траві —
Курчата й квочка неживі...

А поки я глядів курчат,
Свиня і десять поросят
До хати, клятї, увалились
Й пшоно поїли до зерна,
Діжу із тістом повалили
І тісто вижерли до дна.
Пішли на пропасть хліб і масло,
Обід тю-тю, ще й піч ізгасла!...

Тепер я бачу добре сам:
Найтяжчий вік судивсь жінкам!

Колумбія
27. 6. 80

ПОВЕРНЕННЯ ЛЕДІ

— Добридень вам!

Які новини

Давно я дома не була —

Чи служать слуги нам сумлінно

І чи ідуть, як слід, діла?

— Усе гаразд, моя шановна леді!

Якби ж то так велося всім!

Я все зберіг і за усім догледів

За дуже винятком малим:

За день, як пані нас лишила,

Кобила Ваша одубіла,

А позатим, моя шановна леді,

Усе гаразд, усе гаразд!

— Ах, жаль який!

Моя гніда кобила!

Оте лошатко молоде!

Нум розкажіть мені усе до діла,

Коли це сталося і де?

— Це вийшло так: була гроза,

Поїхав конюх по ксьондза —

(Бо ж лорд гуляти в карти сів

І весь маєток просадив,

Тоді ото й дістав удар

І хтів, щоб хтось одсповідав) —

Кобилу кучер гнав щодух,
Аж поки та й спустила дүх,
Якраз тоді ударив грім, —
Згоріла стайня, клүня й дїм —
Вогонь комору й хлїб пожер,
З тим Ваш господар і помер,
А позатим, моя шановна леді,
Усе гаразд, үсе гаразд!

Колюмбія
21. 8. 80

БОРОДА

Заїжджий ярмарком тинявсь
І геть до всього приглядавсь,
А був він сам рудий, як лис,
Ще й бородою весь обріс.

Коли це бачить: в холодку
Смолу хтось варить у глеку,
Підходить ближче, аж то швець —
Такий чорнявий молодець,
І вуса чорні й борода —
Панок до нього й підсіда:

— Оцим ти бороду чорниш?
— Атож! — відповіда чорниш —
Берить у руки цей баняк
І бороду стромляйте... Так...
Тепер до тисячі лічіть,
А вже тоді мене гукніть.
Ім'я я маю пам'ятке —
Усі тут звуть мене Таке.

Таке й пішов, а пан сидить:
Хай стане вороною мідь!
Минає строк. Смола й загусла...
І дзузьки! — бороду не пустить.

Заїжджий смик туди... сюди...
Ніяк не вирве бороди!

Аж тут отямилась душа:
— Гукнути треба чорниша!

Отак із горщиком в руках
Біжить він і до всіх гука:
— Чи ви не бачили Таке?
А серце ж у людей людське, —
Сміються, мало що не плачуть:
— Ні, ми такого ще не бачили!

Колюмбія
20. 8. 80

МІСТ

З двох різних неблизьких сторін
На прощу йшли Павло та Гринь.
Ідуть та йдуть.

Коли це маєш!
Перебіга дорогу заець!

Павло тут зуби й вищиря:
— Хіба це заець?

Це — щуря!
Нема, як в нашій стороні, —
Ото зайці!

Хоч вір, хоч ні:
Я он якого там зловив, —
Півпуда сала натопив!

— Півпуда? — Гриць наморщив ніс —
А як же ми перейдем міст?
— При чім тут міст? — пита Павло,
— При тім — наморщив Гриць ще й лоб, —
Що є на нашому шляху
Такий місток: якщо брехун
На міст той ступить — міст і тоне,
Й нема від того оборони.
Отож, я, Павле, і боюсь,
Що я з тобою провалюсь.

— Що ж, може, — виправивсь Павло —
Півпуда сала й не було, —
Бо хто ж ваги бере на лови? —
А фунтів десять — це без слова!

Ідуть та йдуть.

Минули ліс.

— А чи далеко, Грицю, міст?

— А скоро, скоро... Той місток

Ніяк не йде й мені з думок.

— Мені не йде з думок той заєць,

Подумав я і так гадаю:

Мав кущий сала фунтів з два...

— А що — це Гриць — й таке бува.

Минули ліс, зайшли в село...

— А де ж той міст? — пита Павло —

— Вже скоро — он за тим горбом...

Й обидва далі йдуть рядком.

— Скажу — це знов Павло — відверто,

Той заєць був худіш від смерти!

Який там лій!

Самі кістки!

Хоч їх топи, хоч не топи!

— Та, звісно, заєць не свиня, —

Грицько від себе уточня.

Вже й горб минули за селом...

— А де ж твій міст? — пита Павло,

А Гриць йому й відповіда:

— Він розтопився, бач, так само,

Як на твоєму зайці сало.

Колюмбія

29. 7. 80

ТЕЛЯ

Три дні Клим голову сушив:
Нема й зернини на посів!
— Піду позичу в шинкаря,
Хоч він мені й не довіря.

Прийшов.

— Позичте міх пшениці!

— Не дам!

Нехай гние в пивниці!

Бо це ж на вічне оддання!

— Чому на вічне оддання?
Нехай лише продам теля —
То й розплачуся, як годиться.
— А що ти просиш за телицю?

— Та вже міха насіння варт..
Пірнув у роздуми шинкар,
А там і каже:

— Що ж, нехай!

От міх пшениці — забирай!
Мені ж віддай теля своє.

Клим руку з радістю дає:
— Гарзд!

На тому й розійшлись...

А вдосвіта у Клима — гість:
Ще він із жінкою в постелі,
Коли це хтось стук-стук у двері.

— Прийшов я, Климе, по теля.
А той до жінки й промовля:
— Верни корову з череди
Й до бугая хутчій веди!

А жінка:
— Об такій порі?
— Так, бачиш, по теля прийшли!

Колюмбія
28. 8. 80

ЩОСЬ ТРЕБА Й ВАМ...

Частує тесть своїх зятів, —
А він лише одного хтів,
Щоб допомогли йому в жнива, —
Отож чарчину й налива.

— А хто по чарці? — каже всім.
— А хоч і я! — озвався Клим,
Хильнув і оком не моргнув...
А хто по другій? — тесть прогуб.

— Та хай вже і по другій я! —
Зять Клим і другу вихиля.

— А хто — питає тесть — по третій?
А Клим на це:

— Коли по третій,
То і по третій я!

Тоді

Тесть каже:
— Друзі молоді,
А хто на тік зі мною завтра?
І знову Клим за всіх озвався:

— Чого ж, братерство, ви ждете?
Все я та я... Ви ж мовчите...
Не все ж мені за всіх старатись —
Щось треба й вам на себе взяти!

Колюмбія
29. 8. 80

ТИСК

Щодня не в дусі лікар Смик:
Такий тепер нездалий вік!
От і сьогодні — цур і пек! —
Із банку повернувся чек!

— Це так старий віддячив Дзиз
За те, що я лікую тиск!
А скільки я доклав старань!
Того не їж! Туди не встрянь!

Всі процедури він пройшов,
А замість грошей — будь здоров!
Стривай же! Знову прийдеш ти!
Це вже не тре" й до бабки йти!

І справді, днів яких за п'ять
Приходить Дзиз — не може спать.

— Бігме, я не люблю цих тем —
Смик каже під самим кінцем —
Але й промовчати боюсь:
Ваш чек із банку повернувся.

— Я не люблю і сам цих тем —
Із щирим каже Дзиз жалем —
І їх ніколи б не торкнувсь,
Так, бачте, тиск мій теж вернувсь!

Колюмбія
4. 7. 80

ДІАГНОЗ

Мій друг, Петро, відколи й жив,
Не міг терпіти лікарів:
Іти до лікаря йому
Все "дно, що іншому в тюрму.

Але здоров'я — так вже є —
Довіку небо не дає:
Пропав у хлопця апетит,
Нічо' не їсть, погано спить...

Не знає жінка: в чім тут річ? —
Візьми і доктора поклич.
І як Петро не відмагавсь,
Дружина свого домоглась.

От лікар перед ним стоїть:
— Добридень, Петре! Що болить?
— Болить? Ну, як би вам сказати? —
На то Ви й лікар, щоб те знати!

— В такому разі, друже мій,
У мене досвід замалий, —
Заждіть хвилинку, хай-но я
Покличу ветеринаря:
Він вміє ставити діагноз
І хворих за язик не тягне!

Колломбія
3. 7. 80

ХТО В СВІТІ НАЙДУЖЧИЙ?

(Переклад)

Хто є на світі сильніший, ніж я? —
Горде залізо до всіх промовля.
— Я буду дужчий — огонь прошипів
Й тут же залізо розпik і спалив.

— Ти в світі дужчий? — озвалась вода.
Плюсь на вогонь... Той і дүщу віддав...
— Я, мабуть, дужчий — мороз протягнув
Й воду зүхвалу на лід обернув.
— Дзүськи, я дужчий — сказав чоловік,
Хвать за крижину і в льох відволік.

А в підземеллі, відколи, хто й зна,
Діжка стояла міцного вина.
— Я за всіх дужче — сказало вино
Й дужого враз упоїло воно.
— Я за всіх дужчий — сон тихо шепнув:
П'яний господар упав і заснув.
— Спиш, ледацюго! — Це що за мана?
Десь, чи не жінка? О, так! Це вона!
Скочив сердега і сон відійшов...
Дужче від жінки ніхто не знайшовсь!

Нью-Йорк
Березень — 80

АНГЛІЙСЬКА НАРОДНЯ ПІСНЯ-ЖАРТ

Підходив веселий Мартинів день —
Забав і розваги час,
До свят господиня пекла млинці
Й варила узвар зараз.

До жінки й каже господар тут:
— Гляди, на підлозі сніг,
Крізь двері до хати мороз іде —
Пішла б зачинила їх!

— Від печі ніяк мені іти...
Ти ж бачиш!

Чи ти сліпий?
Хай навстіж хата стоїть сто літ,
Це клопіт не мій, а твій.

До згоди не хутко вони дійшли —
Язик заболів в обох:
До хати двері зачинить той,
Хто перший промовить з двох.

Тут два подорожніх, що йшли повз двір,
Заходять до них на ніч,
Ім дивно: по хаті свистять вітри
І світла нема — в чім річ?

Питають гості:
— Це що?
Корчма?

Чи хлів?
Чи вертеп?
Чи дім?

Мовчить господар, дружина теж
Ні слова не каже їм.

Пиріг з млинцями гостям до смаку,
Вони їх прибрали вмить...
Зігхає жінка — їй шкода страв,
Зігхає, але мовчить.

— Віддячмо — до гостя і каже гість —
За хліб та за сіль сім'ї:
Я зараз ножем поголю його,
А ти поцілуй її.

Сміється другий:
— Яке тут бриття?
У хаті ж нема води!
— А он на печі закипає взвар,
Неси-но його сюди!

В цю мить, як скочить господар наш:
— Ну, це вже не вийде вам!
Дружину свою цілувати тут
І брити себе не дам!

Як скочить жінка й собі за ним:
— Знать, нас розсудив сам Бог!
Будь ласка, хату іди зачини —
Ти перший промовив з двох!

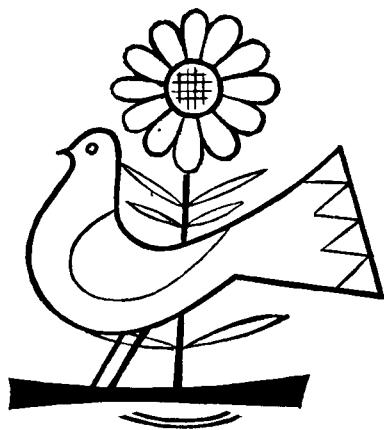
ЕКСКУРСІЯ ДО ЛЯБОРАТОРІЇ СЛОВА

**СЛОВА І ВИСЛОВИ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У НАШІЙ
ЕКСКУРСІЇ*)**

1. Білий світ	(151)
2. Бондар	(123)
3. Будень	(129)
4. Будяк	(127)
5. Будь ласка!	(128)
6. Будь-що-будь	(133)
7. Вивести на чисту воду	(122)
8. Вихований	(140)
9. Вулиця	(114)
10. Горлиця	(128)
11. Горщик	(124)
12. Дати перцю	(150)
13. Дослід	(145)
14. За боюсь	(153)
15. Заздрий	(125)
16. Занехаяти	(136)
17. Заткнути за пояс	(153)
18. Заціпити	(116)
19. Зелений	(115)
20. Ледачий	(134)
21. Мабуть	(133)
22. Мерщій	(125)
23. Мега	(141)
24. Мить	(141)
25. На всі заставки	(148)
26. Намисто	(124)
27. Наслідок	(145)
28. Нащо город городити	(158)
29. Небезпека	(144)

30. Нечема	(135)
31. Нівроку!	(136)
32. Нісенітниця	(132)
33. Обійстя	(116)
34. Обіцянка	(142)
35. Обое-рябое	(159)
36. Обруч	(118)
37. Обряд	(142)
38. Особа	(134)
39. Отакої!	(130)
40. Палуба	(117)
41. Парубок	(138)
42. Переслідувати	(145)
43. Перший-ліпший	(131)
44. Печать	(115)
45. Піклуватися	(143)
46. Плітка	(117)
47. Показувати товар лицем	(149)
48. Поки суд та діло	(158)
49. Покласти	(143)
50. По саму зав'язку	(148)
51. Прачка	(114)
52. Про мене	(154)
53. Проти рожна перти	(149)
54. Розпач	(145)
55. Розуму палата	(130)
56. Руда	(119)
57. Світ за очі	(126)
58. Себто	(137)
59. Сердитий	(119)
60. Сирітське весілля	(121)
61. Стерня	(126)
62. Стежити	(146)
63. Так то так, та з хати як?	(158)
64. Тендітний	(120)
65. Узяти на свою голову	(155)

66. Узяти в шори	(148)
67. Урочистий	(151)
68. У такому разі	(147)
69. Химині кури	(157)
70. Хлюпати	(122)
71. Щастя	(120)
72. Щодуху	(129)
73. Як на те	(130)

*) У дужках подано сторінку, де вміщено розповідь слова

ЕКСКУРСІЯ ДО ЛЯБОРАТОРІЇ СЛОВА

Ця лябораторія незвичайна. Її не можна відвідати так, скажімо, як фотолябораторію. Її навіть важко собі уявити. Але, незважаючи на це, вона існує. Її створило саме життя.

З появою у наших далеких предків перших звукових сигналів виникла і лябораторія слова. Відтоді й понині вона проєктує, випробовує та удосконалює слова і вислови нашої мови.

Вона знайшла своє місце в устах тисяч поколінь, які в процесі спілкування творили і творять дивовижний інструмент людської культури — мову.

Протягом багатьох віків люди називали предмети, явища, дії, зв'язки між явищами, що виникали в їхньому побуті, та вдосконалювали старі слова і звороти. Цей процес збагачення і вдосконалення мови не відбувався абияк. У нього був свій мудрий керівник — життя.

Про те, що саме вимагало воно від слів та які зміни відбувалися з ними, ви і прочитаете нижче.

ЗУСТРІЧ ПЕРША. СЛОВО ЦЕ ОБРАЗ.

Щоб слово було зрозумілим, воно має викликати в нашій уяві образ. Саме тому і живуть у мові „літак”, „пароплав”, „листоноша”, „водогін” та інші слова, які образно передають зміст поняття: листоноша — той, що носить листи, водогін — те, що жене воду.

Та хіба ж усі слова такі наочно зрозумілі?

Справді, який образ містять у собі слова „вулиця”, „зелений”, „палуба”, „обруч”, „руда”, „щастя”?

На перший погляд, здається, що ніякого. Проте, хто так думає, помиляється. Простеживши, як виникли ці слова, ми

побачимо, що вони були не менше зрозумілі для наших предків, як для нас „літак” або „листоноша”.

Довідатись про походження того чи іншого слова нам допоможуть самі слова. Розповівши свої біографії, вони покажуть, який саме образ викликали в уяві попередніх поколінь.

Отже — увага!

Слово мають слова!

ПРАЧКА:

— Я походжу з великої та багатой родини слова „прати”. Це слово за давніх давен відповідало сучасному слову „бити”. „Пратися” значило тоді „битися”. У чехів і досі „prat se” значить „битися”.

Щоб відсвіжити ношену білизну, жінки виносили її на річку і, намочивши, били об воду. Це і звалося „прати” білизну, тобто бити її. Жінку, що прала білизну, називали „прачкою”. От як змальовує мене народня загадка:

Над річкою примоститься,
Гайдається -хлюпошеться,
Чимсь угору мах та мах, —
Ціля себе по ногах.

Мало-помалу слово „прати” у значенні „бити”, „вдаряти” вийшло з ужитку і збереглося тільки у значенні „прати білизну”. Кажучи тепер „прачка”, ви і в думці не покладаєте, що це значить „та, що б’є (білизну)”. А саме такий зміст вкладали у мене ваші прадіди.

Як бачите, на час свого народження я викликала в уяві людей не менший образ, ніж тепер, скажімо, „співачка”.

ВУЛИЦЯ:

— Мене вживають усі без винятку слов’яни. Це значить, що я народилося ще тоді, коли вони не поділилися на кілька

племен, тобто, як прийнято казати у науковій літературі, — у спільнослов'янський період.

Для успішного догляду бджіл давні слов'яни розставляли вулики на пасіці правильними рядами. Такий порядок зберігся на пасіках і тепер. Прохід між рядами вуликів прадавні пасічники і назвали „вулицею” (улицею). Цікаво, що у деяких слов'ян і досі збереглося якраз це значення слова „вулиця”. Так у чехів „шічка” відповідає нашим словам „прохід” (між лавками), „коридор” (у вагоні). До речі, і наші пасічники прохід між вуликами на пасіці звуть „вуличкою”.

Коли у давніх слов'ян виникли оселі, постала потреба назвати простір між рядами хат або домів. Цей простір, як і в пасіці, дістав назву „вулиця” або „улиця”.

ПЕЧАТЬ:

— А я народилося в огні. Мій предок — слово „пекти”.

Доглядаючи худобу, давні слов'яни-скотарі мусіли її таврувати. Треба ж було знати, кому належить яка худобина! Ваші діди й випікали на тілі тварин тавра. Від слова „пекти” таке тавро і назвали „печать”, утворивши його так само, як „стать”, „благодать”, „сіножать”.

Коли з розвитком суспільства виникла потреба засвідчувати папери знаком державної влади, то цей знак, як і в скотарстві, назвали „печать” або „печатка”. Це слово дуже точно та образно віддавало суть нового поняття: „печать” це тавро, яке не зітреш, не змиєш, і не виведеш ніяким способом.

ЗЕЛЕНИЙ:

— Навряд чи яка проектна лябораторія або й інститут спроектували б мене, якби не існував у природі чудесний колір трав'янистої рослинності. Цей живий одяг землі ваші прадіди звали „зело”. Слово це знайшло собі місце і в літературі. Ось як вживає його Коцюбинський: „Яка ти розкішна, земле, —

думала Маланка. — Весело засівати тебе хлібом, прикрашати зелом”.

Я і народилося від „зела”. „Зелений” — це такого кольору, як „зело”. Важко собі й уявити, як можна було образніше назвати цей колір.

ЗАЦІПИТИ:

— Хто з вас не знає, що таке „ціп”?

Коли хочете, це прабатько сучасної молотарки. У діалектах же слов'янських мов слово „ціп” колись значило „деревина”, „дерев'яний матеріал”, „дерево”.

Пам'ятаєте веснянку?

Котилася дорогою **ціпова** тарілка,

А в нашого Стражаченька дзіндзірова дівка.

Тут „ціпова” значить „дерев'яна”.

Про зв'язок між „ціпом” та „деревом” свідчить таке місце з баляди С. Воробкевича „Скаменілий багач”:

Та чудо, диво сталось: господар **зціп**, мов пень!

Як бачите, „зціпнути” значило „задерев'янити”, „задубіти”. „остовпіти”.

Двері й ворота за давніх часів замикали дерев'яними (ціповими) засувками або колодками. Це звалось „заціпити” двері. Так само, як і двері, можна було „заціпити зуби, рот, вуста, язик”, тобто замкнути зуби, рот тощо. Так мене тепер і вживають: „Свої клопоти, праця, втома трохи **ЗАЦІПИЛИ** язик людські” (П. Мирний).

ОБІЙСТЯ:

— Я прийшло до літературної мови з народніх говірок і маю значення „садиба”, „селянський двір”. Моя біографія цікава тим, що відбиває стародавні правові відносини.

Слово „обійти” звучало колись „обійсти”. Ще й досі подекуди в Україні замість „йти” говорять „йсти”, замість „найти” — „найсти”. Від таких форм утворювались і іменники. У стародавньому словнику „Синоніма словенороська” записане слово

„вистя” із значенням „вихожене вод”, тобто те, що зараз звуть „ўстя”. Слово „вистя” це пряме утворення від дієслова „вийсти”.

Так само, як „вийстя” від „вийсти”, ваші прадіди від „обійсти” утворили слово „обійстя” — земельна власність господаря, який обійшов її за день. Власне, такий обхід і давав господареві право на цю власність.

Як бачите, ваші пращюри вкладали у мене цілком конкретний образ. А вже згодом, затим, що кожне обійстя ставало селянським двором, мене стали вживати у значенні „селянський двір”, „садиба”.

ПАЛУБА:

— Мене вважають морським терміном, проте я, як не дивно, народилося не на морі, а в лісі.

Ваші прадіди словом „палуба” звали луб’яну покрівлю над вуликом, возом або човном. Критий віз, наприклад, звався „палубчастий”. Ще не так довго вживали і синонім „палуби” — слово „палуб”. Як бачите, воно складається з двох частин: „па” і „луб”. „Па” — це префікс (або приросток), як і в словах „пагорб”, „пасіка”, „парость”, а „луб” — кора (переважно липова), з якої робили покрівлі або „палуби” на возах, човнах тощо. „Лубом” накривали і домівки. Про це свідчить слово „опалубок” — дерев’яний каркас, що його набивають на крокви. На цьому каркасі і тримається покрівля жител.

З розвитком судноплавства та суднобудівництва „палубою” стали звати поміст-покрівлю на дрібних, а згодом і на великих судах.

Так я з лісу переселилося на море.

ПЛІТКА:

— Мій родовід ховається у глибокій давнині. Своїм прямим предком я вважаю слово „плести”.

Ремесло плетіння чи не перше ремесло, яким оволоділо людство. Переважна більшість пізніших ремесел — теслярство,

бондарство, гончарство, ткацтво, килимарство і навіть шевство та кравецтво беруть свій початок з ремесла плетіння. Колись і тканини, і взуття, і посуд, і огорожі, і ясла для худоби, і кошки, і килими, і вітрила, і човни — усе це виплітали з різних видів сировини.

Процес плетіння вимагав чималої праці і цю роботу робили довгими зимовими вечорами. Свідком цих вечорів лишився вираз „плёткі плесці”, який зберігся у білоруській мові із значенням: плескати язиком, теревенити, обмовляти.

Зараз важко сказати, що саме значила „плітка” у мові ваших прапрадідів. Може, це був мотузок, а, може, посуд, а, може, тканина. Незаперечним є те, що це була назва того виробу, який плели довгими зимовими вечорами. І, безперечно, що ті, які „плели плітки” обмінювалися при цьому новинами, а надто охочі до такого обміну знаходили тут широке поле для своїх здібностей. Дехто „плів плітки” руками, а дехто — язиком. Саме тому „плести плітки” стало з бігом часу значити „плескати язиком”, „точити яси”, „молоти язиком” і плюс до всього „обмовляти”.

Вираз „плести плітки” вживали колись і українці. Мое — слова „плітка” — існування про це і свідчить. Я прямий нащадок виразу „плести плітки” і мене вживають у значенні „поголоска”, „чутка”, „обмова”.

Але, перш ніж набути такого значення, я було цілком конкретним продуктом ремесла плетіння.

ОБРУЧ:

— Я походжу з великого і славного роду слова „рука”. Це слово лишило своїх нащадків майже в усіх сферах людської діяльності. „Рушниця”, „рукав”, „рукопис”, „підручник” — це все родичі „руки”. Грало воно певну роль і в обрядах. З’єднувати руки наречених на знак того, що вони згодні на шлюб (згодні йти обруч у житті) звалося в народі „обручати” їх. У цьому і полягав обряд „заручин”.

Цей обряд породив слово „обручка” — перстень, який

надівали на пальці заручені на знак того, що „обручення” (заручини) відбулися. Подекуди так звали і браслет.

Затим що вживана в бондарстві деталь для скріплення клепок у бочці формою скидалася на перстень, то її і назвали „обручкою”. Згодом це слово стали вимовляти просто „обруч”. Саме у такій формі ви мене і вживаєте тепер.

РУДА:

— У енциклопедії можна прочитати, що „рудюю” звуть викопні гірські породи, які містять у собі метали та металеві сполуки. Це — щира правда. Проте, хоч це і так, я — слово „руда” — народилося зовсім не в землі, а у людському організмі.

„Рудий” відповідало колись слову „червоний”. У нас же словом „руда” називали кров. Це було дуже образно і зрозуміло, бо відповідало кольорові крові: „руда” — „червона”.

У збірці приказок Номиса, виданій 1864 року, є такий запис: „Руда” — не вода”. Це давній варіант сучасної приказки: „Кров людська не водиця”.

Ваші пращури, пояснюючи явища природи, гадали, що земля була жива істота. Про це свідчать такі вирази: „мати-земля”, „з лица землі”, „земля родить”, „родюча земля” тощо. Знайшовши в земних глибинах різні гірські породи, що залягали шарами, вони й назвали ці шари „жилами”, а наявні в них гірські породи — „рудюю”, тобто „кров’ю землі”.

СЕРДИТИЙ:

— Я походжу із стародавнього роду, який заснувало слово „серце”.

Наявність у людей різного настрою та різних рис характеру ваші прадіди пов’язували з певними органами людського тіла. Наприклад, нервовість приписували жовчі, гнів та злість — серцю, балакучість — язичку та губам, заздрість — очам тощо. Перше ніж у людей склалися терміни на означення почувань та нахилів, люди користувалися образними висловами

„неситі очі” — заздрість, „язик без кісток” — балакучість, „жовч” — нервовість, „серце” — гнів, „золоті руки” — майстовитість і т. д.

Залишки таких уявлень ще й досі живуть у мові. Згадайте такі слова й вирази: „спересердя”, „говорити із серцем”, „вилити жовч”.

Від слова „серце” на означення поняття „гнівати”, „дратувати” було утворено багато дієслів: „сердчити”, „серчити”, „сердіти”, „сердити”. Найбільше поширення у ваших прадідів здобуло слово „сердити”. Це слово і є мій прямиий предок.

Мене утворили від нього так само, як від „шити” — прикметник „шитий”, а від „крити” — „критий”. А значу я, як колись, так і тепер: „розгніваний”, „роздратований”.

ТЕНДЕТНИЙ:

— А я народилося на базарі або, як колись казали, на „тандеті” або „тандиті”. Словом „тандета” у XVII столітті називали базар, де продавали речі особистого вжитку, переважно — одяг.

Більшість тодішньої людности сама виробляла свій одяг з домотканних тканин. Певна річ, що порівняно до виробленого ремісниками одягу, такий одяг був грубий, незграбний. На „тандеті” ж можна було купити речі тонкого мануфактурного виробу, в тому числі й привезені з чужих країн. Ці речі і дістали назву „тандетні” або „тандитні”. Порівняно до саморобних товарів вони були тонші, вишуканіші, обробленіші. Тому слово „тендетний” або „тандитний” стали прикладати до всього, що витончене, до всього „делікатного”.

Звук же „и” у слові „тандитний” під впливом слів „бездітний”, „многодітний” мало-помалу став звучати „і”, а звук „а” — як звук „е”.

ЩАСТЯ:

— Те, що називають „щастям”, не можна ні почути, ні побачити, ні взяти рукою, ні навіть уявити. Такі поняття називають абстрактними. Через це і мене — слово „щастя” — звуть

абстрактним словом. Проте свій початок я взяло від цілком конкретного образу.

У старослов'янській мові зафіксовано слово „соченстие” — добра доля від розподілу, добра частка від поділу чого-небудь. Старослов'янське звукосполучення „ен” у нашій мові передають звуком „а” або „я”. Українці слово „соченстие” вимовляли „сочастіє”. З бігом часу вони стали казати просто „частіє” або „щастя”.

Через те, що велика частина від поділу здобичі або врожаю була ознакою кращої долі, то мене стали вживати переносно, як синонім слів „удача”, „талан”. Так я і стало словом без чіткого (конкретного) значення — словом абстрактним.

СИРІТСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ:

— Я живу в мові як стійка словосполучка „сирітське весілля”. А породили мене шлюбні обряди ваших прадідів.

Чи не найпишнішим з них було весілля. Це була свого роду вистава, яку виконували по кілька днів і де всі члени сімей молодих мали свої ролі. Порядок і оформлення вистави мінявся залежно від того, хто брав шлюб. Коли, приміром, віддавалася сирота, то з обряду випадала роль матері, а пісні дружок були особливо сумні та невеселі. Наприклад:

Пливи, пливи, селезню, тихо по воді!
Прибуди, прибуди, моя мати, тепер ік мені!
— Насипано сироті землі на груди мої,
Не дам тобі порадоньки, бідній сироті...
Склепилися чорні очі на всі ночі,
Запеклися уста кров'ю, не промовлю...

Невеселість сирітського весілля спричинилася до того, що всяке скромне свято або мало веселу подію стали порівнювати із сирітським весіллям.

Хто з нас не чув таких виразів: „весело, як на сирітському весіллі”, „гуляємо, як на сирітському весіллі”?

Чи ж ці порівняння не образні?

ВИВЕСТИ НА ЧИСТУ ВОДУ:

— Там, де виступають слова і словосполучки, мусить мати голос і мовний зворот.

Я прийшов до сучасної мови з мови риболовів. Певні види риб легше ловити у чистій, ніж у каламутній воді. Отож у завдання рибалок входило виводити таку рибу на чисту воду, де її легше піймати.

Поширений серед рибалок вираз дуже точно віддавав ситуацію, коли йшлося про потребу щось каламутне, невиразне зробити ясным. Іншими словами — розкрити щось або викрити когось (у скоєнні темних діл). Тому мене стали широко вживати в усіх сферах людських відносин.

Знову ж таки на момент своєї появи в мові я являв собою дуже чіткий та конкретний образ.

ХЛЮПАТИ:

— Більшість слів, що тут виступали, мають зоровий образ. Але слова можуть нести в собі і звуковий образ. Це так звані звуконаслідувальні слова, до яких належу і я.

Розповідь про себе почну з пісні:

Пливе човен води повен,
Та все хлюп, хлюп, хлюп.
Іде козак до дівчини
Та все тюп, тюп, тюп.

Слова „тюп” і „хлюп” наслідують почуті людьми у природі звуки. Від цих копій природних звуків виникли слова „хлюпати” та „тюпати”.

Так само наслідують природні звуки і слова „дзвеніти”, „шипіти”, „сичати” та інші, які несуть у собі звуковий образ.

Таким чином, з наших розповідей ви бачите, що в основі конкретних і абстрактних слів та мовних зворотів лежить певний зоровий чи звуковий образ.

ЗУСТРІЧ ДРУГА. СЛОВО — СІМ'Я ЗВУКІВ

Багато цікавого розповіли нам слова. Наша уява сприймає слово, як образ.

Але перше, ніж слово стане образом, його треба комусь вимовити, а комусь почути. Тобто має відбутися передача сигналу. І от підчас цієї передачі слово може мінятися. Ми знаємо, що „сочастіє” стало „щастям”, а „тандитний” — „тендітним”. Виходить, що багаторазова передача сигналу підчас спілкування ставить до слів певні умови. І серед них основна — слово має легко вимовлятися.

Живе спілкування людей вимагало від слів та виразів, щоб вони були не тільки образними, але, щоб вони легко вимовлялися.

Ми знаємо, наприклад, що деякі слова, які жили у мові минулих поколінь, тепер забуто. Так, у пам'ятках XV століття зустрічається слово „братучад”, яке відповідало сучасним словам „небіж”, „племінник”. Тільки до нас це слово не дожило. Чому? Хіба воно не несло в собі образу? Навпаки, воно було досить образне: „братучад” це „дитина брата”. Щось інше спричинилося до його забуття. Незграбність звукової будови, немилослівність, труднощі при вимові — ось причини, які **сприяли такому забуттю**. Люди уникали тих слів, які було незручно вимовляти і які утруднювали спілкування. Слово „братучад” не пройшло атестації у лябораторії слова.

Але про те, що діялось із словами у цій лябораторії, хай розкажуть вони самі.

Отож, даємо їм слово.

БОНДАР:

— Я походжу від слова „бодня”, яке значить „діжа”, „кадіб”. Того, хто робив „бодні” звали „боднар”. В Україні ще й досі подекуди збереглася саме така вимова. Тільки ж вимовити „боднар” і справді нелегко.

А чому?

Тому що звуки „б” та „д” належать до так званих шумних звуків, а „н” та „р” — до сонорних. Отож мій предок ніби

поділився на дві половини: шумну — „бод” та лунку — „нар”. Такі комбінації звуків у словах, як правило, не приживаються. Якщо ж звуки „н” та „р” поміняти місцями, то слово звучатиме набагато милозвучніше і, що не менш важливо, легше вимовлятиметься. Ваші прадіди саме таку перестановку і зробили.

Так я з „боднаря” і став „бондарем”.

НАМИСТО:

— Яка у деяких слів легка біографія! Подумаєш — переставили звуки! А що вже мені говорити? У мене два звуки переставили, два поміняли, а два й зовсім одтяли. От послухайте!

Я народилося від слова „монета”. Давні слов’яни — і то не тільки жінки! — любили носити нанизані на шнурку золоті або срібні, а коли й мідні монети. Така прикраса з монет була прообразом сучасного намиста. А звали її тоді „монетство”.

Я маю незаперечні докази свого родоводу. У поемі О. Федьковича „Ліпше” мене якраз і вжито у цій первісній формі:

Я всім роздам рибарчикам
Все мое перстине,
Ще й монество їм розірву...

Вже тут одного звуку „т” у мене бракує. Далі — більше. Мене стали вимовляти і без звуку „в” — просто „менество” або „монисто”.

Усе, бачте, щоб легше вимовляти. Тільки ж і на цьому ваші прадіди не спинилися. Точнісінько так, як з „боднаря” вони зробили „бондаря”, а з „медведя” — „ведмедя”, вони й мене з „мониста” зробили „намистом”.

ГОРЩИК:

— Мій предок „горн” або „горно” походить з роду слова „горіти”. Випалюючи у горні глиняний посуд, давні слов’яни окрему посудину назвали „горнець”. „Горнець” це мій старший брат. Я ж удався маленьким та низеньким і мене на від-

міну від брата назвали „горничком”, тобто маленьким „горнцем”. А мій ще менший брат дістав пестливе ім’я „горня”.

Одного разу гончар вивіз нас усіх на ярмарок. Вивіз, розставив і запрошує купців:

— Горнички! Горнички! Горнички!

Підходять жінки:

— А чому ваші горщики?

Отак просто з мосту мене й перехрестили!

Відтоді я і став „горщиком”. Тому тепер дехто з родичів і цурається мене. Мовляв, я не їхня родина. А все через звук „щ”, який мені нав’язали ваші прабабусі.

МЕРЩІЙ:

— Звук „щ” і моїх родичів лякає.

Мій предок „меткий” був дуже швидкий, вправний та умілий прикметник. У нього було велике потомство, в тому числі і прислівник „метко”, що відповідав сучасним словам „вправно”, „спритно”, „влучно”. Цей прислівник і був моїм батьком. Свого сина він охрестив „метчій”, гадаючи, що я буду ще вправніший і спритніший, ніж він. Саме в цій формі мене можете зустріти у творах Марка Вовчка: „Я метчій до Марусі...”

Отже я нащадок славного роду „метких”. Тільки тепер мені доводиться щоразу це доводити.

А чому?

Усе через ваших прадідів. Щоб легко вимовляти, вони переробили мене на „мерщій”.

От і доведь тепер, хто ти і що ти.

ЗАЗРИЙ:

А мені, бачте, замість того, щоб утяти зайвий звук, навпаки, нав’язали.

Я походжу з великої сім’ї слова „зріти”, яке значило колись те саме, що тепер слова „бачити”, „дивитися”, „видіти”. У цього слова було багато дітей: „зазріти”, „узріти” тощо.

Давні слов’яни, як правило, між звуками „з” та „р” встав-

ляли звук „д”. Це було мовною традицією. Ця традиція була властива і українцям. Ще кілька століть тому слово „зрада” подекуди вимовляли „зрада” і саме так писали у документах. Так само і слова „зазріти” та „узріти” вимовлялись „заздріти” та „уздріти”.

Слово „заздріти” мало ті самі обов’язки у мові, що й сучасні слова „завидувати” та „заздрити”. Від „заздріти” пішов у світ і я — прикметник „заздрий”. „Заздрий” це той, хто заздрить.

Народився я уже із звуком „д” і тому тепер не всякий одразу скаже, з якого я роду.

СТЕРНЯ:

— Якби мою біографію узявся розповідати той, хто не помічає змін, що їх зазнають слова підчас спілкування людей, він об’єднав би мене в одну родину із словом „стерно” або „стерти”. А втім таке об’єднання буде неправильне.

Ще яких сто років тому в устах народу жив мій побратим — слово „здерня” або „здернь”. Рукописний словник української мови П.Білецького-Носенка, написаний у першій половині XIX ст., наводить ці форми. Там же висловлюється думка, що староукраїнська назва місяця жовтня — „паздерник” — походить від „здерні”.

Слово „здерня” прямий нащадок слова „здерти”. Від „здерні” і починається моя біографія, а саме, як тільки двозвук „зд” обернувся на „ст”.

Чому відбулась така заміна?

На мою думку тому, що у слові „здерня” усі приголосні звуки — „з”, „д”, „р”, „н”, — дзвінки. І для кращої та легшої вимови треба було частину з них зробити глухими.

СВІТ ЗА ОЧІ:

— Як ви бачили, спрощуючи та переозвучуючи слова, ваші прадіди міняли у них окремі звуки, а коли треба, то й зовсім відкидали. Не минули цієї долі і звороти.

Перше ніж стати зворотом, я був просто групою слів і мене вживали в таких висловах: „піти світ за очима“, „податися в світ за очима“, „майнути в світ за очима“ тощо. Навряд чи треба пояснювати зміст цих висловів. У групі слів „в світ за очима“ збігались два однакові звуки „в“, і один з них був просто зайвим, бо заважав вимовляти решту звуків.

Таке скорочення звуку „в“ знають і інші вирази. Так, О. Федькович у поезії „Зіле“ пише:

Щоби цвіли процвітали,
Як зимі, так літі...

Слова „зимі“ та „літі“ це скорочення від „взимі“ та „вліті“. Звуки, які заважали вимові, в устах народу зникли.

Точнісінько так група „в світ за очима“ стала звучати „світ за очима“. Проте і цього вашим прадідам було мало. Після дальших їхніх скорочень я нарешті прибрав форму „світ за очі“. Певний час обидві мої форми існували рівнобіжно. Як цілком рівнозначні вони записані у словнику Б. Грінченка. „Піти світ за очима“ це те саме, що й „піти світ за очі“. У сучасній же мові мене переважно вживають у моїй новішій формі: „світ за очі“.

БУДЯК:

— Я походжу від слова „бодати“. Колись його основне значення було „колоти“. У сербів, наприклад, і досі живуть мої родичі — слово „бод“, що значить „укол“, і слово „бодля“, що значить „колючка“, „шип“, „шпичак“. Є мій родич і у чехів: слово „bodač“ — багнет.

Вживаючи слово „бодати“ у розумінні „колоти“, ваші прадіди і назвали одну дуже колючу рослину „бодяком“, тобто рослиною, що колеться. Згодом мене з „бодяка“ зробили „будяком“. Випадки, коли звук „у“ з'являється на місці звуку „о“, відомі і в інших словах. Наприклад: „ковати“ стало „кувати“, „паробок“ став „парубком“. Так само і я став „будяком“.

ЗУСТРІЧ ТРЕТЯ. ДОВГОТА ШКОДИТЬ!

Як бачимо, люди в процесі спілкування надавали словам і зворотам зручних для вимови форм. Де треба — скорочували окремі звуки, де треба — міняли їх, де треба — переставляли, де треба — додавали нові. Образно кажучи — нарід шліфував мовні зразки, надавав їм гнучких, милозвучних форм. Найчастіше зазнавали скорочення надто довгі сигнали.

Чому?

Бо сигнал має бути короткий. Це одна з основних вимог, які ставить до слів та мовних зворотів практика спілкування. Переходячи з уст до уст, з покоління до покоління слова поступово гублять зайві, непотрібні для взаємного спілкування звуки. Цей процес відбувається і досі. З двох рівновартих слів „кілька” та „декілька” ми віддаємо перевагу коротшому „кілька”. І робимо це тому, що найкращий сигнал — короткий.

Але хай краще про це розкажуть самі слова.

БУДЬ ЛАСКА!:

— Колись я звучало як сполука двох слів „будь” та „ласкавий”, точнісінько так, як ви тепер кажете: „Будь мужній!”, „Будь чесний!”, „Будь готовий!”. Правила граматики вимагали вживати мене у трьох родах і множині: „Будь ласкавий!”, „Будь ласкава!”, „Будьте ласкаві!”.

Таке відмінювання широко вживаної сполуки видалося незручним — навіщо так багато форм, коли всі вони передають один зміст? От мене і вкоротили і я стало звучати просто „Будь ласка!”.

Довгий час поруч із моєю новою формою існували в мові і старі форми. Та з бігом часу нова форма здобула загальне визнання і тепер мене найчастіше вживають саме так: „Будь ласка!”.

ГОРЛИЦЯ:

— Моя біографія не складна і не довга. У пам’ятках стародавньої літератури можна знайти мого прямого предка — слово

„синогордлиця”, яким звали птаха із синім горлом. Це слово мало таку саму будову, як і назви деяких інших живих істот: „чорногуз”, „шилохвістка”, „жовтобрюх”, „довгоносик”, „краснопір” тощо.

Але подумайте, яке це довге слово: „синьогорлиця”! А надто, як порівняєш його із „шпаком”, „круком”, „дроздом”!

Тож і не дивно, що нарід скоротив мене на „горлицю”, відтявши у мене першу половину слова.

І зовсім це мені не шкодить. Навпаки.

ЩОДУХУ:

— Колись, щоб передати вищу міру напруження людських сил, казали, наприклад, так: „Побіг, що мав духу”, „Біжить, що є духу” або так „Кричить, що є сили”, „Закричав, що мав сили”. З виразу „що є духу” і починається моя біографія.

Ваші прадіди вираз „що є духу” стали вимовляти, як одне слово „щоедуху”, котре у свою чергу мало-помалу стало звучати „щойдуху” і нарешті „щодуху”.

Так само вираз „що є сили” став словом „щосили”.

БУДЕНЬ:

— Не терпіли ваші прадіди і зайвого повторення звуків.

Усі знають і вживають слово „будень”, що значить „несвятковий (або робочий) день”. Але не всі знають мою біографію.

Моя прадавня форма звучала „буддень”. Її вживали навіть у літературі. Так, у поезії Н. Устияновича „І старому придається школа” читаємо:

Чи буддень чи свято
Завсе там багато...

Перша моя частина — „будь” це скорочення від „буден”. Перед тим, як стати „Будднем”, я звучало, як сполука двох слів „буден день”. „Буден день” це той день, коли вас будять, тобто робочий день. „Буддень” це скорочення від „буден день”

Але затим що повторення звуку „д” у слові утруднювало та сповільнювало вимову, то один звук „д” випав і я стало звучати просто „будень”.

ОТАКОЇ!:

— Перше ніж стати словом, я було виразом, і звучав він так: „Отакої співає!”. Його вживали, щоб іронічно передати таку думку: „Отаке розкаже!”, „Отаке вигадже!”.

Вираз цей дуже часто з’являвся на устах ваших прадідів, бо ж ніколи не бракувало охочих до вигадок. Вони й помітили, що зміст усього виразу „Отакої співає!” можна передати тільки його першою частиною. Сказавши з певною інтонацією слово „Отакої!” розмовець передавав зміст цілого виразу, а саме — висловлював сумнів у словах співбесідника.

У своїй сучасній словесній формі я маю приблизно такий зміст: „Та невже!”, „Та не може бути!”.

РОЗУМУ ПАЛАТА:

— А я перше ніж стати стійкою словосполучкою була просто приказкою. Ще у минулому столітті мене можна було почути з уст людей. І звучала я так: „Розуму палата, та ключ від неї загублений”. Так говорилося, коли треба було підкреслити відсутність здорового глузду й розуму.

Коли приказка стала широко відомою, виникла можливість передавати її зміст двома першими словами. І справді, коли ви чуєте зауваження на чиюсь адресу — „розуму палата” — то сприймаєте це як натяк на відсутність розумових здібностей.

ЯК НА ТЕ:

— Пам’ятаєте Шевченка?

У нас же й світа, як на те, —
Одна Сибір неісходима...

Можна знайти мене і у інших письменників. Живу я і в живій мові. А біографія моя зовсім проста.

У живій мові мене з успіхом можна замінити на вираз „як на щастя”. Бо ж ми із цим виразом брати-близнята. Нашим спільним батьком був вислів „як на те щастя”.

Скорочуючи підчас спілкування задовгі мовні звороти, ваші прадіди утворили з цього первісного виразу аж два рівновартіх: „як на те” і „як на щастя”. І той і той має однакове значення і однакове поширення.

ПЕРШИЙ-ЛІПШИЙ:

— А я народилося від приказки: „Хто перший, той ліпший”. Батьки невідданих дівчат вживали цю приказку на адресу наречених. Хто перший пришло старостів, той і буде ліпший — той засватає дочку. Ситуації, де треба було підкреслити перевагу того, хто зробить перший крок, траплялися і в інших сферах людських стосунків.

Вислів „хто перший, той ліпший” фактично передавав той самий зміст, що й слова „будь-хто”, „абихто”. І зміст цей аж ніяк не зникав, коли весь вислів скоротили до слова „перший-ліпший”. Віддавши перевагу цьому скороченому варіантові, ваші прадіди зробили мене образним відповідником слів „кожен”, „всякий”, „будь-хто”.

ЗУСТРІЧ ЧЕТВЕРТА. СКЛАДНЕ З ПРОСТОГО

Що більше слухаємо, то більше дізнаємось про дивовижну лябораторію слова. Де треба, вона утинає зайві звуки, а коли треба, навпаки, сполучає слова для утворення нових. Наприклад, „щодоуху” і „щосили”.

Сполучення окремих простіших слів для утворення складніших — явище дуже характерне для нашої мови. Хто з нас не знає і не розуміє таких слів, як „сіножать”, „криголам”, „хмарочос”? Ці слова дуже наочні і кожен може сказати з яких простіших вони складені.

Проте не завжди це явище виступає так наочно. Багато слів нашої мови утворилися шляхом сполучення простіших дуже давно, і тепер годі з першого погляду сказати, з яких слів вони складені.

Та й справді, хто скаже, з яких слів утворилися слова „особа”, „ледачий”, „мабуть”, „нечема”?

А вони ж утворилися в такий самий спосіб, як і слова „криголам”, та „хмарочос”, із простіших слів.

Щоб докопатися до істини, треба дослідити біографії цих слів.

А вже це найкраще зроблять самі слова.

Отож — увага! Говорять слова!

НІСЕНІТНИЦЯ:

— Я походжу від виразу „ні се ні те”. Цей вираз був дуже поширений колись, та не менше поширений і тепер. „Ні се ні те” — це щось непевне, неокреслене, невиразне. Злучивши усі слова цього виразу до купи і додавши суфікс „н”, ваші прадіди створили слово „нісенітний”, тобто „безглуздий”, „абсурдний”.

Слово „нісенітний” і є мій рідний батько. Утворити „нісенітницю” від „нісенітного” так само легко, як „житницю” від слова „житній” або „митницю” від слова „митний”.

МАБУТЬ:

— Свою біографію я почну із згадки про свого родича — слово „майбутній”. Бо ж нас часто не визнають родичами. А ми ж таки родичі. Наш спільний предок — вираз „має бути”.

Вираз „має бути” вживали і вживають, щоб висловити впевненість у якійсь наступній події. Наприклад: „Сьогодні має бути дощ”. Вираз „має бути” значить те саме, що й „повинен (повинна) бути”.

Так от слово „майбутній” утворилося від „має бути” так само, як від „не забути” — „незабутній”. Мене ж утворили грохи інакше.

У швидкій мові вираз „має бути” вимовлявся „мабути”. Саме в такому вигляді мене і вживає П. Грабовський у вірші „Трудівниця”:

Вдарив дзвін похоронний..
Нічого мабути ждуть...

З бігом часу і ця форма спростилася: мене переробили на „мабуць”.

Треба тільки додати, що і слово „мабути” і „мабуць” своїм змістом дещо відрізняються від виразу „має бути”. „Мабуць” має значення „напевно”. Такий перехід значення відбувся тому, що в окремих випадках слово „напевно” і „має бути” могли взаємозамінитись, тобто їхній зміст збігався. Наприклад, у вислові „Він, напевно, багатий” таку заміну можна зробити майже не пошкодивши змістові: „Він має бути багатий”. Такий збіг значень цих слів у певних випадках спричинився до того, що дальші утворення від „має бути”, а саме слово „мабути” і дістало значення „напевно”. Ну, а від „мабути” це значення перейшло і на мене — слово „мабуць”.

БУДЬ-ЩО-БУДЬ:

— Мій родовід починається від прислів'я „що буде, то буде”. Цей вираз вживався, коли хтось хотів виявити свою рішучість, незалежно від можливих наслідків. Так у опові-

данні О. Стороженка „Закоханий чорт” читаємо: „Що буде то буде — сказав, обернувшись... — нехай буде по-твоему!”.

Цю саму думку можна висловити і простіше: „будь, що буде”. Саме цей вираз і ліг в основу моєї сучасної форми. Вона утворилася від виразу „будь, що буде” в наслідок скорочення останнього звуку і пом’якшення передостаннього. „Будь-що-будь” дуже стисло передає думку, яку інакше треба було б висловлювати так: „щоб тут не сталося” або „хай там що тут станеться”.

ОСОБА:

— Важко повірити сьогодні, що моїм предком був цілий вираз. А втім це так.

Вираз „о собі” у мові давніх слов’ян значив „для себе”. Людина, що жила „о собі” — це негіддлегла феодалові людина. Того, хто жив „о собі” ваші прапрадіди і назвали „особа”. З бігом часу це слово набрало в мові того значення, в якому ви мене і вживаєте — узагальнена назва людської істоти. Наприклад: „дійова особа”, „цікава особа”, „загадкова особа”, „підозріла особа”.

ЛЕДАЧИЙ:

— Якби хтось колись оголосив конкурс на найзаплутанішу біографію слова, то на цьому конкурсі перемогу здобуло б я —

Мій батько — слово „що” і досі живе в мові, а мати — частка „леда” — давно на пенсії. Колись же вона була досить активна частка і працювала за трьох — вона з успіхом заступала сучасні частки „аби”, „хтозна”, „чортзна” та ін. Тоді „леда-хто” значило „абихто”, „чортзнахто”, „леда-що” — „абищо”, „чортзнащо”, „хтознащо”, „леда-як” — абиак, чортзнак і т. д. У збірці приказок Номиса є такий запис: „Леда якого бортника і мед ледачим пахне”. У перекладі на сучасну мову ця приказка звучатиме так: „У недбалого пасічника і мед чортзначим пахне”. У старовинних пам’ятках зустрічають і мого родича — слово „неледакий” із значенням „неабиякий”.

Словом „леда-що” (тобто „чортзнащо”) народ характеризував людей, які не шанують праці. Від нього пішло слово „ледащий” — той, хто не любить праці. Я і є пряме утворення від „ледащого”. Очевидно, що з „ледащого” зробити слово „ледачий” було так само легко, як з „горящого” — „горячий” (пізніше „гарячий”).

НЕЧЕМА:

— Мій предок — словосполучка „ні к чому”. Свого часу цей вираз широко вживався у нашій мові із значенням „ні до чого”. Від цього виразу пішов у світ прикметник „нікчемний”, тобто „ні на що не здатний”, „ні до чого не придатний”.

Це слово досить вдало передавало непридатність тої чи тої речі або й живої істоти.

Усі прикметники із заперечною часткою на початку мали у мові слова із протилежним значенням. Наприклад: „незграбний” — „зграбний”, „нездатний” — здатний”. Отож із бігом часу постала потреба утворити для „нікчемного” слово з протилежним значенням. Таким словом стало слово „кчемний”, що значило „здатний”, „придатний”, „здібний”, „умілий”. Саме в такому значенні зустрічаємо його у П. Мирного: „Куди ж ти кчемний?...”

Однак слово „кчемний” до нас не дожило. З ним повторилась та сама історія, що і з виразом „в світ за очима” — звук, який важко було вимовляти, випав. Звуки „к” та „ч” дуже невдалі партнери, а надто на початку слова. У нашій мові немає жодного слова, яке б починалося із звуків „кч”. І „кчемний” не міг не підкоритися законам мови. Отож, звук „к” у слові „кчемний” випав і слово стало звучати „чемний”.

Звичайно, що ви спитаєте, а чому змінилося значення „кчемного”? Бо ж „кчемний” значив „здатний”, „умілий”, а „чемний” значить „вихований”, „ввічливий”.

Треба сказати, що ще будучи „кчемним” це слово мало нахил до значення „виховного”, „ввічливого”. Річ у тому, що

в деяких випадках поняття „придатний” та поняття „ввічливий” могли взаємозамінятись, тобто бути рівновартими. Наприклад, сучасний вираз „Обрали тих, хто був здатний працювати з людьми” колись би висловили так: „Обрали тих, хто був кчемний до людей”. У даному разі у слові „кчемний” збіглося два поняття: „здатний” (умілий) та „уважний” (ввічливий). А коли слово отак роздвоюється, то нема нічого дивного, що рано чи пізно одне із значень закріпиться за словом, а друге забудеться. Отже „чемний” у сучасній мові зберіг своє друге, прибране значення „вихований”, „ввічливий”.

З появою „чемного” у мові з’явився і „нечемний”. А вже від „нечемного” пішов у світ і я — слово „нечема”. Мене утворили з „нечемного” так само, як з „невірного” — „невіру”, а з „недо-тепного” — „недотепу”.

НІВРОКУ!:

— „Уроком” або „вроком” ваші прадіди звали шкоду, яку нібито може заподіяти людині чуже недобре око.

Для того, щоб „урок” не міг подіяти, давні слов’яни словесно оберігали себе чи когось від „уроку”, казавши так: „Ні врокү вам! (тобі! йому! їм!)”. Цей вираз так узвичаївся, що тепер, забувши слово „врок”, ви вимовляєте мене, як одне слово: „Нівроку!”.

Вираз цей є побажанням людині не перешкоджати її успіхам у певній сфері життя чи діяльності.

ЗАНЕХАЯТИ:

— Відкладаючи якусь роботу або й зовсім відмовляючись від піклування про щось, ваші не такі вже й далекі предки казали: „Нехай зажде” або „Нехай зачекає”. З певною інтонацією цю думку можна було передати просто словом „нехай”. Від слова „нехай” і пішли дієслова „занехаяти” та „занехаювати”, утворені від нього так само, як від слова „барва” — „забарвлювати”, а від „ніколи” — „заніколитись”.

Дуже наочно моє походження відбиває таке прислів'я: „Нехай, нехай — та й зовсім ЗАНЕХАЄШ”.

СЕБТО:

— Я, власне, не маю ніякої біографії. Мене утворили простим злиттям трьох слів: займенника „се”, частки „б” і частки „то”.

Колись частки „б” і „то” вжиті разом відповідали сучасній частці „ніби”. Цю комбінацію двох часток вживали і письменники. Особливо полюбляв її Квітка-Основ'яненко. У повісті „Маруся” є таке місце: „Я знаю такого, що тебе любить, а йому б то вже не можна, що вже він посватаний”... „Йому б то” значить „нібито йому”.

Неважко зрозуміти, що вираз „се б то” відповідав сучасному виразові „нібито це”. А що цей вираз не сходив з уст ваших прадідів, то всі три мої частини злилися в одне слово „себто”. Так само утворений і мій брат — слово „тобто”.

І маємо ми з ним у мові багато родичів: „авжеж!” (а вже ж!), „атож!” (а то ж!), „отожто” (от то ж то), „занадто”, (за над то), „отже” (от же), „невже?” (не вже?) і багато, багато інших.

ЗУСТРІЧ П'ЯТА. ОБРАЗ МІНЯЄ АДРЕСУ

З розповідей слів випливає, що разом з розвитком людської культури розвивалася й мова. Коли в побуті наших предків з'являлися нові речі та предмети поставала потреба їх називати, — підшукувати для них слова.

Щоб задовольнити „словесний голод” мільйоніоуста лябораторія слова застосовувала цілу низку засобів. Вона вишукувала, проектувала і творила нові мовні сигнали. Навіть, коли виникала потреба називати не самі конкретні предмети, але явища, обставини, дії, зв'язки між діями та явищами, вона й тоді давала собі раду.

Пригадаймо, як слово „кчемний”, що значило „здатний”, „змінювало свою адресу” — стало значити „вихований”, „ввічливий”. Таку „зміну адреси”, тобто переосмислення образу зазнали і „вулиця”, і „печатка”, і „плітка”, і „тендітний”, і „щастя”, і „мабуть”.

Переосмислення образу — зміна значення слова — дуже цікавий бік роботи лябораторії слова.

Про те, як саме „мінються адреси слів” — переосмислюється їхній образ, ми зараз і почнемо від самих слів.

ПАРУБОК:

— Мій предок — слово „робити” — мав величезне потімство. Від нього походить і моя первісна форма — слово „паробок”. У мові ваших далеких прадідів приросток „па” відповідав сучасному приросткові „від”. Наприклад:

„пароги” — „відроги”
„паросток” — „відросток”
„парій” — „рій, що відроївся”

Отже „паробок” це той, хто відробляє якусь повинність або „відробітчанин”. На зорі історії використання „паробків” (відробітчанин) на роботах було нормальне явище у відносинах між феодалами та селянами. Тоді ж таки, коли в сім'ї підро-

став хлопець і ставав працездатним, про нього казали: „Так він уже паробок”, тобто може відробляти повинності.

Затим, що „паробки” були здебільшого молоді, нежонаті хлопці, то слово „паробок” поруч із значенням „відробітчанин” дістало ще й друге значення: „молодий, нежонатий чоловік”. Коли ж відробітчанинство відійшло у минуле, то за словом „паробок” і закріпилося це друге значення.

Отак колишній відробітчанин обернувся на молодого, нежонатого члена суспільства, що вже переріс вік хлопця, та не доріс до віку чоловіка (саме тому, що нежонатий).

А чому замість „паробок” я стало звучати „парубок”?

Для легшої вимови. Наявність двох звуків „о” у одному слові утруднює вимову. От мене з „паробка” і зробили „парубком”.

ВИХОВАНІЙ:

— Я походжу з роду слова „ховати”, яке ви всі добре знаєте.

Життя ваших далеких прадідів завжди перебувало під загрозою з боку хижаків, загарбників та стихійних сил природи. Ще більше, ніж дорослі цим загрозам підпадали діти. За тих часів мати „ховала” дитину від небезпеки, „виховувала” її у безпечному місці. Ось що говорить про це народня приказка, яка передає скаргу матері на свою дочку: „Мий, чеши, стрій*¹⁾ і ховай, а потім ще й заплати кому, щоб забрав біду з дому”.

Тим часом суспільство не стояло на місці. Розвивалася культура, розвивалася мова. Виникали нові поняття. Постала потреба передати таку думку: „прищеплювати змалку уявлення та звички, корисні для суспільства”. Потрібне було коротке, влучне, образне слово. Таким словом і стало „виховувати”, яке мало перед тим цілком конкретний зміст. Слово прищепилося і стало вживатися дуже широко.

А вже від „виховувати” утворили й мене — прикметник

*¹⁾ Одягай.

„вихований” — той, кому прищепили корисні для суспільства уявлення та звички.

МЕТА:

— Мене породило слово „метати”, відоме усім слов’янам.

І на війні і на полюванні їм доводилось метати зброю: каміння, стріли, списи. Метання було наукою, ремеслом, майстерністю. Вправляючись у цій майстерності, ваші прадіди ціляли у „мету” — мішень для вправ. „Метою” на Україні ще й досі зветься народня гра в м’яча.

Я мало на той час у мові свої конкретні обов’язки. Та от життя поставило перед мовою вимогу: назвати поняття, яке б значило „усе, до чого ми прагнемо”. Тут на мене й поклали новий обов’язок — передавати ще й це поняття. І що б ви думали? Я не завагалосся і даю собі раду й тут. Нехай хто скаже, що я погано служу вам! Ось послухайте, як мене вживають письменники:

О, бідний той, хто крізь завої сині
Іде самотньо, мовчки, без мети!

(М. Рильський)

МИТЬ:

— Я і „мета” дуже близькі родичі.

Колись словом „мет” називали один кидок зброї. Вирази „за один мет” або „в один мет” мали значення — так швидко, як летить зброя (стріла, камінь, спис).

З винаходом вогнепальної зброї можна було сподіватися, що слово „мет” забудеться. Проте цього не сталося.

Нащо винаходити нове слово на означення мінімального відрізка часу, коли вже таке слово у мові існує? Отож „мет” лишився в мові і за нових часів.

Треба сказати, що мене вимовляли колись по-різному: „мет”, „меть”, „мить”. Найбільше поширений був останній варіант: „мить”. Він і закріпився у мові.

ОБІЦЯНКА:

— Коли ваші прадіди були здебільшого неписьменні, то закони доводили до відома людей не так, як тепер. Їх просто зачитували перед народом. Це звалося тоді „обвіщати” або „обвіщувати”. В основу обох цих слів лягло слово „вість”. Сама дія такого читання законів звалася „обвіщання” або „обвіщанка”. Затим, що не все „обвіщане” або „обвіщоване” сповнювалося на ділі, люди іронічно говорили: „Обвіщанка-цяцанка”.

Ви вже чули, що звуки у словах зазнають змін. Це саме сталося і з „обвіщанкою”.

Слова „обвіщати”, „обвіщувати” стали звучати „обіщати”, „обіщати” та „обіщувати”. Усі три варіанти зустрічаються у літературі. Таку, у І. Франка читаємо: „Але се перше обіщюєт мені?”

Неважко здогадатися, що „обвіщання” стало „обіщанням”, а „обвіщанка” — „обіщанкою”.

ОБРЯД:

— Мій предок — слово „ряд” — одне з дуже давніх у мові. Колишнє, спільнослов'янське значення цього слова — черга, шерга. „Рядом” звався у давнину і договір, угода.

Проте поруч із цими значеннями слово „ряд” зберегло у нашій мові і дещо конкретніші значення. Як свідчить Б. Грінченко, у ткачів „ряди” — дощинка з двома дірками, куди пропускають нитки основи. У Московській Русі „рядами” звали торговельні місця на базарах — збиті з дощок столи з лавками.

Отакі „ряди” ваші прадіди збивали і з нагоди якогось родинного або громадського свята для частування гостей обідом. У білорусів, як свідчить І. Носович, слово „обрядоваць” означало — обнести гостей по рядах їжею або горілкою, тобто почастивати всіх, хто сидів у „рядах”. Без такого „обрядування”, тобто без частування гостей, не обходилося жодне стародавнє свято. Оце „обрядування” і дістало у ваших прадідів назву „обряд”.

„Обряд” був дуже важливою, якщо не основною, частиною всякого свята. Отож, коли постала потреба знайти слово для передачі такого узагальненого поняття, як „церемонія виконання усякого родинного чи традиційного свята”, то я — слово „обряд” — охоче взяло на себе і цю місію. І, як бачите, досі виконую її непогано.

ПОКЛАСТИ:

— У Коцюбинського є такі рядки: „З тої ночі, як сходились у лісі, і **поклали** забрати панову землю, минув цілий тиждень”...

Тут — слово „покласти” — ужито із значенням „вирішити”, „надумати”, „прийняти рішення”. Як же це сталося, що я, мавши у мові свої певні обов’язки, дістало інше значення і інші обов’язки? Ніби хтось дав мені роботу „за сумісництвом”!

Ваші прадіди знали такий зворот: „покласти собі в голову”. А значив він — вирішити, надумати. А що зворот був дуже часто на устах, то у швидкій мові деякі слова з нього стали випадати. Наприклад: „Ми **поклали собі** не ходити по одному”.

У деяких випадках і слово „собі” було зайвим. Вираз „покласти собі в голову” скоротився, і на те слово, що лишилось після скорочення, перейшло значення цілого виразу. Отак на мене — слово „покласти” — перейшло значення „прийняти рішення”.

Таким чином, я ніби й одне слово, а являюсь у мові у двох різних ролях. Живу на двох квартирах. І маю дві різні адреси. А у словниках мене тепер і записують у двох різних гніздах:

- 1). „покласти” — розташувати на площині
- 2). „покласти” — прийняти рішення

ПІКЛЮВАТИСЯ:

— Коли сьогодні хтось говорить „Я **підклуюсь** про щось”, він у жоден спосіб не пов’язує мене з вогнем. А проте я беру свій початок саме з вогню. Разом із моїм братом-близнюком — словом „пеклуватися” — ми походимо від слова „пекло”.

Докопатися до нашого первісного змісту у мові помагає польське слово „rekłować”, що значить — консервувати, солити м'ясо. А консервоване м'ясо поляки звуть „rekłovina”. Ця назва пішла від первісних способів консервування м'яса на вогні. Дбаючи про голодні часи, люди робили запаси — „пекли” або „пеклували” сире м'ясо. У нашій мові слово „пеклувати” згодом стали вживати із часткою „ся” — „пеклуватися” — надавши цьому слову значення „забезпечувати себе”, „дбати про майбутнє”.

Для ваших прадідів, які „пеклували” на зиму м'ясо слово „пеклуватися” було не менше образним, як тепер, наприклад, слово „косити” або „жнивувати”.

До речі,, подекуди в Україні знайшов притулок і мій побратим — слово „пектися”. Ми маємо з ним однакове значення. Ось як його вживають у приказці: „Так печеться, як лисиця рака пекла”.

НЕБЕЗПЕКА:

— Дуже добре, що тут згадали про слово „пектися”. Саме від нього і починається моя біографія.

Слово „пектися” ваші прадіди вживали у значенні „пеклуватися”. Той, хто „не пікся” (не дбав) був „безпечний”, тобто „позбавлений турбот”, „нічим незагрожений”. Від цього ж кореня пішло слово „безпека”, тобто „відсутність турбот”, „незагроженість”.

Слово „безпека” — моя рідна мати. Узявши шлюб із часткою „не”, „безпека” породила мене — „небезпеку”, надавши мені значення „загроза турбот”, „загроза неприємностей”, „необхідність піклуватися”, „необхідність стерегтися”.

ДОСЛІД, НАСЛІДОК, ПЕРЕСЛІДУВАТИ:

— Ми всі три — близькі родичі, і всі належимо до славного роду слова „слід”. Слово це знають геть усі слов'яни. Воно багато важило для тих, хто жив переважно з мисливства.

„Дослідити” звіра значило колись простежити звіра, вистежити його по слідах. Пізніше слово „дослідити” стали вживати переносно, тобто стали прикладати його не тільки до звіра, а й до інших предметів. Наприклад: „дослідити річку”, тобто „простежити за річкою”, „зібрати факти про річку”. Від цього нового значення слова „дослідити” пішло слово „дослід” — спроба про щось дізнатися.

Слово „наслідувати” у давніх мисливців значило „ступати слід у слід товаришеві”. Це потрібно було для пересування в лісах, а надто взимку, щоб не виказати своєї кількості. Рух того, хто наслідував попереднього мисливця, був результатом руху попередника. Звідси і виник „наслідок” — все те, що слідує за причиною.

„Переслідувати” колись означало — перетинати звіреві слід, тобто йти йому навперейми — один з найдавніших мисливських засобів. Тепер це слово дістало ширшу сферу вжитку — „гонити”, „цькувати” (і не тільки звіра).

РОЗПАЧ:

— Я не викликаю в уяві сучасників ніякого образу. Зате мої предки були якнайобразніші слова.

Усі знають, що я є синонім, тобто відповідник слів „відчай”, „безнадія”, а ще „розпука”. „Розпука” і є мій прямий предок.

Походження слова „розпука” стане зрозумілим, коли пригадати значення слова „розпукати”. Крім значення „розпускатися”, „розквітати” воно значить ще „тріскатись”, „лопатись”, „розриватись”. Корінь цього слова „пук” фактично наслідує звук, який існує у природі, так само, як „трісь!” або „лоп!”.

Зворот „серце розпукає” колись значив „серце розриваєть-

ся". От як вживає цей зворот М. Шашкевич у поемі „Над Бугом”:

Твої води веселенькі
В них рибонька грає,
Мое серце розпукаєсь
Від журби ся крає.

Зворот „серце розпукає” поклав початок виразу „розпука серця”, який має у сучасній мові свого точного відповідника — вираз „розрив серця”. Пізніше вираз „розпука серця” скоротили і стали казати просто „розпука”.

Від „розпуки” пішло слово „розпучливий”. Його подекуди вимовляли „розпачливий”, і саме від цього прикметника утворили мене — слово „розпач”, як варіант слова „розпука”.

СТЕЖИТИ:

— Мене породило старослов'янське слово „стежа”, що значило „дорога”, „шлях”. Усі ви знаєте і „стежку” — прямого нащадка „стежі”.

Де найчастіше можна було здибати дичину? Річ ясна, на „стежці”. А де можна було сподіватися зустріти ворогів? Звичайно, що на шляху або на „стежі”. І стежою і стежкою належало пильнувати. А як це найобразніше сказати, щоб не говорити „пильнувати стежою” або „пильнувати стежкою”? Мабуть, що образнішого слова від „стежити” навряд чи вдасться знайти, утворивши його від „стежі” так само, як від „коси” — „косити”, а від „грози” — „грозити”.

Первісне мое значення було „дильно глядіти за стежею”. Та з бігом часу коло мого вжитку стало ширше. Замість того, щоб говорити „дильно глядіти за дітьми” або „дильно глядіти за зірками” стали говорити „стежити за дітьми”, „стежити за зірками”. Тепер можна „стежити” за грою, за поведінкою, за світовими подіями, за газетами і т. д.

Кажучи так, ви зовсім не уявляєте собі „стежки” або „стежі”. А все тому, що я перебравлося на нову квартиру і змінило у мові свою адресу.

У ТАКОМУ РАЗІ:

— Мое походження пов'язане з мальовничими народніми обрядами ваших прадідів. А було їх у тодішньому побуті таки багатенько: хрестини, заручини, сватання, весілля та багато інших. Всі вони не обходились без традиційних церемоній, де належало співати й танцювати. Деякі побутові сценки повторювано по кілька разів. І за кожним разом треба було щось казати або співати. І за кожним разом інше.

Описуючи в оповіданні „Козир-дівка” обряд випечення весільного короваю, Квітка-Оснoв'яненко, власне, і розповідає мою біографію. Коровай саджають у піч і при цьому тричі благословляють: у перший раз, у другий раз і в третій раз. Цей опис Квітка закінчує так: „Зараз дружко і штурхнув його у піч, і затулили, дві молодичі, такі, що вже знали і слова і що у якому разі треба, сіли коло печі, пильнували, щоб ніхто не підходив і не дививсь на піч...”

Очевидно, що підчас таких свят учасники їх питали одне одного: „Що у цьому разі треба робити (або співати)?”, „Що в такому разі треба?”. У цих питаннях, власне, я і народився, ставши згодом дуже поширеним зворотом „в такому разі”.

Ситуації, де чергувались певні дії, виникали і в інших сферах людських стосунків. А що вираз „у такому разі” був дуже стислий та зрозумілий, то мене і перенесли „із сфери мистецтва” в усі інші сфери життя. Народившись у „театральних колах” я привіз із собою у мову цілу низку виразів-побратимів: „у даному разі”, „ні в якому разі”, „в кожному разі”, „у крайньому разі” і т. д.

Треба тут згадати, що мистецьке життя породило багато виразів, які згодом перенесено і на інші сфери життя. Наприклад „пошитися в дурні”, „зійти з кону”, „вийти на кін”, „грати роль”, „давати гастролі”, „згущувати фарби” (з мови художників) та багато інших.

ПО САМУ ЗАВ'ЯЗКУ:

— Серед мовних зворотів є тільки один, який народився у сорочці. І цим одним є я — зворот „по саму зав'язку”.

Річ у тім, що колись верхні та спідні сорочки не мали гудзиків — їх зав'язували на шиї „зав'язкою” — мотузочком, деколи ще й мистецьки виплетеним. Від зав'язки і пішов по світу вираз „по саму зав'язку”. Зразу мене вживали так: „наївся по саму зав'язку”, тобто наївся по горло. Це було моє перше і пряме значення.

Але у мові довго не вдається жити у одному значенні. Тебе конче стануть прикладати до інших речей та ситуацій. Не я перший, не я і останній. Ваші прадіди знайшли й мені роботу за сумісництвом, вживаючи мене у значенні „до крайніх меж”. Наприклад: „наговорився по саму зав'язку”, „натанцювалися по саму зав'язку” і навіть „дурний по саму зав'язку”.

НА ВСІ ЗАСТАВКИ:

— Я народився на водяному млині.

„Заставками” у водяних млинах нарід звав дерев'яні перегородки, які регулювали силу водяного струменя, що падав на млинове колесо. Аби млин молот на повну потужність, відкривали всі заставки. Саме цей факт і ліг в основу порівняння: „молоти, як млин, коли на всі заставки воду пустають”. У повісті Н. Устияновича „Ніч на Бержаві” якраз і вжито це порівняння: „Товариш... цілу дорогу молот, як млин, коли на всі заставки воду пустають”.

Мало-помалу мене стали вживати переносно, щоб зобразити найбільше напруження сил при виконанні певної дії: „лаяти на всі заставки”, „кричати на всі заставки”, „хропти на всі заставки” тощо.

УЗЯТИ В ШОРИ:

— „Шори” це кінська зброя. Мої предки заблукали до нашої мови з німецької. „Узяти в шори” значить „запрягти коня”, — накласти на нього зброю.

Запрягання коня це образ, який дуже легко прикласти і до людських стосунків. Так воно і сталося.

Переносно „взяти в шори” значить — круто обходитися, зуміти домогтися покори. Маю я й брата — вираз „тримати в шорах”, що значить „тримати в покорі”, „не давати волі”. Колись мав я і третього брата — вираз „ўбрати в шори”, що відповідав слову „обдурити”. Цей вираз свого часу був поширений і заблукав навіть до приказки: „Стали думать та гадать, як би в шори ўбратъ, а самим десь дальше помандруватись” (Збірка Номиса).

ПОКАЗУВАТИ ТОВАР ЛИЦЕМ:

— Мені судилося народитися на ярмарку.

Колись, як і тепер, у кожному товарі, одязі, тканині, шкірі розрізняли „лице” — зовнішній бік та „опак” — внутрішній бік. Купуючи або вимінюючи товари, купець хотів, щоб товари продавали або показували лицем.

„Покажи товар лицем” значило „покажи зовнішній вигляд товару”.

Отак я б і звікував вік на ярмарках та базарах, якби мене не стали вживати для передачі такої думки: „не приховувати справжніх властивостей явища або факту”. Тоді я і заблукав з ярмарку у широкий світ. І скажу вам по секрету — нема-нема та й зустріну своїх колишніх базарних друзів: „купувати kota в мішку”, „мінати шило на мило”, „за що купив, за те продав”, „доброго слова не вартий” та багато інших.

ПРОТИ РОЖНА ПЕРТИ:

— Слово „рожен” у своєму прямому значенні тепер мало вживають. „Рожен” — це загостений залізний пруттик, на якому смажать м’ясо. У білорусів „рожен” це те, що у нас „кочерга”. „І Богу свечка і чорту ражон” — каже їхнє прислів’я. Слово „рожен” має і друге значення — загострений кіл.

„Проти рожна перти” колись значило „іти з гнілими руками проти зброї”. А це, очевидно, безнадійна справа. Тому про того, кого чекав неминучий крах або поразка, казали, що він „пре

на рожен". Затим, що таких ситуацій у житті ніколи не бракувало, то вираз цей дуже поширився.

А розуміти мене можна так: „добиватися чогось без жодних шансів на успіх”, „починати безнадійну справу” або й „воювати з вітряками” (останній вираз із роману Сервантеса „Дон-Кіхот”).

ДАТИ ПЕРЦЮ:

— Ваші прадіди жили на природі, любили природу і вирощували усяку рослинність. Тим-то й не дивно, що в їхній мові рясніли такі звороти, як „піднести гарбуза”, „втерти маку”, „дати бобу”, „кришити на капусту” та інші. До цих виразів треба додати й мене.

Я народився на городі. Мій батько червоний перець мав таку прикмету: понюхавши його, людина чхає до сліз. А всіпте-но забагато червоного перцю до страви! Чи не пообпікаєте собі язик та ясна?

Ця прикмета і породила вираз: „скуштував перцю” тобто „заплакав”. Згодом до цього виразу приєдналося слово „дати”: „дам скуштувати перцю” — іншими словами „покараю так, що плакатимеш”. Пізніше слово „скуштувати” випало і я прибрав свого сучасного вигляду: „дам перцю”, „дав перцю”, „дамо перцю” тобто „провчу”, „провчив”, „провчимо” і т. д.

ЗУСТРІЧ ШОСТА. СИЛА ТРАДИЦІЇ

Якими тільки шляхами не йшло до нас наше золоте слово!

Дійсно, подиву гідна та лябораторія, де творилися та проходили атестацію нові слова та звороти!

Проте не всім словам судилася однакова доля. Коли деякі з них зазнавали змін, то інші, навпаки, зберегли свою первісну форму, а деколи і первісний зміст протягом десятиків років. Згадаймо лише слова „плітка”, „мить”, „обійстя”.

У таких випадках, очевидно, сила традиції була сильніша за всі інші впливи.

Послухаймо розповіді слів, що їх зберегла від забуття сила традиції.

УРОЧИСТИЙ:

— Ви вже знайомі з моїм далеким родичем — словом „Нівроку!”. У мене з ним спільні предки, а саме — слово „урок” або „врок”. Множина від цього слова — „уроки” — відповідала сучасним словам „чаклування”, „чарівництво”. У такому значенні „уроки” і досі живуть у мові болгар. Від них походить забуте тепер слово „урочити”, що значило колись „чаклувати”, „наврочити”.

Давні поганські свята були пов’язані з уроками, тобто з усякими чарівничими діями. Затим що „уроки” були частиною свят, то слово „урочистий” відповідало сучасному слову „святковий”. І хоч від поганських часів минуло не одне і не два століття, я зберегло свою первісну форму та зміст дотепер. Щоправда, часом мене вживають із дещо відхиленням значенням — „піднесено-святковий” або „тріюмфально-святковий”. Наприклад: „урочистий вечір” — „вечір, присвячений якомусь великому святу, події, даті”.

БІЛИЙ СВІТ:

— Я народився дуже давно: в усіх слов’янських мовах існує такий вираз.

Дехто з вас може спитати:

— А чого це світ „білий”? Так таки усе округ нас „біле”?

Щоб зрозуміти, чому мене охрещено „білим”, треба згадати, що дуже-дуже давно, коли я з’явився на світ, у мові ваших далеких прадідів було набагато менше слів, ніж тепер, і тому деякі слова мали багато різних, часом навіть віддалених значень. Так, на той час, слово „білий” значило і „ясний”, і „чистий”, і „світлий”, і „гарний”, і „прекрасний”, і, власне, „білий”. Ви ще й тепер кажете „серед білого дня”, „білим днем”. „Білими ночами” на півночі звуть світлі північні ночі. У цих висловах „білий” має значення „світлий”.

Поняття „білий” із значенням „гарний”, „прекрасний” збереглося у виразах „біле личко”, „білі лиця”, як рівно і в словах „білозір”, „білозірка”, записаних у словнику Грінченка, як від-

повідника слів „красень” і „красуня”. У народніх піснях Закарпаття вираз „біла дівка” відповідає виразові „красна дівка” засвоєному українським фольклором.

Наприклад:

Не будеш ти, **дівко біла**,
дальше жито жати,
Ми мусимо у дорогу завтра вандрувати.
(Закарпаття)

На вгороді верба рясна,
Там стояла **дівка красна**...
(Наддніпрянина)

Слово „світ” для ваших пращурів значило „світло”, „ранок” або „схід сонця”. Воно лягло в основу слів „світати”, „світає”, „вдосвіта”. Вираз „до білого світа” колись відповідав сучасним виразам „до дня”.

Слово „світ” для ваших пращурів значило „світло”, „ранок” або „схід сонця”. Воно лягло в основу слів „світати”, „світає”, „вдосвіта”. Вираз „до білого світа” колись відповідав сучасним виразам „до дня”, „до сходу сонця”. Саме в такому значенні здибаємо цей вираз у народніх піснях:

Ой, зацвіла маківочка
Синесеньким цвітом;
Іде козак од дівчини
Білесеньким світом.

З розвитком культури поруч із цим значенням слово „світ” стали вживати і на означення всього, що оточує людину. Епітет „білий”, що підкреслював „ясність” та „красу” навколишньої природи перенесли і на нове поняття слова „світ”: все, що оточувало людей охрестили „білим світом”.

Минула, десь, не одна тисяча років, відколи я побачив світ. А мене ж не забввають і вживають досі: „Як хороше, як весело на білим світі жить!” (Л. Глібов).

ЗА БОЮСЬ:

- Велике діло — мовна традиція!
- Чи чули ви коли-небудь такі вислови:
- Люди свідчили „за боюсь”.
- Публіка сміялася „до упаду”.
- Кажіть, тільки „без брешеш”.
- Понаїдались „до несхочу”.
- Усі заговорили „без боюсь”.

Коли говорити про вік, то, безперечно, що ш і мої побратими виникли в мові чи не раніше й від „білого світа”.

Та й справді, як це так може бути, щоб дієслово — „боюсь”, „упаду”, „брешеш” — сполучилося в один вислів із прийменником „за”, „до”, „без”- Адже такого зв'язку в сучасній мові не існує. Прийменник є постійним супутником іменника. Наприклад: „без остраху”, „через побоювання”, „без перебільшення”, „до обіду”, „за танцями”, „до непритомности” тощо. А от, скажімо, „без співаю” або „за люблю” ніхто не каже.

Проте колись, дуже-дуже давно, саме так і говорили: „перед умираю”, „після обідаю”. Безперечно, що це було задовго до спільнослов'янського періоду, тоді, коли слов'яни та інші так звані індо-європейські народи складали ще одне плем'я.

Вивчення мов показало, що вперед народилися слова „любити”, „жаліти”, „боротися”, а вже тоді „любов”, „жаль”, „боротьба”. Та це не значить, що не знавши цих слів (їх прийнято звати абстрактними), люди не висловлювали своїх почувань і думок якимось інакше. Саме тоді і користувалися такими формами „перед сплю”, „після вечеряю”, „за обідаю”.

Таким чином і я і словосполучки „до несхочу”, „без боюсь”, „до упаду”, „без брешеш” є дуже давніми висловами, які мовна традиція зберегла протягом не одної тисячі років.

ЗАТКНУТИ ЗА ПОЯС:

— Слухаю я вас і думаю: мабуть таки чи не найстарший з усіх вас — я! От послухайте мою біографію.

Я народився на полюванні, ще тоді, як ваші далекі прадіди

були переважно мисливцями. Кожен тодішній мисливець, вирушаючи на лови, накладав на себе пояс, куди мав припинати запольовану здобич. Ще й зараз мисливці дрібну дичину припинають до пояса. Цей спосіб звільняє їхні руки для дальшого полювання.

Тоді ото „заткнути за пояс” і значило „заполювати щось”, „здобути щось”.

Про таке розуміння цієї дії свідчать і символічні жести, що збереглися у деяких обрядах. Так, в обряді сватання наречений із старостами виступають у ролі „ловців-молодців”, тобто мисливців. Після згоди батьків на шлюб наречена затикає нареченому за пояс хустку на знак того, що він спіймав „куніцю” — красну дівичку. З цією хусткою за поясом наречений не розлучається протягом усього обряду і приходиться з нею на весілля.

Таким чином моє первісне значення було: „заполювати щось”, „спіймати когось”, „перемогти якогось звіра”. З бігом часу моя адреса у мові змінилася і мене стали вживати в такому значенні: „лобити або перемогти когось у майстерності чи вправності”.

ПРО МЕНЕ:

— Я не можу претендувати на такий поважний вік, як попередні промовці, проте і я попожив на світі не менше тисячі літ.

Всі ви чули такі вирази:

„про запас”,
„про свято”,
„про людське око”,
„це написано не про нас”,
„на що і про що?”

Тут слово „про” вжито не так, як ви звикли його вживати. Однак у цих виразах все правильно. До появи у нашій мові прийменника „для” його роль виконував прийменник „про”. Наведені вирази саме про це і свідчать.

Тоді ж таки виник і я — зворот „про мене”.

Зразу в мові з'явилася словосполучка „про мене все одно”, що значила буквально: „для мене все одно” (мені однаково). Згодом потяг до стислості у мові скоротив цей вислів до сучасної моєї форми: „про мене”.

Ішов час. На зміну прийменнику „про” прийшло слово „для”. І я вже став побоюватися, що й мене забудуть — перестануть вживати. Та мої побоювання не справдилися. Прийменник „про” у значенні „для” таки зник з мови, а мене, через те, що я був дуже поширений, вживають і досі, так само, як і згадані вище вирази „про чорний день”, „про свято” і т. д.

Два слова про мого близького родича — вираз „про мене, Семене”.

Його появу можна пояснити любов'ю ваших прадідів до римуння мовних зворотів. Всі ви знаєте, наприклад, такі форми:

трихи-мнихи,
гала-бала,
фіглі-миглі,
стук-грюк.

Коли вираз „про мене все одно” став звучати „про мене”, то любителі рим і доточили до нього Семена, кажучи так: „про мене, Семене!”

УЗЯТИ НА СВОЮ ГОЛОВУ:

— Мене вживали за козацьких часів замість сучасного виразу „взяти на свою відповідальність”. Треба думати, що ваші прадіди знали мене ще й перед тим. Саме в такому значенні мене вживає Квітка-Основ'яненко у повісті „конотопська відьма”: „...а що се сам пан сотник вигдав і що буцім-то хотів він її до вечора парити, а він же (писар) взяв на свою голову;...” (звільнив від кари на свою відповідальність).

Здавало б ся, що із поширенням мого теперішнього побратима „взяти на свою відповідальність” я мав би піти з кону. А втім цього не сталося. Бо на той час я вже поміняв свою адресу в мові. Саме тому, що „взяти щось на свою голову”

(тобто на свою відповідальність) часто-густо значило зробити собі зайвий клопіт, завдати собі мороки, мене й стали вживати у цьому додатковому значенні: „завдати собі зайвого клопоту”. І тому, коли хто з вас почує питання: „Нащо ти взяв цю халепу на свою голову?”, то це значить: „Нащо ти завдав собі цією халепою зайвого клопоту?”.

ЗУСТРІЧ СЬОМА. ІЗ СМІХУ ЛЮДИ БУВАЮТЬ

Багато виразів нашої мови взяли свій початок з творів народньої словесности. Наприклад:

„Прости мене моя мила, що ти мене била”,
„Позаростали стежки-доріжки”,
„Сухарі з водою, аби серце з тобою”, —

це просто рядки з широковідомих народніх пісень. З оповідань і анекдотів прийшли до мови і такі вирази:

„поминай, як звали”,
„упустити рака з рота”,
„не до соли”,
„робити не прибити”.

Вирази „розуму палата”, „поки суд та діло”, „нагадай кози смерть” — скорочені прислів'я.

Особливо щедро збагатила нашу мову словами, висловами, крилатими зворотами писемна література — вищий щабель творчости народу. До літературних запозичень належать такі вирази, як „біла ворона”, „буря у склянці води”, „Бартоломієва ніч”, „вовки в овечих шкурах”, „живий труп”, „золота середина”, „крокодилячі сльози”, „над розбитим коритом”, „на сьомому небі”, „пальма першости”, „воювати з вітряками” та багато-багато інших.

Закінчуючи нашу екскурсію послухаймо кілька біографій мовних зворотів, які, народившись у гумористичній душі народу, додають нашій мові неповторного, тільки їй властивого колориту.

ХИМИНІ КУРИ:

— Тепер не так легко знайти оповідачів народніх нісеніниць. А колись вони були дуже поширені. Люди переказували одне одному розповіді, герой яких „їхав серед моря драбинястим возом, озирнувся перед себе — повна люлька раків”. З тих розповідей можна було довідатись, як на „дубові свиня гніздо звила, а вівця прийшла та крашанку знесла”. Фантазія

безіменних гумористів привела на світ „ялові гуси, що на псарню літають та потроху молока носять”. В одному з таких оповідань ішлося про „Химині кури, що ходили в череду недоєні”.

Словами „Химині кури” і тепер звуть усяку вигадку, брехню, нісенітницю. „Розказувати про Химині кури” значить „верзти нісенітниці”.

ПОКИ СУД ТА ДІЛО:

— Я взяв свій початок з приказки: „Поки суд та діло, то кошеня сало „з’їло”. Цим прислів’ям ваші прадіди висміяли крутість та тяганину в судах. А що говорити таку довгу приказку не завжди ставало терпіння, то мене і скоротили, опустивши другу частину. У такому обтятому вигляді „поки суд та діло” я став значити „тим часом”, „поки щось відбувається”.

НАЩО ГОРОД ГОРОДИТИ:

— А мене породила пісня, яка починається словами:

Нащо було б той город городити?
Нащо було б ту капусту садити?
Ти, капусто, ти, розсадо моя!
Ти, дівчино, ти, досадо моя!

У цій пісні описано сварку чоловіка та жінки і нарікання одного з них на другого. Перший рядок цієї пісні і став крилатим. Коли треба сказати „Нащо щось починати і не кінчати?”, „Нащо щось затівати?”, то кажуть: „Нащо город городити?”.

ТАК ТО ТАК, ТА З ХАТИ ЯК?:

— Колись дуже поширений був такий анекдот:

Один скупердяй попросив чоловіка, щоб сплів йому ясла для худоби. Коли зайшло про плату, то скупар загадав, щоб чоловік робив за „так”, тобто дурно. Подумавши, чоловік погодився. Наніс до хати лози та й став плести ясла. За якийсь час

і спілів. Та як їх винести з хати? Ні у вікна ні у двері не лізуть. Чоловік і каже скупарю: „Оце маєте ясла за „так”. Господар почував потилицю та й соб каже: „Так то так, та з хати як?”

Ці слова і стали пізніше поширеною приповідкою, яку вживають, зустрівши перешкоду у своїх намірах.

ОБОЄ-РЯБОЄ:

— Герой комедії Квітки-Основ'яненка „Сватання на Гончарівці” співає по ходу п'єси таку пісню:

На курочці пір'ячко рябоє,
Любімося, серденько, обоє!
Диб, диб на село...і т. д.

Це народня пісня. Римована пара слів „рябоє” та „обоє” і спричинилася до моєї появи у мові. Ваші прадіди любили складати римовані приповідки, як от: „погано, Тетяно”, „на Миколи та ніколи”, „тиць Гриць” та інші. Засвоївши з пісні римовану пару слів „обоє-рябоє”, вони і стали її вживати для характеристики двох людей, коли один від другого не краший.

ПІСЛЯ ЗУСТРІЧІ

От і скінчилася наша екскурсія!

Ми дослідили далеко не все, що відбувається у загадковій лябораторії слова, яка протягом віків творила і удосконалювала нашу мову.

Але й те, що ми побачили, переконало нас, що лябораторія ця робить велику та корисну роботу, а саме:

1. Творить слова та вирази (прачка, вулиця, печать).
2. Міняє адреси слів — переосмислює образи (парубок, стежити).
3. Конструює з простих слів складні (нісенітниця, особа).
4. Шукає вдалі мовні зразки в народній творчості (поки суд та діло).

5. Удосконалює звукову будову слів (бондар, намисто).
6. Зберігає тисячолітні традиції (білий світ).
7. Скорочує сигнали (будь ласка, щодуху).

Як бачите, роботи по саму зав'язку!

Невимушеність і простота нашої мови, її здібність передавати найтонші порухи людської душі та найскладніші думки — це все результат невтомної та невпинної роботи лябораторії слова.

Хай же наша коротенька екскурсія до цієї дивовижної лябораторії заохотить вас до дальших, ще цікавіших мандрівок. До побачення!

ДЛЯ МАЛИХ ТА ДОРОСЛИХ

КАЗКА ПРО СМУТНУ ЦАРІВНУ І ЧОТИРЬОХ МАНДРІВНИХ ПОБРАТИМІВ

I

Цар всевладний і всеможний —
Всеволод непереможний —
За морями царював;
Царство мав він багатюще,
Бо кмітливий і тямущий
Люд в тім царстві проживав.
Всі сусідні королівства,
Царства, ханства і князівства
З ним старалися дружить
І без чвар у згоді жить.
Раз велить цар Всеволод
Повідомити народ,
Що в царевої дружини
Народилася дочка,
І до себе на хрестини
Він усіх мирян склика.

На бенкет прийшли селяни,
Козаки, пани, міщани —
Бідний і багатий люд:
Ковалі, шевці, мисливці,
Кобзарі, купці, мандрівці,
Ще й шинкар вертівся тут.
А вже різних злидарів
Цілий полк сюди забрів
І в обдертім їх гурті,
Ледве соваючи ноги,
Приплелась старчиха вбога
І сховалася в куті.

Звані гості п'ють, гуляють,
Веселяться і співають —
В замку танці, гамір, сміх.
Батько-цар з нагоди свята
Сам виходить погуляти
До гостей з палат своїх,
Різні жарти витіває,
А тоді бере й питає:
— Чи живуть на цій землі
Владарі, які б могли
Бути рівними мені?
Всі мовчать.

Ні ТАК, ні НІ.

Тільки з гурту посіпак
Виступає постать груба
Підлабузи Лизогуба
І царю говорить так:

— Знає здавна світ широкий
Злих, безжалісних, жорстоких
І нещадних владарів;
Ти ж, наш царю, мудро правиш,
Всяк сусід — тобі товариш,
Війни-чвари ти спинив.
Ти з усіх царів на світі
Володар найтямовитий —
Править Біг тобі Велів!
Цар радіє від утіхи,
Тільки ж тут встає старчиха
І говорить так з кутка:
— Правда, владарю, гірка —
Ти царюєш над рабами,
Ти над військом головар,
Та не пан ти над сльозами
І над сміхом ти не цар.

Сміх тобі не підкорився,
Щоб сміятись, ти напився,
Ти не цар, а раб з рабів!
Розігнать нудьгу немилу
Ти не маєш, царю, сили,
Безпорадний ти в журбі.
А на світі є цариця —
Всемогутня чарівниця —
Господиня сміху й сліз,
Що панує в світі скрізь:
У халупах злидарів
І в палацах владарів.
Силу чарів таємничих
Ти здолати не мастак,
Перед нею, чоловіче,
Не владар ти, а жебрак.
Всеволод від тої мови
Затремтів і зблід раптово
І недобра лють сліпа
В царськiм серці закипа:

— Геть з очей моїх!

За жарти

Всипте їй! — гука до варти.
Варта кинулась було,...
Та жебрачки враз не стало —
З того місця, де стояла,
Наче віхтем замело.
Розгубились царські гості:
Хто це?

Відьма чи мара?

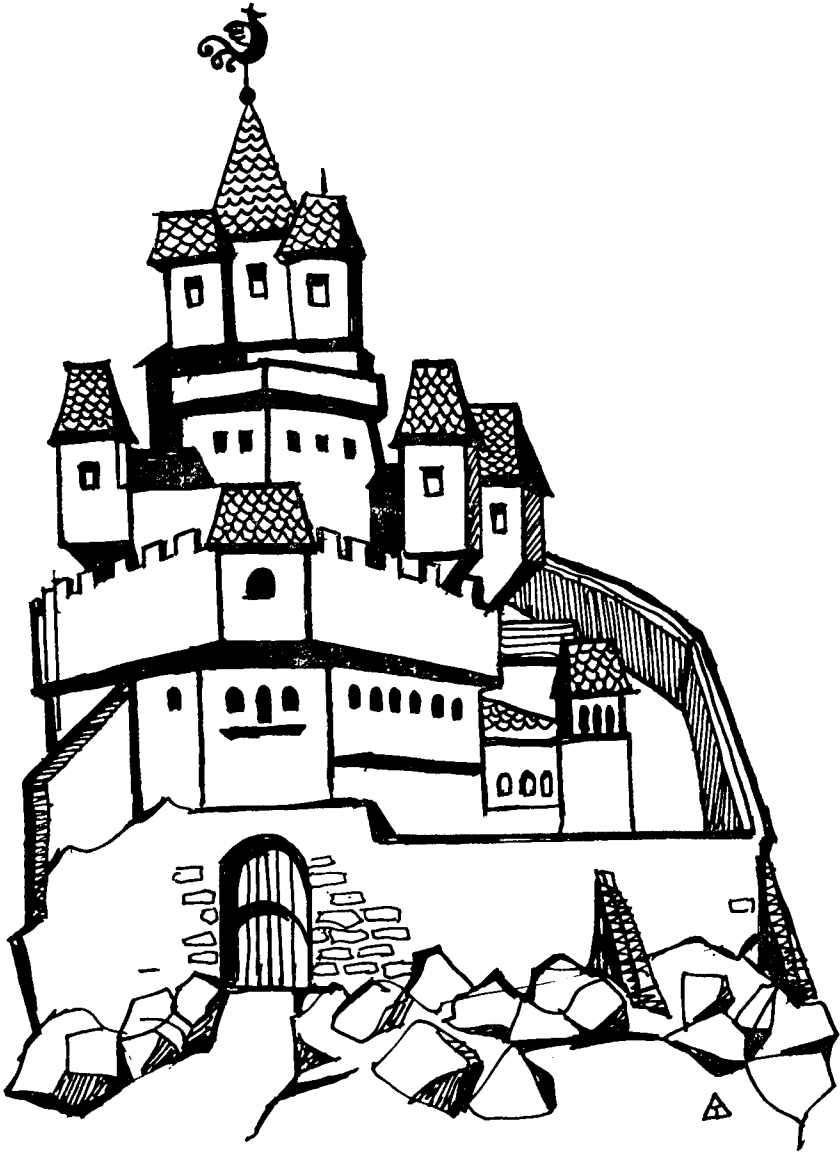
Цар аж труситься від злости,
Всіх чортів перебира.
Товариство посмутніло,
Змовкли в замку жарти й спів,
Танці з іграми спинились
І палац опорожнів.

II

Так скінчились негостинно
Доні царської хрестини,
І від того дня дочка,
Хоч росла собі нівроку,
Гарнолиця, гарноока,
І вродлива, і струнка,
Тільки ж, ніде правди діти,
Вдачу мала сұмовиту,
Бо сміятись не могла, —
В дружбі з тугою жила.
Цар не знає, що й робить,
Щоб дочку розвеселить.

Він з усього свого краю
Мудреців-жерців скликає
І говорить річ таку:
— Будь-що-будь мою дитину
Урятуйте від загину,
З туги визволить дочку!
Гурт жерців узявся купно
Розбивати чар підступний,
Та не зміг, бач, жоден з них
З уст дочки почути сміх.
Річ ясна була: старчиха
Знала чари сліз та сміху
І царівну закліяла,
Щоб сміятись не могла.

Пише цар указ народу:
— Дам тому я нагороду
Цінних скарбів повен віз,
Хто царівну безсловесну
Для веселощів воскресить —
Знайде чари сміху й сліз!

Тільки-но ця вістка впала,
Як до замку завітали
Нерозлучні молодці
Побратими-мандрівці:
Розумака, Торбохват,
Харчосмак і Верхогляд.
Цар приймає їх охоче
І говорить так:

— Я хочу

В світі чари сміху й сліз
Для царівни розшукати.
Миттю зробиться багатий,
Хто, приклавши весь свій хист,
Привезе царівні сміх
І позбавить сліз гірких.
Місяць ждати буду вас,
А тепер в дорогу час.

Довго друзі мандрували,
Віднайти узявшись сміх,
І нарешті приблукали
До розпуття всіх доріг,
Звідки йдуть у різні боки, —
Просто — битий шлях широкий,
В праву руку — манівці,
А між ними стежка в'ється;
Тут не всякий розбереться,
Хоч би й наші молодці,
На який ступити шлях?
Обережний Харчосмак
Так міркує:

— Вік-у-вік

Всяк порядний чоловік, —
Чи багатий, чи убогий,
Чи старий, чи молодий
Їздить-ходить по дорогах, —
Битим шляхом всі ходім!

Торбохват на це як скочить:
— Шляхом я іти не хочу —
Хай тим шляхом ходить кат!
Я подамся манівцями,
Яром, лісом, болотами
І не буду Турбохват,
Як не викраду за місяць
Чари сміху в чарівниці.
Та ніхто не згоден з ним.
— Шляхом підемо прямим —
Вперто твердить Харчосмак.
Розумака ж каже так:
— Друзі, а мені здається,
Чарівниці просто в дім
Стежка виведе, що в'ється
Диким вересом густим.

Верхогляд же з того всього
Як не вигукне:

— Братове!

Геть до біса всі стежки!
Через гори і пустелі,
Обминаючи оселі,
Я подамся навпрошки:
Навпростець до чарівниці
Якнайлегше нам пробиться...
І гарячий молодець
Рушив з місця навпростець.
На дорогу, битий шлях
Став обачний Харчосмак,
Торбохват же манівцями
Подається без страху,
Розумака — чагарями,
Стежку вибравши глуху

III

Киньмо друзів мандрувати,
А самі загляньмо в хату
У зеленому гаю,
Де в кущах бұзка й калини
Сліз та сміху господиня
Проживала, як в раю.
Вдень вона садок гляділа,
А ночами ворожила,
Розглядаючи в каглі,
Хто що робить на землі.

Якось пані сліз та сміху
Під свою скликає стріху
Молодих сестер своїх —
Баламуту жартівницю
І Зажуру-мовчазницю —
Та й говорить так до них:
— Всеволод задумав клятий
Чари сміху розшукати,
Щоб сұмну, неговірку
Розсмішить свою дочку.
Сестри!

Треба будь-що-бұдь
Шукачам обтяти путь.
Баламуга балакуча
Хай іде на битий шлях,
Де обачний, нерішучий
В світ подався Харчосмак.

— Ти ж засмучена Зажура
У ліси іди похмурі —
Верхогляда назирай.
Навпростець іде гарячий,
Хоче перший нас побачить —
З лісу хлопця не пускай.

А стежки та манівці,
Де зухвалі молодці
Шлях торують крадькома,
Пильнуватиму сама.
Так навчала чарівниця
І, покинувши свій дім,
Подалися три сестриці
Кожна в напрямі своїм.

IV

Шлях відкритий Харчосмаком
Вже лежав сто років з гаком
І народові служив.
Йшли багаті ним та бідні,
Йшли поважні та негідні,
Всі, хто в тому царстві жив.
Прочвалавши день до ночі,
Геть стомився парубчак:
— Щось живіт мені буркоче,
Це обіду вірний знак!
Десь чи не найдужче в світі
Полюбляв він їсти й пити,
І від раня до смерка
З рота не пускав шматка.

А що вже горілку пити,
То про це і говорити
Тут не треба;

Харчосмак

Дужче пив за всіх пияк:
На весіллях, на хрестинах,
Вечорницях, іменинах
Скрізь щасливо пить йому.
Добре знаючи це діло,
Баламута і відкрила
На його шляху корчму.

Харчосмак зрадів страшенно,
Що знайшов куток спасенний,
Де з дороги кожен гість
Відпочине й попоїсть.
Тільки з наміром таким
Він і йде в гостинний дім.

Тут на стіл явилась чарка,
Потім друга...

Ну, й шинкарка!

Враз і третю подає!
Що робити гостю?

П'є!

А тоді узявсь за страви:
За макітру галушок,
За підливи, за приправи,
За печеню, за книшок,
За яешню, за грибки,
Раки, рибу, пиріжки,
За узвар, кисіль, вершки,
Бриндзу, кендюх, пампушки,
За сметану, за сирок,
За тістечка, за медок,
Ще й варення з груш і слив
За п'ятьох сердега з'їв.

Так смачненько попоївши,
Пивом-брагою запивши,
Вклався спати Харчосмак.
Баламута постаралась,
Щоб йому гарненько спалось,
Бо в перинах мала смак.
А на другий день на ранок
Молодець наш на сніданок, —
Хочте вірте, хочте — ні,
З'їв ягня і пів-свині.

Де ж тепер йому іти
Сміх шукати у світи?
Знову спати він лягає,
На обід лише встає,
Баламута ж тільки й знає
Різні страви подає.

Від обіду до обіду
Місяць так минув без сліду:
Нащо хлопцю звідси йти?
— Більш нема чого шукати —
Став сердега міркувати —
Краще раю не знайти!

V

Шлях обрав собі тривожний
Другий з наших подорожніх —
Манівцями в світ пішов,
Мав юнак рішучу кров,
Що ступив на шлях такий —
Небезпечний та хисткий.
Торбохват любив пригоди,
Був відважним молодцем,
Мав найвищу насолоду
Йти незнаним манівцем.
Був хлопчина він запеклий
І не то що з дідьком, — з пеклом
Не боявся йти на бій:
— Де пролізу, де проскочу,
А де треба, то і збочу... —
Так міркує сам собі.

Чарівниця ж по-швидкому
Спритно вибралася з дому
З клунком-торбою в руці
На підступні манівці.

І під кожним деревцем,
Під горбочком, під кущем
Порозкидувала гроші,
Золотий та срібний крам,
Все, що в світі найдорожче,
Розіклала тут і там.

Торбохват куди не гляне, —
Скрізь багатство несказанне!
Заздрий хлопець аж тремтить,
І гайда у міх збирати,
Щоб зробитися багатим,
Все, що марно так лежить.
День по дневі місяць лине,
Молодець, знай, трудить спину —
Скарб збирає і хова,
Примовляючи слова:
— Щоб не ділося ніде,
А царівна хай завжде!

VI

Навпростець подався з маху
Нерозумний Верхогляд,
Був упертий бідолаха,
Хоч би глянув раз назад!
Через ліс, степи, пустелі,
Обминаючи оселі,
Без дороги — навпростець —
Йде завзятий молодець.
Тільки от помітив скоро,
Що куди не піде він —
Скрізь за ним в лісах та горах
Невідступна ходить тінь.
Наш хлопчина втратив тяму
І ганятися ночами
За примарою почав, —

Схуд, обдерся і пристав;
Заблукав юнак в лісах:
Хто йому покаже шлях?

То Зажура підкрадалась,
Верхогляда відхиляла
Від первісної мети.
Наш друзяка з глузду й з'їхав,
Де тут чари сліз та сміху
Йти шукати у світи?
Так вдалося чарівниці
Трьох спинити мандрівців,
Та спокійно їй не спиться:
Де ж четвертий з них забрів?

VII

Розумака — друг четвертий —
Стежкою вузькою йде
І, щоб з голоду не вмерти,
Їсть будь-що та спить будь-де.
Стежка та така вузька,
Непротоптана, грузька,
Що часами годі й знати,
Де в траві вона лягла...
(Та ж його недурно мати
Змалку в школу віддала!)
Розумака розум має
І, де треба, пробиває
Серед лісу стежку сам,
Проклада її у горах
І в пустелях неозорих:
З нас не всякий піде там.
Мужню треба мати вдачу,
Щоб на стежку ту звірячу,
Непомітну та глуху
Повернути із шляху!

Так мандруючи безстрашно,
Підійшов юнак відважний
До широкої ріки,
І над бистрою водою
Бачить діда з бородою,
Що простерся навзнаки.
— Ви, дідусю, чи не хворі? —
Молодець йому говорить,
Дід же річ повів таку:
— Жду я, мій коханий, смерти,
Тільки перше, ніж умерти,
Хочу ще раз за ріку
Перебратися до гаю,
Де живе душа святая —
Господиня сміху й сліз;
Перш, ніж гляну смерті в очі,
Насміятися я хочу...
Ти б мене чи не відвіз?

— Що ж — юнак відповідає —
Це задачі не складає,
І, сокиру взявши в руки,
Він тесати розпочав:
З дуба, береста і бука
За два дні човна встругав.
Добру мав юнак мороку,
Поки на човні широку
З дідом переплив ріку...
— За твою відверту вдачу
Мішу я тобі віддячить —
Дід говорить юнаку.
— Маю я, дідусю, горе —
Враз озвався хлопець скорий —
Поможіть моїй біді:
Як царівні молодій
Сліз позбутися гірких,
І дзвінкий вернути сміх?

— Ти хитрун, видать, великий —
Старець хлопцю відповів —
Та за те, що в лісі дикім
Ти мене, як батька, стрів,
Я відкрию таємницю
Сліз та сміху чарівниці,
Як дочці царя смутній
Повернути сміх щасливий
І веселі, щебетливі
Молоді юнацькі дні.
Хай пиху забувши царську,
Убереться в стрій злидарський
І без сорому нехай,
Як бурлачка, з краю в край
По містах і хуторах
Йде блукати по світах.
Хай скуштує хліб бурлацький
І тоді лише юнацький
До нещасної дочки
Сміх повернеться дзвінкий.

VIII

Поки хлопці мандрували,
Цар з дочкою виглядали,
Чи котрийсь не їде з них,
Не везе царівні сміх?
Тридцять довгих днів минає,
Аж нарешті повертає
Неупізнаний ніким
Розумака-побратим.
Нелегкий був, видно, шлях
На нехожених стежках!

— З найщирішою любов'ю —
Довгожданий мовить гість —
Зичить вам усім здоров'я

Господиня сміху й сліз.
І велить повідомити,
Що царівні сұмовитій
Вдається збутися журби,
Як покине блиск палаців
І у світі хліб бурлацький
Зароблятиме собі.
І тоді, коли пізнає
У робочому гурті
Голод, холод та зазнає
Злу недолю у житті,
Знову вернеться їй сміх,
Що сміятись змусить всіх.

Всеволод від перших слів,
Наче крейда побілів.
— Що верзеш ти лобуряко? —
Гримнув він на Розумаку —
Щоб дитя моє — дочка —
На жебрачку перебралась
Та від роду відцуралась? —
І до варті цар гука:
— Гей, візьміть злодюгу цього
Та закупіть руки-ноги:
Слід провчити злидаря,
Як чинити глум з царя.
Варта миттю ноги й руки
Закувала юнаку,
І невинного на муки
В яму кинула гидку.

День минув і ніч настала,
Всі поснули, та не спала
Молода дочка царя,
Не вдається їй забути
Ненароком вдень почутих

Слів меткого злидаря.
І надумала царівна,
Як казав юнак мандрівний,
З замку царського втекти, —
В світ бурлачкою піти.
Дня наступного ізранку
Лемент-крик зчинився в замку —
Вкрали доню у царя!
Цар лютує у палатах
І не знає, що й казати,
Гнів аж трусить владаря!

ІХ

Поки цар в палатах пишних
Свій новий готує крок,
Молода царівна нишком
Стала у людей на строк,
Не соромлячись ганьби,
Заробляти хліб собі.
Що вже та царівна бідна
Не зазнала...

Мамо рідна!

Досі ще образ таких
Доня царська не терпіла,
Бо ніколи не служила
За харчі в людей чужих.

Проминуло красне літо,
Надійшла зима сердита,
Строк скінчився і дівча
Вже ніхто не прихища:
Зазнає воно біду,
Голод, холод та нужду.
Саме в тій порі цигани
Мандрували в тім краю

І бурлачку безталанну
Узяли в свою сім'ю.

Так минуло кілька років,
Всюди в царстві мир та спокій,
Славить працю селянин,
Тільки в царственних покоях
Не знаходить цар спокою,
І в палац скликає він,
Щоб чинити суд присяжний,
Посіпак своїх продажних
І говорить так до них:
— Глум з царя — великий гріх,
І за це гадаю я
Розумаку-злидаря
Покарати треба смертю.
Цар сказав, а суд схвалив:
— За образу мусить вмерти
Найсpritніший з молодців!

Х

Розумака довгі роки
Мучився-сидів в глибокій
Темній та сирій тюрмі.
Навіть сонця в казематі
Він не бачив через ґрати, —
Тільки камінь стін німих.
Аж одного дня в столицю
На залюднений майдан
Юнака везуть з в'язниці,
І крізь ранішній туман
Бачить він — народ цікавий
Оточив кільцем поміст, —
Тут віддавна кат кривавий
Свій гидкий вживає хист.

І у стовпищі народу
Розумака пізнає
Самовладця Всеволода,
І ясний йому стає
Весь обряд загадкуватий:
Зараз має бути страта!

Кат указ читає царський
За які діла бунтарські
Цар карає молодця,
Та юнак не слуха ката,
Бо біжить на місце страти
До блідого мандрівця
Чепурна, немов шляхтянка,
Молода в сльозах циганка
І говорить людям так:
— Люди добрі, цей юнак
Повернув життя мені
І щасливі юні дні...
Буду я його кохати
До останніх днів моїх,
Він навчив мене сміятись
І позбавив сліз гірких!

В тому царстві за морями
Звичай, скріплений віками,
У народі існував —
Варто дівчині на страті
Гріхочинця покохати,
Як народ його прощав.
І ніхто не мав там права
(Навіть цар, і той, не смів)
Скасувати цей цікавий
Звичай мудрих прадідів.

Всеволод очам не вірить
І дівча питає щире:
— Ти циганко — хто така?
Розумаку знаєш звідки?
І яких ти маєш свідків,
Що кохаєш юнака?
— Царю, — дівчина говорить —
Свідок мій — велике горе,
Що спіткало нас усіх,
Як у мене вкрали сміх.
Я ж дочка твоя слаба —
Не впізнав мене хіба?
Тільки я тепер щаслива,
Бо позбулася журби,
Що ж цей парубок правдивий,
Батьку мій, вчинив тобі?

Тут не витримав, заплакав,
Як дитина, Розумака,
Цар заплакав і собі,
Кат, і той, сльозу зрадливу
На очах розтер блудливих —
Зарадили всі в юрбі.
Що вже далі там творилось,
Не розглянув я до діла,
Бо заплакав і собі.
А за кілька днів у замку
Заміж цар дочку-циганку
За злочинця віддавав —
Був і я там:

Казку дивну
Розумака розповів нам,
А я вам переказав.

11. 4. 54 — 18. 7. 54
Копальня Матросова

З М І С Т

Замість передмови	7
МОЛИТВА	9
ЯК Я ЛЮБЛЮ АМЕРИКУ	17
Як тут бути?	19
Із сміху люди бувають	22
Як я люблю Америку?	25
Тринадцяте число	29
Залізний чай	31
ІЗ СМІХОМ СЛОВО ОБНЯЛОСЬ	35
Війна слівес (1)	37
" " (2)	40
" " (3)	44
" " (4)	47
" " (5)	50
" " (6)	53
" " (7)	56
Стиліст Микита Канахвета	61

ЧИ ВИ БАЧИЛИ ТАКЕ?	89
Чий вік тяжчий?	91
Повернення леді	95
Борода	97
Міст	99
Теля	101
Щось треба й вам...	103
Тиск	104
Діагноз	105
Хто в світі найдужчий?	106
Англійська народня пісня-жарт	107
ЕКСКУРСІЯ ДО ЛЯБОРАТОРІЇ СЛОВА	109
Зустріч перша	113
Зустріч друга	123
Зустріч третя	128
Зустріч четверта	132
Зустріч п'ята	138
Зустріч шоста	150
Зустріч сьома	157
Після зустрічі	159
ДЛЯ МАЛИХ ТА ДОРΟΣЛИХ	161